

MAGYARORSZÁG ÉS HORTHY MIKLÓS KORMÁNYZÓ A TÖRTÉNELEM VIHARÁBAN

VÉCSEY OLIVÉR

A HORTHY-CSALÁD

TÖRTÉNETE

VAGABUND KIADÓ

vagabund kiadó

VÉCSEY OLIVÉR

A HORTHY-CSALÁD TÖRTÉNETE

© 2008 Vécsey Olivér (Géczi Zoltán) – A Horthy-család története

VAGABUND KIADÓ

Sorozatszerkesztő: **SZÖLLŐSI PÉTER**

A nyomdai munkák: **KAPOSVÁRI NYOMDA KFT. – 290236**

Felelős vezető: **POGÁNY ZOLTÁN** igazgató

Felelős kiadó: **SZÖLLŐSI PÉTER** vagabund@freemail.hu

ISBN **978 963 9685 71 0**

HORTHY MIKLÓS ÉLETE ÉS HALÁLA

Vitéz nagybányai Horthy Miklós a 20. századi magyar történelem legfontosabb alakja, személyének megítélése mégis szélsőséges, nevének említése gyakorta szül indulatokat. Akadnak, akik az első világháborús tengeri csaták rendíthetetlen bátorságú, híresen leleményes hősére, a Császári és Királyi Haditengerészet főparancsnokára emlékeznek. Mások országgyarapítóként, a trianoni békediktátum által elcsatolt területek visszaszerzőjeként tekintenek rá. Vannak, akik Horthy Miklós kormányzóra emlékeznek, az államfőre, aki szembeszállt a szélsőséges politikai irányzatokkal, és békét teremtett határainkon belül. Bírálói szerint a náci Németország kiszolgálója volt; szentesítette a magyarországi zsidótörvényeket, a Harmadik Birodalom oldalán vezette háborúba Magyarországot, és az ő lelkiismeretét terhelte a 2. magyar hadsereg pusztulásának szörnyű felelőssége is.

Horthy Miklós portréját azonban nem lehet ily egyszerű vonalakkal megrajzolni: a tengerésztisztból lett államférfi sokkalta összetettebb személyiség volt. A fiatal Horthyt barátai és bajtársai kiművelt, a földkerekség legtávolabbi zugait is ismerő, több nyelven beszélő, az arisztokrácia köreiben otthonosan mozgó úriembernek tartották; elsőrangú szalontáncos volt, és szellemes társasági ember, akit körülrajongtak a hölgyek, és nagy tiszteletben tartottak az urak. Sportemberként lovaglásban, teniszben, vadászatban, evezésben egyaránt jeleskedett, a hadihajók fedélzetén pedig erélyes, alaposan felkészült, kikezdhetetlenül bátor parancsnokként állt helyt. Ferenc József szárnysegédjeként birtokolta az idős uralkodó legteljesebb bizalmát, jól ismerte a Monarchia letűnőfélben lévő világát, és IV. Károly, az utolsó magyar király is barátjaként tekintett rá.

Horthy Miklós élettörténete a görög drámákkal vetekszik: világraszóló győzelmek és megrendítő erejű tragédiák, pompás sikerek és szörnyű kudarcok tagolják. Az első világháborúban adóz tengeri ütközeteket vezetett, melyekből mindig győztes-

ként került ki, mégis neki kellett levonnia a Monarchia hadilobogóját a flotta zászlóshajójáról, és kapitulálni kényszerült az ellenség előtt. Felesküdött IV. Károly király hűséges szolgálatára, az ország érdekei azonban arra készítették, hogy két ízben is megghiúsítsa az uralkodó visszatérését. A két háború közötti időszakban mindent megtett Magyarország belpolitikai stabilizálása érdekében, egyszersmind kényes külpolitikai játszmák által kísérelte meg kivívni a trianoni diktátum békés revízióját, de a történelem pusztító viharaitól nem tudta megkímélni az országot. Törekedett rá, hogy megőrizze hazánk semleges státusát, sokáig dacolt a náci Németországgal, de akaratát fokról fokra megtörték, kormányzói tisztségéből erőszakkal eltávolították, becsületét megtépázták. Miként a nemzetet, családját sem tudta megoltalmazni a tragikus veszteségektől: idősebbik fia a keleti fronton halt hősi halált, ifjabbik fiát pedig elrabolták, és haláltáborba deportálták a nácik. Egyaránt megszenvedte a német és az amerikai hadifogságot, majd hozzátartozóival együtt emigrálni kényszerült; s bár időskorára már nem maradt más vágya, mint hazatérni szeretett szülőhazájába, soha többé nem léphetett magyar földre, és a világ átellenes szegletében hunyta le szemét.

HÉT TENGER KALANDORA

A 19. század vad viharai – a nemzet számára reményt hozó forradalom, a forradalomból kibontakozott, majd elbukott szabadságharc, a szabadságharcra következő véres megtorlás, az elnyomó Bach-korszak – 1867-re elültni látszottak. Ebben az évben megtörtént a Deák Ferenc nevével fémjelzett kiegyezés: Ausztria és Magyarország viszonya rendeződött; Ferenc Józsefet magyar királlyá koronázták, s miután homlokát a Szent Koronával illették, Magyarországon helyreállt az alkotmányos rend, és törvényes uralkodó került az ősi trónra. Ferenc József felelős

magyar kormányt nevezett ki, s beköszöntött a dualizmus kora, mely a békés prosperitás, a megfontolt haladás korszakává vált. Megkezdődött a polgárosodási folyamat, a mezőgazdaság és az ipar fejlődése, és társadalmi téren is üdvös változások történtek.

A 20. századi magyar történelem egyik legfontosabb figurája, Horthy Miklós békeidőben született. 1868. június 18-án látta meg a napvilágot Kenderesen, Szolnok megyében, az aranyló búzakalászhonában, az Alföld közepén. Apja, Horthy István, a magyar főrendház tagja volt, aki 1857-ben kötött házasságot dévaványai Halassy Paulával. Kettejük frigyéből összesen kilenc gyermek született, Miklós az ötödik volt közülük; bátyjai voltak István, Zoltán, Béla, nővére Paula; öccse Szabolcs és Jenő, húga Erzsébet. Korábban született, Jenő nevű testvére fiatalon, alig két éves korában elhunyt – őtöle megtagadta a sors annak a lehetőségét, hogy tovább öregbítse a Horthy család nevét.

Horthy Miklós atyja, Horthy István a családi gazdaságot vezette. Egy 1500 holdas birtokot igazgatott, melynek közepén az ódon családi ház állt. Ebben a házban éltek felmenőik is, a birtok immáron generációk óta szolgálta a famíliát. A Horthyk eredeti hona valószínűleg Székelyföld volt, onnan kerültek át Erdélybe, később az Alföldre, ahol véglegesen megtelepedtek. A családfáról szóló legrégebbi írásos emlék egy 16. század végén keltezett dokumentum volt; a Horti családnév ekkor Debrecen város jegyzőkönyveiben bukkant fel több alkalommal. Valószínű, hogy a felmenők székely nemesek voltak, mert nemesi címüket az 1635-ben, II. Ferdinánd által adományozott oklevélben megerősítették. Ezt a dokumentumot Horti István névre állították ki. 1657-ben Kolozs vármegye jegyzője is konfirmálta a nemesi státust, így újabb hivatalos irat igazolta a család státusát.

Tekintettel a népes gyerekseregre, korántsem mondható rendhagyónak, hogy a családi kúria és annak környéke örökön gyermekzsivajtól volt hangos. A kicsi Horthy Miklós ideje legjavát testvérei körében töltötte, különféle apró csínytevéseket eszeltek ki, s rengeteget játszottak a birtokon. Neveltetésükből

éppúgy kivette a részét édesanyjuk, mint édesapjuk. Halassy Paula melegszívű, gondoskodó asszony volt, gyermekeit mély szeretettel és mindenre kiterjedő figyelemmel övezte. Ő végezte a családi otthonnal kapcsolatos teendőket, és a csemetékkel is rengeteget foglalkozott. Horthy István idejének szinte teljes egészét lekötötték a birtok ügyei; rendszerint kora reggeltől késő estig dolgozott, nagy fegyelemmel és lankadatlan szorgalommal. Erőfeszítéseinek, okos gazdálkodásának hála, a család sohasem nélkülözött. A Horthy familia ugyan sosem tartozott a gazdag nagybirtokosok közé, de hétköznapi anyagi gondok nem gyötörték őket; ami pedig kiváltképpen fontos: képesek voltak áldozni a gyermekek megfelelő taníttatására. Édesapjuk mellett a fiúk már igen fiatalon kitanulták a gazdálkodás alapvető szabályait, elsajátították mindazon tudnivalókat, melyek egy birtok igazgatásához nélkülözhetetlenek.

Horthy Miklós és testvérei rajongásig szerették édesanyjukat, s rendkívüli tisztelettel tekintettek édesapjukra. Csínytevéseiket, pajkosságukat anyjuk hajlamos volt elnézni, míg édesapjuk – igen szigorú ember lévén – már egészen kicsi koruktól kezdve megkövetelte gyermekeitől a fegyelmet és a felelősségteljes gondolkodást. Paula asszony engedékenységet az atyai szigor ellenpontozta, és helyes mederbe terelte a gyermekek jellemfejlődését, nem hagyta őket elbitangolni a felelőtlenség és a mohóság irányába. Horthy István, ha kihágáson vagy csínytevésen kapta gyermekeit, bizony büntetésben részesítette őket. Taníttatásuk dolgában is nagy következetességet mutatott: arra törekedett, hogy szellemi képességeiket minél jobban kifejlesszék, nyelveket sajátítsanak el, megismerjék tágabb környezetüket, s képesek legyenek otthonosan mozogni a magasabb társadalmi körökben. Mivel a megfelelő színvonalú oktatás Kenderesen nem volt elérhető, István és Zoltán korán elkerült a családi háztól, s Debrecen városában folytatta tanulmányait.

Horthy Miklós éppen csak betöltötte nyolcadik életévét, mikor bátyjai után küldték. Édesanyja megkísérelte befolyásolni

a ház urát, megpróbált szép szóval egy-két éves haladékot kicsikarni tőle, de Horthy István ez ügyben hajthatatlannak bizonyult. Ragaszkodott ahhoz, hogy Miklós minél korábban a család által alkalmazott, kipróbált francia nevelő felügyelete alá kerüljön, kezdje meg nyelvi tanulmányait, s kóstoljon bele az önállóságba.

Így történt, hogy a fiatal Horthy Miklós az elemi iskola harmadik és negyedik osztályát már Debrecenben végezte, ahol bátyjaival közösen volt szállása, és egy francia nevelő foglalkozott a testvérekkel. A francia nyelven kívül a németet is elsajátította, s mivel édesapja ragaszkodott ahhoz, hogy makulátlanul kitanulja a bécsi udvar hivatalos nyelvét, a gimnáziumot már Sopron városában kezdte. A számára kiválasztott iskolában német nyelvű oktatás folyt, így a kiskamasz Horthy Miklós már kiválóan beszélt németül, s francia nyelven is magabiztosan értekezett. Emellett sokat sportolt, így fizikuma megerősödött, s akaratereje is megacélozódott. Szinte minden sportágban kipróbálta magát – egyaránt szerette az egyéni és a csapatsportokat, de legfőképpen a lovaglásért rajongott.

Horthy Miklós jó eredményeket ért el a gimnáziumban, de a fiatal fiút nem igazán tudták lekötni a tanórák. Elsajátította a megkövetelt elméleti ismereteket, hiszen a tisztesség, szülei és saját sorsa iránt érzett felelőssége ezt megkívánta, de gondolatai messze az osztálytermen túl kalandoztak. Már tizenévesen úgy érezte, hogy Kenderes nem sok újdonsággal szolgálhat számára, s ahhoz, hogy valóban kipróbálhassa magát, át kell lépnie Magyarország határait. Kamaszként hevesen vágyott arra, hogy megismerje a nagyvilágot; be akarta járni a távoli kontinenseket, hogy megtapasztalja mindazon csodákat, melyeket a földkerekség nyújthat számára. Tudta, hogy gazdálkodó birtokosként nem teljesítheti eme vágyát, hiszen a jószágigazgatás rendkívül nehéz, folyamatos figyelmet igénylő tevékenység volt, ami nem tette lehetővé, hogy hosszú hónapokra magára hagyja a családi birtokot.

Az ifjú Horthy Miklós a legkevesbé sem kívánta a gazdálkodás szigorú béklyójába hajtani csillapíthatatlan kalandvágyát, ezért sohasem kívánt igazán édesapja nyomába lépni. Már gyermekkorától kezdve a Császári és Királyi Haditengerészethez vágyott: ki akarta tanulni a hajózás művészetét, hogy bebarangolhassa a tengereket és az óceánokat, idegen népeket és kultúrákat ismerhessen meg.

Az ifjú Horthy Miklós meghozta elhatározását, ám merész tervéhez nyilvánvaló módon a szüleinek is akadt egy-két szava, akik riadtan hallgatták végig kíváncsiukat. Legkevesbé a gyermek alkalmassága vagy alkalmatlansága miatt aggodalmaskodtak. Hiszen fiuk remek fizikummal bírt, a rendszeres sportolás megacélozta izmait; a német nyelvet magas szinten bírta, és angolul, illetve franciául is jól beszélt; nyolcéves korától kezdve többé-kevésbé külön élt a családtól, tehát önállóságára sem lehetett panasz; ráadásul édesapja, illetve tanárai következetes szigorának köszönhetően a kadétélettel járó rendszabályok sem mutatkoztak elviselhetetlennek számára. A fiú jövője, karrierje szempontjából sem ígérkezett rossz választásnak a haditengerészet, mivel biztos szolgálatot, tervezhető előmenetelt, komoly társadalmi presztízt jelentett. A Horthy házaspár személyes okokból tiltakozott oly hevesen a tengerészakadémia pusztá felemlítése ellen, mivelhogy harmadik gyermekük – a Miklósnál négy évvel idősebb Béla – a kadéti szolgálat során veszítette el fiatal életét. Az ifjú tengerész már majdnem elvégezte az akadémiát, s alig két hónap volt hátra hadapróddá avatásáig, amikor egy hadgyakorlat közben súlyosan megsérült. Az ifjú élet és halál között lebegett, a fiumei hadikórházban ápolták, innen üzentek Kenderesen élő szüleinek. Horthy István családfő, miután értesült a szörnyű eseményről, rögvest előkerítette Budapest legkiválóbb kirurgusát, s lóhalálában rohant sebesült fiához. Béla sebesülése azonban oly súlyos volt, hogy a legkiválóbb sebész orvos sem tudta őt megmenteni, és a Horthy család sarja belehalt sebeibe. Elképzzelhető, mily gyötrelmeket mért a sors a családra, s mily borzalmas meg-

rázkódtatás volt eltemetni fiatal fiukat – a gyógyíthatatlan trauma pedig önmagában is elégséges érv volt az ifjú Miklós kíváncsiságának elutasítására. Horthy István semmiképpen sem kívánta tengerészakadémiára adni fiát; úgy vélte, már így is több mint elégséges áldozatot hozott a család a Császári és Királyi Haditengerészetért, amit semmiképpen nem kívánt tetézni. Végül felesége közbenjárásának köszönhetően enyhült meg – az asszony addig gyözködte férjét, mígnem ráállt a dologra.

A család felől támasztott akadályok immáron elhárultak, de azért még korántsem állt tárva-nyitva az akadémia kapuja az ifjú és dicsvágyó Horthy Miklós előtt. A haditengerészeti iskola magas felvételi követelményeket támasztott a jelentkezőkkel szemben, melyeket az úrfinak is teljesítenie kellett. Az 1882-es évben hatszáznál is több jelentkező akadt, ám közülük mindössze 42 főt vettek fel. Horthy Miklós azonban sikerrel teljesítette a felvételi vizsgát, így a következő tanévet már kadétként kezdhette meg.

Horthy Miklós 1882 őszén utazott el Fiumébe. A romantikus ábrándok gyorsan szertefoszlottak, s szembe kellett néznie az akadémia követelményeivel. A Császári és Királyi Haditengerészet roppant szigorú követelményeket támasztott: amíg az alapos elméleti oktatás a hallgatók elméjét terhelte, a gyakorlat fizikumukat és bátorságukat tette próbára. Mi tagadás: Horthy Miklós úrfi inkább az utóbbiban jeleskedett. Elsajátította a kötelezően elsajátítandó elméleti ismereteket, de nem mutatott különösebb szorgalmat e téren. Inkább a gyakorlati oktatás során jeleskedett: a rengeteg sport által megedzett ifjúnak nem okozott különösebb nehézséget a legkomplikáltabb feladat sem, és csupán kalandvágától hajtva is örömmel teljesített hosszú szolgálatokat az árbc csúcsán.

Az élet azonban kis híján megismételte önmagát, s Horthy Miklós majdnem osztozni kényszerült fivére tragikus sorsában. Az első iskolaév végén történt, hogy egy rutingyakorlat során balesetet szenvedett; egy kötelet társai valószínűleg tévedésből

meglazítottak, ő pedig lezuhant a vitorlás árbocának csúcsáról. Lélekjelenléte azonban nem hagyta cserben, és zuhanás közben képes volt megkapaszkodni az egyik kötélben. Teste többször is az árbocrúdnak csapódott, kisebb-nagyobb töréseket és zúzódásokat szenvedett, mindkét tenyere lehorzsolódott, de mérhetetlen szerencséjére sikerült csekély sérülésekkel megúsznia az esetet. Az ifjú kadét ezt követően kórházi ápolásra szorult, de az ágyba kényszerített fiatalember legkevésbé a testi állapota miatt aggodalmaskodott. Attól rettegett, hogy szülei baljós ómenként fogadnák a baleset hírét, és azon nyomban felszólítanak az akadémia elhagyására, majd visszarendelnék Kenderesre. Ezért arra kérte meg oktatóit, hogy semmiképpen se értesítsék a családot, és a veszedelmes incidenst kezeljék a lehető legnagyobb diszkrécióval. A tisztek méltányolták kérését, így a Horthy família nem szerzett tudomást a balesetről, és a fiatal tanonc a tanévet záró nyolchetes földközi-tengeri hajóúton már részt vehetett.

Miután hadapróddá avatták, a fiatal Horthy Miklósnak régi vágya teljesült: hajóra szállt, és hosszú utazásokat tehetett. A Monarchia haditengerészetének három egységből álló téli hajóraj, a Winter-Eskadre Dalmácia kikötőjéből indult útnak, és elsőként Spanyolországba vitorlázott.

A téli hajóraj Spanyolország felé vette az irányt, s számos kikötőbe betért. A tengerészek valamennyi városban melegszívű fogadtatásban részesültek, s kellemes és tanulságos kirándulásokot tehettek a spanyol korona fennhatósága alá tartozó vidékeken. Az ifjú Horthy minden felkínálkozó alkalmat kihasznált, hogy kíváncsiságát kielégítse: bebarangolta a narancsligeteket, bikaviadalokat tekintett meg, különböző népünnepélyeken és utcabálokon vett részt.

Bár Horthy Miklós hadapródként is birtokolta mindazon erényeket, amelyek később, a parancsnoki pályafutásában is megmutatkoztak, az ifjú férfiaknál oly gyakran megfigyelhető jellemhibáktól sem volt mentes. Szerette a kalandot és a vígságot, túlon túl hajtotta a felfedezés vágya, s megesett, hogy csínytevés-

seket is elkövetett. Egy ízben kéthetes fedélzetfogságot kapott egy kisebb kihágás miatt, így megtiltották neki, hogy szárazföldre lépjen. A Radetzky fregatt ekkor éppen Barcelona kikötőjében horgonyzott, a katalán főváros pedig túlzottan csábító volt ahhoz, hogy a hadapród elmulassza a csodásnak ígérkező élményt. Mikor ifjú tengerésztársai a partra mentek, Horthy Miklós irigy tekintettel figyelte őket. Velük akart tartani, meg akarta látogatni a híres szórakozóhelyek valamelyikét, hogy néhány órát töltsön barátai és a híresen kiváló spanyol vörösborok társaságában, rövid időre hanyagolva a szolgálat kötelmeit. Ezért a fiatalember cselet eszelt ki: kabinjában átöltözött, majd a fedélzetről magához intett egy kicsiny csónakot, kötélén lemászott, és a partra vitette magát. A sikeres csínytevés örömétől hajtva iszkolt az egyik belvárosi rnulató felé, ahol bajtársait sejtette; az ifjonc lába még az utcakövet koptatta, de gondolatban már barátaival poharazgatott. Ám az egyik utcasarkon váratlanul szembetalálkozott parancsnokával, s csakis lélekjelenlétének köszönhetette, hogy nem szégyenült meg ott helyben. Horthy Miklós hadapród az arca elé kapott egy zsebkendőt, elfordult, majd gyorsan letért egy mellékutcába, hogy elvegyülhessen a járókelők között. Tudta jól, hogy ha kihágáson kapják, szigorú büntetéssel nézhet szembe, ezért lóhalálában nyargalt a kikötő felé. Ismerte parancsnoka észjárását; tudta, hogy előljárója rögvest vissza fog térni a Radetzky fedélzetére, hogy megbizonyosodjon a hadapród hollétéről, s ha nem találja ott, jogos haragjában komoly retorziót rendel el vele szembe. Horthy végigrohant a külvároson, majd lejutott a kikötőbe. Minél gyorsabban vissza kellett tértie a Radetzky fedélzetére, de balszerencséjére éppen egyetlen csónak sem volt kikötve, amely elvihette volna. Jobb híján a parancsnok csónakjában bújt el, és az egyik pad alatt lapult meg abban bízva, hogy nem veszik észre. Rövidesen megérkezett a parancsnok és kísérete, s a csónak megindult a fregatt felé. Mikor a haditengerészet katonái elhagyták a csónakot, az ifjú Horthy Miklós is kimászott a pad alól, felmászott egy kötélén az ütegfedélzetre, és egy mel-

lékajtón jutott a hajóba. Gyorsan a kabinjába rohant, átöltözött, s úgy tett, mintha éppen álmából kelt volna fel. A parancsnok eközben magához rendelte az őrszolgálatot adó hadapródot, aki Horthyért ment. Az ifjú tessék-lássék módon, gyorsan rendbe szedte magát, majd jelentkezett parancsnoka előtt – aki olyannyira megrökönyödött a váratlan fejlemény láttán, hogy szó nélkül elbocsátotta a fiatal tengerészt.

A VILÁG ÁTELLENES OLDALÁN

Horthy Miklós életének azon korszaka, amit később több ízben is a legszebb éveiként emlegetett fel, 1892 nyarán kezdődött, amikor is a sorhajóászlóst áthelyezték a 71 méter hosszú, háromárbocos Saida korvettre.

A Saida Póla kikötőjéből indult, majd vitorlázva tette meg a Port Said kikötőjéig vezető utat. Itt megálltak, és Sachs kapitány hosszabb szabadságot adott a legénységnek. Horthy és tisztársai Kairóba mentek, a Shepherds Hotelban foglaltak maguknak szállást, és igyekeztek felfedezni mindazon élményeket, melyeket Egyiptom kínálhatott. A fiatal sorhajóászlós bajtársaival felkereste a Királyok völgyét, ámulva járták körbe a gigantikus piramisokat, meglátogatták a mecseteket és a múzeumokat, az estéket pedig különböző szórakozóhelyeken töltötték. Miután elhagyták Port Said kikötőjét, a Saida a Vörös-tengeren kelt át. Teljes szélcsend volt, így a kapitánynak be kellett üzemelnie a hajógépet. A rendkívüli hőség alaposan próbára tette a tengerészeket, s bár a fedélzeten három zuhany is működött, mely folyamatosan ontotta magából a 30 fokos hőmérséklete ellenére is hűvösnek tűnő vizet, a fedélzeten szolgáló férfiak cseppnyi enyhülést sem lelhettek. Legközelebb Adenben kötöttek ki, majd Bombay felé vették az irányt. A kikötőben az angol királyi hadiflotta tisztje köszöntötte őket, akit vendégül láttak, és hosszas disputát folytattak vele.

Horthy Miklós mindig is kedvelte az angolokat, s útjai során több ízben is meggyőződhetett arról, hogy Britannia a legcsekélyebb megingás nélkül uralja a tengereket – tökéletes kontrollt gyakorolva kiterjedt gyarmatbirodalma felett. Ceylon lenyűgözte őt; egy modernizáció útjára lépett, forgalmas kereskedővárost fedezett fel, amely jó éttermekkel, szép szállodákkal várta a látogatókat, s szemlátomást prosperált a brit gyarmati uralom alatt.

Ezt követően Calcuttába mentek, ahol újabb kalandok vártak a fiatal Horthy Miklósról. A Monarchia fiatal tengerésztisztje ámulva szemlélte a milliós lakosságú nagyvárost, a forgalmas kikötőt, s elbűvölte Calcutta egzotikus szépsége. Miután az alkirály meghívást intézett a Saida tisztikarához, Horthy is látogatást tehetett fényűző rezidenciáján, ahol a helyi társadalmi elit gyűlt össze a messziről érkezett tengerészek tiszteletére. Horthy Miklós lóversenyekre járt, színházi darabokat tekintett meg, kaszinókat látogatott ezekben a napokban, vendégi minőségében élvezve mindazon szórakozásokat, melyeknek az indiai társadalmi elit oly szívesen hódolt. Ezután a Himalája lábai felé indult és meglátogatta Kőrösi Csoma Sándor sírját, hogy lerója tiszteletét a nagy magyar kutató előtt. Megismerkedett egy maharadzsával, aki – értesülvén Horthy Miklós vadászszenvedélyéről – szívélyesen invitálta őt olyan kalandra, melyet nem lehetett visszautasítani. A maharadzsza elefánthátról üzött tigrisvadászatra hívta a fiatal magyar tengerészt, ám – balszerencsés módon – a vadászat időpontja a Saida indulása utáni második napra volt kitűzve. Horthy Miklós kétségek között vergődött; egyrészt attól tartott, hogy ha elmulasztja ezt a pazar alkalmat, úgy sohasem lesz többé lehetősége a vadászat eme egzotikus és minden bizonnyal rendkívül élvezetes módját kipróbálni, másfelől kötelezettségeit sem hanyagolhatta el. Már-már arra gondolt, hogy hamis ürügyel beteget jelent, s csak később csatlakozik bajtársaihoz, ám a véletlen ezúttal is közbeavatkozott. Akadályugratás közben felbukott lovával, és eltörött a kulcscsontja – így szóba sem jöhetett a vadászat, vissza kellett mennie a Saida fedélzetére.

A hajó ezután Ausztrália partjai felé indult. A Császári és Királyi Haditengerészet korvettje az Indiai-óceán különösen veszedelmes részén haladt át, mely térség híres volt az ott tomboló vad viharokról. Az óriási hullámok holmi papírcsónakként dobálták a kecses háromárbocest, így a tiszteknek ugyancsak nagy figyelemmel kellett eljárniuk. Rendkívül nehéz hetek voltak ezek: a szüntelenül hánykolódó, soha meg nem nyugvó tenger miatt a legénység nem tudott asztal mellett étkezni, és nem alhatott nyugodtan az ágyában. A remekül képzett, lelkiismeretes és bátor tisztek azonban sorra oldották meg a felmerült hajózási problémákat, tehát a Saida sértetlenül került ki a viharzónából, és épségben futott be Melbourne kikötőjébe.

Victoria kormányzója, miután megtudta, hogy Horthy szenvedélyes lovas, és vadászni is módfelett szeret, több ízben is vendégül látta az utazó tengerészt. Az angolul is kiválóan társalgó Horthy Miklós sok időt töltött fényűző udvartartásában, rengeteget lovagoltak és disputáltak, hangversenyekre jártak, s kettejük között kölcsönös rokonszenv alakult ki. A kormányzó falkavadászon is vendégül látta a magyar fiatalembert, és kengurura is vadásztak. A rendkívüli kalandok után nagylelkűen felajánlotta Horthy számára ajándékképpen azt a kancát, melyet a tengerész a vadászatok során lovagolt, s mely igen kiváló képességű lónak bizonyult. Horthy rendkívüli örömmel fogadta az önzetlen gesztust, de mérhetetlen szívfájdalmára vissza kellett utasítania, mert a kancát nem tudta volna elhelyezni a Saida fedélzetén, és más-ként sem tudta megoldani a remek ló hazaküldését.

Míg Melbourne kulturális élete okán, Sydney városa legfőképpen tágas és szépséges kikötőjével hódította meg Horthy Miklós szívét. Itt találkozott egy emigráns magyarral is, aki 1849-ben, a szabadságharc bukása után utazott el a világ túlsó felébe, s tehetségének köszönhetően Ausztráliában szép vagyont halmozott fel. A messziről jött honfitárs tiszteletére a Saida fedélzetén adtak vacsorát. Az emigráns magyar sírva köszöntötte honfitársait, s megvallotta, hogy bár az anyagi helyzete miatt nincs oka a pa-

naszra, szíve megtört, mert Magyarországtól oly messzire kell élnie. Horthy Miklós egészen elérzékenyült a hazafias érzelmek kitörése láttán. Vajon miként tekintett volna honfitársára, ha tudhatta volna, hogy élete alkonyán maga is osztozni kényszerül majd a hazájukból elüldözött emigránsok keserű sorsában?

A Saida kapitánya Sydney kikötőjében vette át az otthonról érkezett parancsot, ami miatt újra kellett írni a hajó útvonaltervét. Egy geológus érkezett a hajó fedélzetére, akit az Új-Hebridákra és a Salamon-szigetekre kellett elvinni, ily módon segítve kutatásait. Így el kellett hagyni Tahiti, Honolulu és San Francisco meglátogatását. Miután Foullon-Norbeck báró, a Monarchia geológusa rendben megérkezett a Saida fedélzetére, a hajó felszedte a horgonyt, és Új-Zéland felé indult. Itt partra tették a geológust és kíséretét, akik nikkel után kutattak. Horthy maga is partra szállt és bejárta a környéket – legfőképpen vadászlehetőség után kutatva. A békés Új-Zéland után, ahol csak elvétve találkoztak a maori őslakosokkal, jóval veszélyesebb úti célok felé hajóztak tovább. Először Új-Kaledóniában kötöttek ki, mely francia fennhatóság alatt állt. A szigeten egy nagy fegyencház működött, ahol válogatott gonosztevők raboskodtak; a francia igazságszolgáltatás azon elítélteket deportálta a messzi szigetre, akik főbenjáró bűnöket követtek el. A protokolláris kötelességeknek eleget téve találkoztak a kormányzóval, aki tájékoztatta Horthy Miklóst a helyi vadászlehetőségekről. A tengerésztiszt egy bennszülött kalauzzal ment szarvasvadászatra, és eredményes portyát tett.

A hosszú kalandtúra lassan a végéhez közeledett. A Saida a Szuézi-csatorna felé fordult, amit rendben el is ért, majd Póla kikötőjébe tért meg. Miután átadták a hajót, Horthy Miklós három hónapos szabadságot kapott, és visszatért Magyarországra. A sorhajóászlós rendkívüli módon élvezte a tengeren töltött időt, de ekkor már három teljes éve volt távol hazájától s családjától, így erős honvágy gyötörte – el lehet képzelni, mily örömet érzett, midőn átlépte a határt.

Miután hazatért, meglepetten tapasztalta, hogy teljességgel elszokott a magyar szótól, hiszen az utazás során csak elvétve beszélt anyanyelvén. Alaposan össze kellett szednie magát, hogy társaloghasson honfitársaival, s még egy ideig komoly erőfeszítésébe került, hogy német vagy angol helyett magyarul szólaljon meg. Megérkezése utáni első estéjét a Nemzeti Színházban töltötte, majd másnap reggel útra kelt s hazatért Kenderesre, ahol már várták szülei és testvérei.

VÁRATLAN LÁTOGATÁS HEJŐBÁBÁN

Horthy Miklós 1899 decemberének végén, a téli szünet idején Bécsbe ment, hogy jelentkezzen a Hadügyminisztérium Tengerészeti Szekciójánál. Két okból rendelték a császárvárosba: egyfelől első osztályú sorhajóhadnaggyá léptették elő, másrészt új beosztást kapott. A Hadügyminisztériumban legfőképpen nyelvtudására számítottak: azt a feladatot kapta, hogy fordítsa német nyelvről magyarra a minisztérium költségvetésének anyagát, s hogy tolmácsként kísérje a parlamenti küldöttségeket. A hol Bécs, hol Budapest városában ülésező, 120 tagú bizottság a haditengerészeti költségvetéssel kapcsolatos tárgyalásokat folytatott, ezeken a tárgyalásokon kellett Horthy Miklósnak egyszer németre, másszor magyarra fordítania a felszólalásokat. A hiteles és precíz tolmácsolás éppoly éberséget és éles elmét kívánt, mint az árbocszolgálat, és a kezdetekben elégedetlenkedő sorhajóhadnagy idővel azon kapta magát, hogy kifejezetten élvezi új munkáját. A delegációt kísérő tisztként azon képességeit kellett használnia, melyeket korábban leginkább csak a parton csillogtathatott: diplomáciai érzékét, modorát, kommunikációs képességét finomíthatta, miközben beletanult a politika világába is. Miután a közös ülésszak befejeződött, Horthy Miklós megbízatása is megszűnt, és a tiszt

szabadságot kapott. A sorhajóhadnagy úgy döntött, hogy hazautazik, meglátogatja családját és barátait. Először Kenderesre ment, ahol szülei várták, majd nővéréhez igyekezett Miskolcra. Itt azonban közbeszólt a véletlen, s Fortuna istenasszony kezének egyetlen finom intésével megváltoztatta a 32 esztendő Horthy Miklós életét.

A tiszt vonattal ment Miskolcra, ám nővére helyett annak férje várta őt. A huszároknál szolgáló katonatiszt beszámolt arról, hogy feleségének váratlanul Budapestre kellett utaznia, így nem tudta bevárni Horthy Miklóst, ráadásul ő is elkötelezte magát, így Miskolcon nem maradhat. A sógor régi barátaihoz készült, akik már vártak rá; felajánlotta Horthynak, hogy tartson vele. Horthy úgy vélelmezte, hogy rövid látogatásról lesz csupán szó, s miután remélte, hogy jelenléte nem okoz semmiféle kellemetlenséget, beleegyezett a javaslatba. Meglepetésére azonban nem egy délutáni gyorsvизitről volt szó a város szélén: sógora Hejőbábára igyekezett, a Melczer család birtokára, ahol több napot szándékozott tölteni.

Mikorra Horthy megtudta mindezt, már késő volt visszafordulni, így elfogadta a helyzetet, s bár kissé kényelmetlenül érezte magát, sógorával tartott. Miután bemutatkozott vendéglátóinak, elnézést kért tolakodásáért, a Melczer család azonban elutasította a kifogásokat, és arra kérték, hogy az elkövetkező napokban a legcsekélyebb aggályok nélkül élvezze vendégszeretetüket. A világjárta, finom modorú tengerésztiszt könnyedén bővölte el házigazdáit, akik bizalmukba fogadták őt, és tisztelettel tekintettek rá. Horthy Miklós végül három napot töltött a családnál, s rendkívüli öröme volt, hogy megismerkedhetett a háziasszony húgával, Purgly Magdával. A sorhajóhadnagy – aki korábban még csak nem is gondolt arra, hogy elkötelezi magát valaki mellett, s boldogan élte a katonatisztek nagyvilági életét – rendkívüli vonzalomra gyúlt a fiatal hölgy iránt, s miután elbúcsúzott vendéglátóitól, azon kapta magát, hogy gondolatai folyton-folyvást Magda körül kalandoznak.

Horthy Miklós a véletlen által igazgatott hejőbábai látogatása sorsdöntőnek bizonyult: a tiszt szerelmes lett Purgly Magdába. Olybá tűnt, hogy éppenséggel szíve választottja sem tartja őt érdektelen férfiúnak, mivelhogy a család sógorán keresztül üzent neki kis idő múltán, hogy örömmel látnák vendégül a farsangi szezonra. Horthy Miklós részt vett a miskolci bálon, ahol alkalma nyílt találkozni Magdával, aki lenyűgözte őt táncstudásával. Kettejük románca lassanként szárba szökkent, s Horthy Miklós, midőn visszatért Kenderesre, a családi házba, már azon morfondírozott, hogy minél hamarabb megkéri Purgly Magda kezét, amihez természetesen szülei beleegyezésére is szüksége volt. Édesapja és édesanyja áldását adta a frigyre, így Horthy Miklós és atyja röviddel később meglátogatta a Melczer családot, és megtartották az eljegyzést.

Januárban Horthy Miklós visszatért szabadságáról, mert szólította a kötelesség. A Sperber torpedónaszád parancsnokságát bízták rá, ami egy kicsi (mindössze 78 tonnás), de viszonylag korszerűnek mondható egység volt. A 40 méter hosszú, két darab vetőcsővel és két ágyúval felfegyverzett torpedónaszád a téli flotta menetrend szerinti gyakorlatán vett részt. A gyors járású naszádok szimulált támadásokat hajtottak végre nagyobb egységek ellen, lögyakorlatok is lezajlottak, s Horthy Miklós – szokásához híven – ezt a tréninget is jó eredményekkel zárta, holott gondolatai rendszeresen el-elkalandoztak – ekkor már a nyárra tervezett esküvője volt a legfőbb gondja.

A Sperber március 30-án tért vissza Pola kikötőjébe, s Horthy Miklós ismételten hazautazott meglátogatni családját és leendő hitvesét, valamint előkészíteni az esküvői ceremóniát.

Az ifjú pár július 22-én mondta ki a boldogító igent, a kor szokásainak és társadalmi helyzetüknek megfelelő körülmények között kelve egybe. Ezután nászútra utaztak.

A nászút után Horthynak vissza kellett térnie a szolgálatba, s elhatározta, hogy feleségét is magával viszi. A fiatal pár Polában, a haditengerészeti kikötő közelében kívánt igényeiknek meg-

felelő lakóingatlant bérelni, de meglehetősen nehezen akadtak olyan lakásra, mely elnyerte tetszésüket. Miután a család rövidesen gyermekáldás elé nézett, Horthy elhatározta, hogy a família örvendetes gyarapodásával feladja a bérleményt, és tisztí javadalmazásából saját házat épített.

Az 1901-es év sorsfordító volt Horthy Miklós életében: a kalandortermészetű tengerésztiszt felelősségteljes családfővé érett, s immáron nem csupán katonaként, de férjként és apaként is helyt kellett állnia.

ÖFELSÉGE FERENC JÓZSEF SZÁRNYSEGÉDJE

Horthy Miklós sorhajóhadnagy a kézfogót követően Konsztantinápolyba került, majd Bécsbe szólította őt a kötelesség. Rendkívül megtisztelő feladatot kapott: Ferenc József szárnysegédjévé nevezték ki, és a Monarchia idős uralkodója mellett kellett segédkeznie.

Bécsbe érkezése után először közvetlen előjáróját, Paar lovassági tábornokot kereste fel, s kihallgatásra jelentkezett az ősz hadfinál. Az első főhadsegédi beosztásban szolgáló koros gróf kedélyesen üdvözölte Horthy Miklóst, s röviden ismertette vele az új beosztásával kapcsolatos legfőbb tudnivalókat. Ezután az új szárnysegéd bemutatkozott a második főhadsegédnél, Bolfras gyalogsági tábornoknál, aki szintén kedvező benyomást gyakorolt Horthyra.

Röviddel később az új szárnysegéd elfoglalta kijelölt szállását. Horthy Miklóst – társaihoz hasonlóan – Öfelsége rezidenciáján, a schönbrunni kastélyban szállásolták el; Ferenc József osztrák császár és magyar király itt fogadta őt.

Horthy Miklós szíve a torkában dobogott, midőn a ceremóniamester Öfelsége elé vezette őt. A kihallgatásra Ferenc József dolgozószobájában került sor. Horthy meglepődve tapasztalta,

hogy az uralkodó maradéktalanul ismeri új szárnysegédje életútját és katonai karrierjét, tisztában van különböző állomáshelyeivel és beosztásaival, s nyilvánvalóan áttanulmányozta rendszeresen leadott jelentéseit is. Az idős Ferenc József nyíltan és tisztán szólt Horthyhoz, került a felesleges gesztusokat, szavai pedig jóindulatot sugároztak. A magyar sorhajóhadnagy alig tudta leplezni meghatottságát; Horthy Miklós elképzeléseiben Ferenc József holmi felsőbbrendű lényként élt, s nem várta volna, hogy a császár ily közvetlen és meleg szavakkal szóljon hozzá. A szokásához híven tábornoki egyenruhát viselő uralkodó nemessége, atyai jóindulata megbabonázta őt, s immáron korántsem tartotta oly szerencsétlen eseménynek, hogy a végtelen tengerről a bécsi udvarba szólította el katonai kötelezettsége. Ferenc József számos kérdést tett fel Horthy Miklósnak, aki illendően válaszolt, majd röviden tudatta vele, mit vár tőle a szárnysegédi szolgálat során.

Horthy Miklós, miután személyesen is találkozhatott Ferenc József osztrák és magyar uralkodóval, már nem balszerencsének, hanem isteni kegynek tartotta a kinevezést. Elhatározta, hogy teljes tehetségével fogja szolgálni Őfelségét, és mindent megtesz annak érdekében, hogy Őfelsége elégedett legyen szolgálatával. Akadt azonban egy bökkenő, miszerint Horthy Miklós nem rendelkezett tapasztalattal a bécsi udvarban, és a tengerésztiszt hiába kérte közvetlen feletteseit, hogy bocsássanak rendelkezésére írásos eligazítást a szárnysegédi szolgálatot illetően, ilyesféle hivatalos protokoll nem létezett. Horthynak rengeteget kellett kérdezősködni, s nyitott szemmel kellett járnia. Társaitól és előjáróitól, más udvari emberektől tudakolózott, hogy december 1-jén felkészülten állhasson az uralkodó rendelkezésére, de gyakorta megesett, hogy kérdéseit nem válaszolták meg egyértelműen. A legjobb tanács szerint a szárnysegédi szolgálat csínja éppen az előírások hiányában volt keresendő; valamilyen helyzetben felkészülten és tapintatosan kell viselkedni, következetesen betartva az etikett szabályait. Megint máskor meg-

lepő válaszokat kapott: kiderült például, hogy a szolgálatban álló szárnysegéd, ha hívatja az uralkodó, kopogtatás nélkül nyit be Őfelsége dolgozószobájába, a belépésre nem kell engedélyt kérnie. Ezt Horthy Miklós felettébb furcsának találta, de ezt diktálta az íratlan protokoll, így neki is követnie kellett a szabályt. Arról is felvilágosították, hogy a császár egynémely dolgokat ki nem állhat, bizonyos gesztusoktól és szokásoktól szinte irtózik, így Horthy is kerülje a hasonló megnyilvánulásokat. Azokat, akik hangosan összezsapták bokájukat, midőn megjelentek Őfelsége színe előtt, rögvest elbocsátotta. A kardcsörtetés, a hangos és vad gesztusok taszították Ferenc Józsefet, miként a felesleges fecsegést sem viselte. Az ilyesféle módon viselkedő szárnysegédeket rövid úton eltávolíttatta, így korántsem jelenthettek követendő példát Horthy Miklós számára.

Horthy december 1-jén állt szolgálatba, és a rá következő hetekben alaposan kiismerhette Ferenc József napirendjét és szokásait. Szárnysegédként rendszerint hajnali háromkor, vagy még korábban kelt, igazodva Őfelségéhez, aki négykor vagy fél négykor ébredt. A kora reggeli órákban Őfelsége rendszerint nem rendelte magához Horthyt, mert különböző jelentéseket és iratokat tanulmányozott, amihez nem volt szüksége asszisztenciára. Az első főhadsegéd és a második főhadsegéd rendszerint reggel fél kilenckor érkezett meg. Miután Őfelsége értesült a legfontosabb hírekről, további kihallgatások következtek, amelyek során miniszterek, vezérkari tagok, más fontos tisztviselők és katonatisztek adták egymásnak a kilincset. Ferenc József a késő délelőtti órákban fogyasztotta el villásreggelijét, majd sétát tett a kastélykertben. Ilyenkor jobb szeretett egyedül maradni, csak különleges esetben sétált másokkal; inkább gondolatait rendezgette és igyekezett felkészülni a délutáni teendőkre. Ezután újabb megbeszélések következtek, melyek rendszerint fél hatig, legkésőbb hatig tartottak. Őfelsége ekkor vette magához ebédjét, amit szinte mindig dolgozószobájában, az íróasztalán tálaltak fel neki. Az ebéd végeztével az uralkodó elbocsátotta a szárnysegédet. Horthy ter-

mészteresen ekkor is szolgálatban maradt, ugrásra készen várta Őfelsége utasítását, de Ferenc József az esti órák után még elvéte sem igényelte a szárnysegéd szolgálatait. Ez alól kivételt képeztek a különböző fogadások, melyeket rendszerint külföldi diplomatak számára adott Őfelsége. Ilyenkor akár este 10-ig, 11-ig is talpon volt, s csak utána tért meg lakosztályába – a nap első sugarai azonban ilyenkor is dolgozószobájában találták őt.

Ferenc József hetente két ízben, reggel hét órakor elkocsikázott Hofburgba, ahol délutánig általános kihallgatásokat tartott. Rendszerint félszáz látogatót fogadott, akik között akadtak miniszterek, egyházi méltóságok, különböző fegyvernemek képviselőiben eljáró tisztek, külföldi diplomatak, a bécsi arisztokrácia tagjai. A kihallgatás sorrendjét mindenkor a szárnysegéd szabta meg, akinek az udvari szabályrendszer szerint kellett sorrendbe helyeznie a látogatókat. Eleinte ez igen nehezen ment Horthy Miklósnak, ám idővel már átlátta a bonyolult hierarchikus viszonyokat, és magabiztosan rendelkezett.

Horthy Miklós – miután beletanult a napi rutinba – a bécsi szolgálatot a fedélzeten töltött évek után kevésbé találta megterhelőnek. Őfelsége négy szárnysegéddel is rendelkezett, akik a hadsereg különböző fegyvernemeit reprezentálták. A szárnysegédek havi beosztásban dolgoztak, egy munkanapot egy szabadnap követett, majd négy hét után váltották őket. Ilyenkor egy hónap szabadság következett, a rá következő szolgálati hónap után pedig különleges beosztásba léptek, és az esetleges protokolláris feladatok miatt készenlétben álltak. Ily módon a szárnysegédek évente legkevesebb három hónap szabadsággal rendelkeztek, de a készenléti időszakban sem halmozták el őket különösebben nehéz feladatokkal. Ezen beosztás mellett Horthy Miklósnak bőven akadt szabad ideje, amit saját kedve szerint használhatott fel – úgy döntött, hogy művészeti téren képzi magát, és festészetet tanult egy bécsi magániskolában.

Természetesen Horthy Miklós családját is magával vitte Bécsbe, s miután korábbi beosztásaival összevetve temérdek szabad

klővel rendelkezett, szívesen időzött felesége és gyermekei társaságában. A család gyakorta járt operába, színházba, hangversenyekre, és a múzeumokat is rendszeresen látogatták. A négy gyermek mellett bécsi nevelőnő szolgált, tanításukat papokra bízta, akik a magyar tanrendet követve okították a gyerekeket. Mindemellett a család intenzív társasági életet is élt. Soha más-kor nem volt lehetősége Horthy Miklósnak arra, hogy szolgálat mellett oly sokat foglalkozzon családjával, mint szárnysegédként töltött éveiben – ez pedig kiváltképpen élvezetessé tette számára a bécsi időszakot.

Horthy Miklós számára kitüntetett esemény volt, amikor 1912-ben Ferenc József hosszabb látogatást tett Budapesten. Örömet azonban elhomályosították a gyülekező fellegek, melyek vad vihart jósoltak: kirobbant a balkáni háború, mozgósítani kellett a Monarchia haditengerészetét, és Horthy átmenetileg újfent szolgálatba lépett a Császári és Királyi Haditengerészet kötelékében. A harcok gyorsan elültek, de a térség továbbra is forrongott, a szerbiai, macedóniai, albániai és montenegrói események pedig komoly veszedelmekkel szembesítették a konzervatív külpolitikát folytató Monarchiát. Baljós prognózisok születtek, melyek egy fegyveres konfliktus rémképét vetítették előre – és a történelem, sajnálatos módon, ez alkalommal a borúlátó víziókat igazolta.

MERÉNYLET SZARAJEVÓBAN

1914. június végén Horthy Miklós, kihasználva rendes szabadságát, családjával együtt meglátogatta Magyarországon élő bátyját. A család 28-án indult el Székesfehérvárra. Horthy nagy örömmel nézett a látogatás elé; reménykedett abban, hogy a bécsi udvar protokolláris kötelemektől terhes légköre után friss hazai levegőt szippanthat, anyanyelvén társaloghat bátyjával és

sógornőjével, és részletes beszámolót hallgathat meg a honi ügyek állapotáról.

Bátyja azonban elsápadt arccal fogadta őket, és rémisztő hírt tudatott Horthy Miklóssal: az uralkodó szárnysegédje a fivérétől tudta meg, hogy miközben ő családjával úton volt, Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét Szarajevóban meggyilkolták.

Horthy Miklós először nem hitte el a hallottakat. A kettős gyilkosságot rémhírnek mondta, mivel teljesen lehetetlennek tartotta, hogy az általa igencsak jól ismert, rendkívül szigorú biztonsági intézkedések betartása mellett bárki is sikeres merényletet hajthasson végre a főherceggel szemben. A hír azonban rövidesen megerősítést nyert.

Horthy maradéktalanul tisztában volt azzal a ténnyel, hogy a Szarajevóban elkövetett gyilkosság nagypolitikai szinten is tragikus következményeket vált ki. Egyértelmű volt számára, hogy az aljas merénylet mögött kiterjedt összeesküvés áll, s bár Gavriilo Princip pisztolylövései nyomán szabadult el a pokol, a háttérben olyan erők munkálnak, melyek politikai hasznot remélnek a trónörökös halálából. A szárnysegéd szíve összeszorult: érezte, hogy nem csupán a trónörökös és neje veszett oda, de a merénylettel a béke és a prosperitás korszaka is véget ért, és rövidesen kezdetét veszi a káosz és a pusztítás kora.

1914. július 23-án az Osztrák–Magyar Monarchia 48 órás ultimátumot intézett Szerbiához, amit Belgrád nem kívánt, de nem is tudott volna teljesíteni. Két nappal később Bécs megszakította a hivatalos diplomáciai kapcsolatot, öt nappal később pedig beállt a hadiállapot a két ország között – ezzel kezdetét vette a fegyveres konfliktus, ami utóbb világháborúvá duzzadt.

Horthy Miklós a merénylet idején, és a merényletet követő hetekben is Magyarországon tartózkodott. Tudta jól, hogy szárnysegédi szolgálata minden bizonnyal rövidesen véget ér, hiszen a hadiállapot beálltával sokkalta jobban szolgálhatta hazáját egy hadihajó kapitányaként, mint a bécsi udvarban, ezért rövidesen visszarendelik a Császári és Királyi Haditengerészet kötelékébe.

A behívóparancsot július 27-én vette át, majd összecsomagolta útibőröndjét, búcsút vett családjától, és Bécs felé vezetett, hogy jelentkezzen a haditengerészet parancsnokságán.

Horthy Miklós öt éven át szolgált Ferenc József szárnysegédjeként. Horthy Miklós olyan tapasztalatokat szerzett a kormányzás és az államigazgatás terén, melyeket később, immáron Magyarország legfőbb közjogi méltóságaként is nagy haszonnal kamatoztathatott. A kifürkészhetetlen sors azonban úgy hozta, hogy a rá következő években nem diplomáciai jártasságát kellett gyakorolnia, hanem katonai képességeire és tapasztalataira volt égető szüksége hazájának.

AZ ADRIAI-TENGER HŐSE

Miután Horthy Miklós visszatért Bécsbe, jelentkezett a haditengerészet parancsnokságán. Innen hivatalos küldetésben Ischlbe utazott, ahol Öfelsége fogadta őt. Ferenc József megköszönte a magyar tengerésztiszt szolgálatait, s kifejezte abbéli reményét, hogy volt szárnysegédje az udvari szolgálat után a haditengerészet tisztjeként is hasonló helytállást fog tanúsítani.

Horthy és tisztársai arra számítottak, hogy a túlerőben lévő angol és francia flotta hamar támadást intéz majd a Monarchia legfőbb hadikikötője ellen, de ez nem következett be. Ezért a Habsburgok kapitányává kinevezett tiszt offenzív hadi vállalkozások helyett defenzív feladatokat hajtott végre. Megerősítette a támaszpont védelmét, a matrózok az ellenséges hajók ellen aknazárakat építettek, a torpedók és a tengeralattjárók ellen acél-szálakból sodort védőhálókat feszítettek ki a víz alatt, új örposztokat telepítettek és növelték a parti ütegek számát, valamint kiigazították azok elhelyezkedését. Miután befejezték a védelmi munkálatokat, Horthynak és tisztársainak nem sok teendője akadt. Néhány hétre rá a sorhajó-kapitányi rendfokozatban

szolgáló Horthy Miklós már elmondhatatlanul unta a támaszponton való ücsörgést, hiszen évtizedek óta arra készült, hogy csatában is bizonyítsa bátorságát és rátermettségét. Legfőbb álma volt, hogy egy korszerű, gyors és nagy tűzerővel rendelkező egység kapitányaként szállhasson szembe az antanthatalmak hadihajóival – és a sors ez alkalommal is kedvezett neki.

Ekkortájt a Novara gyorscirkáló volt a Császári és Királyi Haditengerészet egyik legkiválóbb hajója. Az osztály névadó egységét (testvérhajói a következők voltak: Admiral Spaun, Helgoland, Saida) 1912 februárjában bocsátották vízre. A próbajáratok azonban nem zajlottak le problémamentesen, így a Novara csak az 1914-es év legvégére vált hadra foghatóvá.

A Novara kapitányának személye ekkor még nem volt eldöntött kérdés; senki sem tudhatta biztosra, ki fog a hajó parancsnoki hídján állni, mikor a gyorscirkáló elindul első éles bevetésére. A mendemonda szerint maga Anton Haus admirális vetette fel Horthy Miklós nevét, akit minden szempontból alkalmas tisztnak tartott a Novara kapitányi posztjára. Az idős hadfi így a magyar sorhajókapitányt nevezte ki a megisztelő posztra.

Horthy Miklós 1915 januárjában vette át a Novara parancsnokságát. Mondani sem kell, hogy rendkívüli módon örült új beosztásának, mert a gondjaira bízott hajó karakterisztikája igencsak szimpatikus volt számára. A 3500 tonnás vízkiszorítású Novara rendkívül gyors egység volt, legnagyobb sebessége elérte a 30 tengeri mérföldet, ami tekintélyes fölényt garantált az ellenséges flotta hajóinak javával szemben. A tervezés során a fürgeség volt az elsődleges kritérium, de a Novara tűzereje sem volt elhanyagolhatónak mondható: elsődleges fegyverzetét kilenc darab 10 centiméteres löveg adta, amit fél tucat torpedóvető cső és egy légvédelmi löveg egészített ki. Az egységet korszerű hajógépekkel szerelték fel, fedélzetén 20 tiszt és 320 fős legénységi állomány teljesített szolgálatot. A Novara valóban Horthy Miklósnak való hajó volt: a fürge cirkálót nem partvédelmi járőrözésre, hanem offenzív missziók végrehajtására tervezték, melyek sikeres végrehajtása nagy tapaszt-

talatot, merészséget és hidegvért követelt. Immáron adott volt az ideális hadihajó – s idővel megfelelő feladat is került hozzá.

1915 februárjában az antant csatahajói ostromzárát vontak a Gallipoli-félsziget köré. A partra tett haderőt, melynek célja a Dardanellák elfoglalása volt, megállították a török védvonalak, az angol és a francia hajók azonban továbbra is kitartóan ágyúzták a partvidéket. Ezért a Császári és Királyi Haditengerészet is egyre aktívabbá vált a térségben. Április 27-én az U5 búvárnaszád megtámadta és elsüllyesztette a francia Léon Gambetta hadihajót, ezért az antant flottája egyre intenzívebb őrzőjáratokat vezetett az Otrantói-szorosban. Mindeközben a német flottavezetés megkísérelt nyomást gyakorolni az Osztrák–Magyar Monarchia hadiflottájára: arra kérték Anton Haus nagyadmirálist, hogy vonultassa fel hadihajóit a Gallipoli-félszigetet ágyúzó francia és angol hajók ellen, és támadja hátba az ellenséget, vagy legalább a tengeralattjáróit vesse be a cél érdekében. Anton Haus azonban nem kívánta a kétséges végkimenetelű misszió végrehajtása miatt átrendelni hadihajóit, mert a műveletet rendkívül kockázatosnak tartotta. Megfelelő tengeralattjárókkal pedig nemigen rendelkezett; kizárólag az U4 lett volna bevethető, de erre az egységre az Adrián volt szüksége.

A nagyadmirális áthidaló megoldást javasolt: felajánlotta, hogy ha a német haditengerészet vasúton eljuttat két, darabokra bontott tengeralattjárót Polába, úgy gondoskodik azok összeszereléséről, és saját hajóival átvontatja őket az Otrantói-szoroson, ahonnan már könnyedén kijuthatnak a Dardanellákhoz, és támadást intézhetnek a francia és brit hajók ellen.

A német flottavezetés kapva kapott az alkalmon, s március 25-én már meg is érkezett a szétbontott búvárnaszádokat szállító vonat a Császári és Királyi Haditengerészet támaszpontjára. A tengeralattjárókat összeszerelték, próbajáratokon vettek részt az öbölben, majd megkezdődött a haditerv kidolgozása.

A feladat adott volt: a Császári és Királyi Haditengerészet két egységének át kellett vontatnia a német tengeralattjárókat az

Otrantói-szoroson, és el kellett vinnie a bűvárnaszádokat egészen a Sapienza-szigetig. Miután a térségben az antant hadiflottája meglehetősen aktív volt, rengeteg járőrhajó forgolódott a környékbeli vizeken, olyan hajókat kellett kiválasztani, amelyek kellően gyorsak és tekintélyes tűzerővel rendelkeznek; előbbire azért volt szükség, hogy vész esetén egérutat nyerhessenek üldözőik elől, utóbbira pedig azért, hogy ha összecsapásra kerül sor, eséllyel szállhassanak szembe az ellenséggel. A feladat rendkívül kockázatos volt, Anton Haus tengernagy pedig jól tudta, hogy csakis a legkiválóbb hajók és a legjobb parancsnokok tudják végrehajtani a missziót – így esett a választása Horthy Miklósr.

A szükséges előkészületek május 2-án, délelőtt zajlottak le. A Novara délután 3 órakor hagyta el a flottatámaszpontot, nem sokkal később randevúzott az UB 8 bűvárnaszáddal, és a tengerészek rögzítették a vontatókábelt. Ezután Palazzo kikötője felé fordultak, ahol rövid időre megálltak. Horthy Miklós ugyanis cselt eszelt ki, hogy megtévessze az antant hajóit. A Novara két kéménye közé vásznat rögzített, s egyéb rafinált változtatásokat eszközölt, melyeknek köszönhetően a gyorscirkáló sziluettje egy szállítóhajóéhoz vált hasonlatossá. A ravasz sorhajóhadnagy jól tudta, hogy az ellenség, ha vizuális kontaktust teremt az általa parancsnokolt cirkálóval, azt gondolhatja, hogy egy ártalmatlan gőzösre bukkant – tehát a Novara leplezte valódi kilétét, másfelől, ha a helyzet megkívánja, könnyedén fájdalmas meglepetést okozhat az antant kapitányainak.

A Novara csak éjfél után futott ki a támaszponttól. Ekkor még baráti vizeken haladtak, de a biztonság kedvéért három romboló kísérte a gyorscirkálót, ami a vontatott tengeralattjáró miatt kénytelen volt töredékére csökkenteni a sebességét.

A merész különítményt azonban nem fogadta kegyeibe Fortuna istenasszony. Alig két órája szelték a vizet, amikor a német tengeralattjáró legénysége vészhelyzetet jelzett. Horthy Miklós rögvest leállította a Novara hajógepeit. A bűvárnaszádról érkezett üzenet a tengerészek legrosszabb rémálmának bekövetkez-

tére utalt: az egyik német matróz a vízbe esett. Megkezdték a kutatást a bajba került tengerész után, de vaksötét volt, a vízbe esett tengerész pedig nem adott életjelt. Hosszasan kutattak a matróz után, de a férfi nem került elő. S mintha nem lett volna elég ez a tragédia, csöstül jött a baj: a búvárnaszád kapitánya rövidesen műszaki hibát jelzett és javasolta, hogy térjenek vissza a kikötőbe, hogy megjavíthassák az UB 8-at. A küldetés felettébb balszerencsésen indult, és Horthy az adott körülmények között nem tehetett mást, mint megfordult és visszatért a kikötőbe. A műszaki hiba önmagában is veszélyeztette a misszió sikerét, ezt pedig nem engedhette meg a kapitány.

A speciális különítmény a kora reggeli órákban tért vissza a támaszpontra. A tengeralattjáró új matrózzal egészítette ki légénységét, s megkezdték a műszaki hiba kijavítását. A biztonság kedvéért ismét feltöltötték a hajókat, majd felkészültek a kifutásra.

Az UB 8 tengeralattjárót vontató Novara bevárta, amíg besűrűsödik az éjszaka, s csak éjfélkor futott ki ismét Palazzo kikötőjéből. A különítmény zavartalanul haladt a meghatározott útvonalon, mígnem elérte a Goli-kiszögellést. Horthy Miklós ekkor visszafordította a kísérőhajókat, és továbbindult az antant által ellenőrzött zóna felé – a Novara magára maradt, a gyorscirkáló immáron senkire sem számíthatott.

A hadihajó és vontatott vendége kitartóan szelte a vizet. A gyorscirkáló a második nap éjjelén sikeresen átkelt az Otrantói-szoroson, és folytatta útját. A híradósok reggel fél kilenckor jelentették, hogy francia nyelvű rádióüzeneteket fogtak el, ami arra utalt, hogy ellenséges hajók tartózkodnak a közelben. Ekkor Horthy Miklós biztonsági okokból megkettőzte az őrszemélyzetet.

Negyed tizenegykor az őrszemek jelentették Horthynak, hogy ellenséges hadihajókat észleltek a Novara előtt. A gyorscirkáló balszerencséjére összetalálkozott egy francia rombolókból álló járőrkülönítménnyel, mely nagy sebességgel haladt felé. Hort-

hy ekkor megváltoztatta a Novara útirányát, és csökkentette a cirkáló sebességét is. Így úszott tovább a Kephalonía-sziget felé, abban bízva, hogy megtévesztheti a francia hadihajókat, melyek egy szokásos kereskedelmi útvonalon haladó gőzösként azonosítják a Császári és Királyi Haditengerészet cirkálóját, s nem veszik észre a vontatott tengeralattjárót. Feszült percek következtek; a legénység készenlétben várta a kapitány parancsát, aki messzelátójával kémlelte a horizontot, figyelve az ellenséges egységek mozgását. A francia rombolók azonban nem tágitottak: az ellenséges járőrcsoport parancsnoka elhatározta, hogy feltartóztatja és ellenőrzi az ismeretlen szállítóőzőst.

Horthy Miklós ekkor parancsot adott a búvárnaszád leoldására. Miután alig néhány tengeri mérföldre voltak a meghatározott leoldási ponttól, döntése nem veszélyeztette az UB 8 misszióját, melynek bőséggel volt hozzá üzemanyaga, hogy elérje a kiszemelt hadműveleti területet. A Novara teljesítette küldetését, a misszió legkockázatosabb része azonban még Horthy előtt állott: a kapitánynak haza kellett vinnie a hajót, amit ellenséges rombolók vetek üldözőbe.

A nekilódult Novara könnyedén maga mögött hagyta a nyomában lihegő francia rombolókat, melyek nem tudták lőtávolságon belül megközelíteni az ellenséges egységet. Horthy merészen a part mellé irányította a gyorscirkálót, és a sekély vízben próbált áttörni. A Novara 30 mérföldes sebességgel hasította a hullámokat, gyorsan maga mögött hagyta a veszélyes zónát, és mire a francia rombolók a megjelölt területre értek, már egy árva lelket sem találtak ott – a vakmerő behatolónak nyoma veszett.

A misszió fényes sikerrel ért véget: Horthy Miklós elvégezte a nehéz feladatot, és sértetlenül vitte vissza a Novara gyorscirkálót Pola kikötőjébe. Bajtársai hangos üdvözléssel fogadták őt, és gratuláltak merész haditettéhez. Miután kiderült, hogy az UB 8 eredményes volt – megtorpedózta és elsüllyesztette a brit Goliath csatahajót, és jókora riadalmat okozott a brit és francia hajók között –, a siker teljessé vált. A Császári és Királyi Haditengeré-

szet örvendezett, a brit haditengerészet pedig aggodalommal fogadta az eseményeket (miután kiderült, hogy a gyorscirkálók két ízben is áttörték a kiépített tengeri védőzárát, szükségessé vált a teljes védelmi rendszer felülvizsgálása és átalakítása).

Horthy Miklós bátor tetteivel mind a Császári és Királyi Haditengerészet, mind a Császári Haditengerészet hadvezetésének figyelmét felkeltette, s kettős kitüntetésben részesült. Megkapta a harmadosztályú katonai Érdemkeresztet, a német flottavezetés pedig az első és a másodosztályú Vaskeresztet adományozta neki. A sorhajókapitány első alkalommal részesült háborús kitüntetésben, így könnyen elképzelhető, mily büszkeséggel viselte a medáliákat.

HARC AZ OLASZ FLOTTA ELLEN

A háború menetét sohasem lehetséges kiszámítani, az azonban mindenkit meglepett, hogy a semlegességet deklaráló Olaszország 1915. május 23-án hadüzenetet küldött az Osztrák–Magyar Monarchiának és Németországnak. Bár a nevezett országok közötti diplomáciai viszony az utolsó időszakban meglehetősen megromlott, tekintettel arra, hogy a felek még 1913-ban megkötöttek egy titkos haditengerészeti nyilatkozatot, melyben Róma Berlin és Bécs mellé állt, ez a hadüzenet alantas árulással ért fel. A Monarchia vezetését szinte sokkolta az „orvul támadó hűtlen szövetséges” hadüzenete, a háború pedig új szakaszba lépett.

A Császári és Királyi Haditengerészetre kiváltképpen nagy terhet rótt az olasz hadüzenet, mert az olasz flotta számszerűleg felülmúlta az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetét, és technikai színvonalát tekintve sem volt elmaradottabb nála. Az erőviszonyok tehát így az antant oldalára billentek, fölényük pedig oly egyértelmű volt, hogy a borúlátó emberfők már a Monarchia haditengerészetének teljes megsemmisüléséről suttog-

tak. A Császári és Királyi Haditengerészet katonái azonban nem törtek meg, hanem megkétszerezték erőfeszítéseiket, és merészen magukhoz ragadták a kezdeményezést.

A hadüzenet átvételét követően a Polában állomásozó hadihajók felfűtötték kazánjaikat, és éjjel 11-kor kifutottak a támaszpontról. A terv szerint a különítménynek Olaszország keleti partvidékére kellett csapást mérnie, hogy megzavarják az olasz haderő összevonását és felvonulását, időt nyerve az osztrák–magyar csapatok felvonulása számára. A célpontok vasútvonalak, haditámaszpontok, hidak, csatornák, közlekedési csomópontok voltak, melyeket ágyútűzzel kívántak megsemmisíteni, így módon gátolva meg az olasz hadsereg gyors harcba lépését.

Horthy Miklós az északon, Porto Corsini ellenében bevetésre kerülő flottakülönítményt parancsnokolta eme kockázatos vállalkozásban. A sorhajókapitány hajóját, a Novarát négy torpedónaszád és egy romboló kísérte. A célpontként kiszemelt csatorna hajózási szempontból nagy jelentőséggel bírt, így kézenfekvő volt a feltételezés, hogy az olaszok komoly erőket mozgósítanak a védelmére.

Az 1200 méter hosszú, mindössze 30 méter széles csatorna – mely Ravennát kötötte össze az Adriával – torkolatához éjjel érkezett meg a haditengerészeti különítmény. Horthy úgy látta jónak, hogy a gyorscirkáló a torkolatot őrizze, és a Scharfschütze rombolót küldte be a keskeny átkelőbe. A Scharfschütze tattal hátrafelé úszott a csatornába, így közelítette meg a célpontként kijelölt jelzőállomást: szükség esetén minél gyorsabban elhagyhatta a veszélyes területet. Járőröző búvárnaszádok és torpedórombolók jelenlétét feltételezte a kapitány, ráadásul a partra telepített tüzérségi állások is támadást intézhettek a behatoló ellen.

A hosszú tétlenségtől elkényelmesedett olasz csapatok azonban ezen az éjszakán nem akartak harcolni, és érthetetlen módon az ellenséges haditengerészet sem volt aktív. A torkolatnál kiépített lövészárkokban őrködő katonák nem nyitottak tüzet a Novarára, és csak hajnalban vették észre az ellenséget. Ekkor

rövid tűzpárbaj zajlott le: a Novara nehézgéppuskákkal lőtte a gyalogsági állásokat, és a gyilkos golyózápör gyorsan visszavonulásra készítette a védőket. Mindeközben a Scharfschütze romboló is megközelítette a katonai állomást, és ágyútűzet zúdított a célpontra. A Scharfschütze gyorsan bevégezte feladatát, majd teljes sebességgel igyekezett kijutni a csatornából. Ekkor dördültek el a partra telepített olasz ütegek. Az ellenség tűz alá vette a merész rombolót, de nem tudták eltalálni, ellenben a torkolatnál őrködő egységek számos találatot szenvedtek el. Az Osztrák–Magyar Monarchia hajói viszonozták a tüzet, és gyilkos párbaj kezdődött, amely több katona életét is követelte, és az egyik torpedónaszád is közvetlen találatot szenvedett el.

A sikeres rajtaütés után a számszerűleg megfogyatkozott, ám újabb harci tapasztalatokkal gyarapodott flottakülönítmény Triest felé fordult, hogy folytassa küldetését. Horthy Miklós azt a parancsot kapta, hogy megmaradt három torpedónaszádjával együtt intézzon támadást a Velencéből kifutott olasz hadihajók ellen, de a felderítéstől érkező friss jelentések felülírták az eredeti haditervet. A beszámolók szerint Velencéből egyetlen hadihajó sem futott ki, ezért Horthy félúton megfordította hajóit, és visszatért Pola kikötőjébe.

A küldetést sikerrel teljesítette Horthy Miklós, aki ismét kiüntetésben részesült vitézségeért – ez alkalommal a harmadosztályú Vaskoronarenddel tüntették ki, ami büszkeséggel töltötte el a tiszte.

A rá következő hetekben a Novara szép hadi sikereket aratott: Horthy Miklós flottakülönítménye szárazföldi katonai célpontokat támadott meg, hidakat, közlekedési csomópontokat és vasútvonalakat ágyúzott, és hálókat vontató halászhajókat süllyesztett el. Kiváltképpen híressé vált ezek közül a San Giovanni di Medua kikötője elleni rajtaütés, melynek során a Horthy által parancsnokolt kötelék összesen 23 ellenséges hajót süllyesztett el, és hosszú időre ellehetetlenítette a fontos kikötő használatát. A hadvezetés sem késlekedett ellentételezni a sorhajókapitány

érdemeit: Horthy Miklós a San Giovanni di Medua kikötő elleni támadásért megkapta a Lipót-rend hadiékítményes Lovagkeresztjét.

A GYÁSZ NAPJAI

1916. november 21-én Horthy Miklós – szokásához híven – késő estig tevékenykedett, s csak jóval sötétedés után tért nyugovóra. A kapitány rendszerint hajnalban kelt fel, ám ez alkalommal kevéssel éjfél után felébresztette őt hűséges első tisztje. Horthy Miklós tőle tudta meg, hogy az előző napon, este 9 órakor I. Ferenc József, Ausztria császára, Magyarország és Csehország királya eltávozott az élők közül.

Öfelségét 86 éves korában, 68 évnyi uralkodás után érte a halál. Ferenc József pusztán időskorából kifolyólag is régóta betegeskedett, fizikuma folyamatosan gyengült, de tettereje és szelleme nem rendült meg. Dacára előrehaladott korának, a háborús időkben még többet dolgozott, és orvosai erélyes intelmei ellenére is hanyagolta a pihenést. Élete utolsó napján is így tett: szokásához híven hajnal 4-kor ébredt, majd szárnysegédjével felolvastatta a beérkezett jelentéseket. Egész nap kihallgatásokat tartott, utasításokat fogalmazott, és már jócskán besötétedett, amikor visszavonult lakosztályába. Szárnysegédjével közölte, hogy hajnal fél négyre kéri az ébresztőt, mert sajnálatos módon nem tudta befejezni az előző napi sürgős munkát, s minél hamarabb szeretné befejezni azt. Néhány óra múltán megfáradt lelke elhagyta a földi árnyékvilágot, s megtért teremtőjéhez.

Horthy Miklóst pörölycsapásként sújtotta le a király halálhíre. Öt éven át szolgált szárnysegédként Ferenc József mellett, így tudta jól, hogy Öfelsége fizikai állapota az elmúlt években meggyengült, de oly életerős jellemnek ismerte meg az uralkodót, hogy eltávozásának lehetőségével soha nem számolt. Ferenc

Józsefet mindig is példaértékű uralkodónak, figyelmes és értelmes, páratlanul tapasztalt, és minden körülmények közepette megfontolt férfiúnak tartotta, és úgy tekintett rá, mint atyjára. Halála nem csupán azért okozott számára mérhetetlen fájdalmat, mert ezen a gyászos éjjelen Magyarország királya távozott az élők közül, hanem személyesen is megérintette őt: elvesztette legfőbb példaképét és tanítómesterét, akit mérhetetlen tisztelettel és odaadással övezett.

Másnap a hadihajókon félárbocra eresztették a Császári és Királyi Haditengerészet lobogóit.

Horthy Miklós engedélyt kért parancsnokától a szolgálat fel függesztésére és a haditámaszpont elhagyására. A tisztt minden képpen jelen kívánt lenni Ferenc József temetésén, hogy lerója végső tiszteletét az uralkodó koporsója előtt, méltóképpen emlékezve a nagy államfőre. Mivel hajója, a Novara éppen javítás alatt állott, eltávóazása nem okozott semmiféle zavart, és a kért engedélyt megkapta.

Horthy Miklós ezután Bécsbe utazott. Részt vett a Szent István-templomban celebrált gyászszertartáson, majd elkísérte a koporsót a kapucinusok sírboltjához, ahová a Habsburg-család elhunyt tagjait a hagyomány szerint eltemették. Horthy Miklós megrendülten követte Őfelségét utolsó útján. Szíve összeszorult, elméjét pedig sötét kétségek kínozták. Megérezte, hogy Ferenc József halála szimbolikus esemény, mely a dualizmus prosperitást hozó korszakát határsorompóként választja el a jövődőtől, amit Horthy Miklós a háborús események és a belpolitikai forrongások közepette minden optimizmusa ellenére is felettébb kétségesnek látott.

Ferenc József címeit Habsburg Károly vette át; a 29 éves Károly vált Ausztria császárává, Magyarország és Csehország királyává. Habsburg Károlyt december 30-án koronázták magyar királlyá Budapesten, a Mátyás-templomban. Horthy Miklós régről ismerte az új királyt: jó szándékú, felvilágosult férfiúnak tartotta, aki rendkívül nehéz történelmi helyzetben vette át a hatalmat.

Megfogadta, hogy éppolyan hűséggel szolgálja őt, mint hajdanán Ferenc Józsefet, s történjék bármi, teljes erejével kiáll IV. Károly magyar király mellett – mindazonáltal egy baljósan morgó belső hang azt súgta neki, hogy az új király uralkodása korántsem lesz oly üdvösen hosszú, mint I. Ferenc Józsefé volt.

CSATA AZ OTRANTÓI-SZOROSBAN

A tengeri hadviselés történetében új korszakot nyitott a tengeralattjáró-fegyvernem bemutatkozása. A legnagyobb lehetőségeket a német flottavezetés fedezte fel a búvárnaszádokban, így már a háborút megelőző időszakban is komoly erőforrásokat áldoztak az U-Boot flottilla fejlesztésére. A háború kirobbanásakor a Császári Haditengerészet 29 búvárnaszáddal rendelkezett, mely nagy sikerrel vette fel a harcot az ellenséggel, és az első két hónapban öt brit hadihajót küldött hullám-sírba. A német búvárnaszádok 1916 utolsó negyedében már 1,4 millió tonnányi ellenséges hajóteret süllyesztettek el, Alfred von Tirpitz tengernagy pedig úgy döntött, hogy időszerű a tengeralattjáró-háborút egy új, még a korábbinál is sokkalta intenzívebb szakaszba léptetni. Így Tirpitz admirális javaslatot tett a korlátlan, minden megkötés nélküli tengeralattjáró-háború megindítására, a Paul von Hindenburg és Erich Ludendorff által vezetett legfelsőbb német katonai parancsnokság pedig elfogadta a javaslatot.

Ahhoz, hogy a tengeralattjáró-háborút valóban korlátozások nélkül folytathassák, a németeknek az osztrák-magyar flotta tevőleges támogatására is szüksége volt. A Földközi-tenger térségében ekkortájt 32 német és 14 magyar búvárnaszád tartózkodott, mely alkalmas volt a különösen agresszív támadó műveletek végrehajtására, és rácsapásaikkal jókora veszteségeket okozhattak az ellenségnek. A német hadviselő fél javaslata

komoly vitákat keltett a Monarchia hadvezetésében, ám végül elfogadták.

A terv végrehajtása azonban jelentős akadályokba ütközött, melyek elhárítására a felszíni flotta egységeit is be kellett vetni. A Monarchia tengeralattjárói ugyan szabadon portyázhattak a fő támaszpontjukként szolgáló Cattarói-öbölben, de az Adriai-tengerről egyre kockázatosabb volt a kijutás. A szövetségesek gyors torpedónaszádokat és rombolókat rendeltek a kritikus területre, melyek elszántan és éberen vadászták az ellenséges búvárnaszádokat. Nem csupán a hadihajók, de a flotta céljaira igénybe vett, átalakított halászhajók is veszélyt jelentettek a központi hatalmak tengeralattjáróira. A kisebb és természetyszerűen lomhább gőzösök óriási, esetenként bombákkal teleaggatott hálókát vontattak, melyek akár 30-40 méter mélyre is alámerültek. Miután a korabeli búvárnaszádok merülési képessége korlátozott volt, a tengeralattjárók nem osonhattak el a hálók alatt; az U-bootok beleakadtak a halászhálóba, harcképtelenné váltak, és kénytelenek voltak a felszínre emelkedni.

Horthy Miklós eltökélte, hogy egy kis létszámú, de nagy csapásmérő erőt képviselő kötelékkel alaposabban körülnéz az Otrantói-szorosban, és ha a helyzet engedi, megkísérli legalább átmenetileg felszaggatni az antant által vont blokádot, hogy utat nyisson a búvárnaszádok számára. Miként általában Horthy Miklós hadi vállalkozásai, ez is felettébb veszedelmes, ám nagy eredményekkel kecsegtető művelet volt. A kapitány parancsnoksága alá kérte a Novara testvérhajóit, a Saida és a Helgoland gyorscirkálókat, valamint a Csepel és a Balaton rombolókat. A rombolók képezték az előhadat; a gyorscirkálók előtt haladtak, hogy idejekorán kifürkészhessék az ellenséget, s jelentéseket küldhessenek az antanthatalmak hadihajóiról. Horthy terve szerint a gyorscirkálók az Otrantói-szoros bejáratáig haladnak kötelékben, majd szétválnak: a Novara keleti irányba, a Helgoland egyenesen továbbhaladva délnek, a Saida pedig nyugatnak fordulva folytatja útját.

A művelet, mely utóbb legendássá vált, május 14-én kezdődött. Először a Liechtenstein korvettkapitány által parancsnokolt rombolók futottak ki a kikötőből, s utánuk egy órával a gyorscirkálók is megindultak. Az éj jótékony sötétjébe burkolózó kötelék sokáig zavartalanul szelte a habokat, délnyugati irányba haladva. Az első harci kontaktusra 03 órakor került sor. A felderítést végző rombolók összetalálkoztak egy ellenséges kötelékkel, mely két nagy teherszállító gőzösből és egy rombólóból áll. Liechtenstein korvettkapitány, a rombolók parancsnoka rögvest elrendelte a támadást, s oly kiválóan végezte dolgát, hogy rövid időn belül hullámsírba lőtte a két gőzöst és az őket kísérő hadihajót.

Még mielőtt a hajnal első sugarai felderengtek volna a horizonton, Horthy Miklós parancsot adott a gyorscirkálóknak a szétválásra: 03.30-kor a Saida, a Novara és a Helgoland eltávolodott egymástól, és megkezdte portyáját.

Rövidesen feltűnt a horizonton az első préda: a Novara egy gőzösökből álló csoportba futott. A zárvédelmi szolgálatot ellátó hajók kilométeres hosszúságú hálókat vontattak, melyeket aknákkal láttak el – ez halálos fegyver volt a bűvárnaszádok ellen. Horthy Miklós figyelmeztető lövéseket adatott le, majd felszólította a gőzösök legénységét, hogy hagyják el a hajókat. Akadtak közülük, akik gyorsan jobb belátásra tértek; helyesen mérve fel a helyzetet, inkább a hajók elhagyása mellett döntöttek, s nem kívántak olyan harcba bocsátkozni, amit nem nyerhettek meg. Néhányan azonban tüzet nyitottak a Császári és Királyi Hadiflotta gyorscirkálójára, és tűzpárbaj bontakozott ki. A gőzösöknek vajmi kevés esélyük volt a győzelemre, ellenben a Novara 10 centiméteres hajóágyúi sorra szedték az áldozatokat. Horthy Miklós mindig is büszke volt a hajóján szolgáló tüzérek kiválóságára, akik ezúttal sem vétették el az irányzékot, és egymás után lőtték hullámsírba a brit zászló alatt hajózó egységeket. A Novarában mindeközben számottevő kár nem keletkezett. Miután a túlélőket felvették a fedélzetre, s hadifogságba helyezték őket, a

gyorscirkáló folytatta útját – a magyar sorhajókapitány továbbindult, hogy demonstrálja erejét s merészségét.

A nap hátralévő részében még egy tűzpárbajra került sor, amely az elsőhöz hasonló eredménnyel zárult. Ezután Horthy megfordította a hajót, hogy a terveknek megfelelően találkozzon a Saidával és a Helgolanddal, s együtt visszatérhessenek a hazai kikötőbe. Mikor a gyorscirkálók ismét összegyűltek, beszámoltak egymásnak hadi sikereikről: kiderült, hogy a három egység összesen 21 ellenséges hajót süllyesztett el, tehát a különítmény tágas rést ütött a blokádon, és alaposan összezavarta az ellenséget. Mindeközben saját veszteséget nem szenvedtek el, és egyetlen hajó sem szenvedett jelentős sérülést.

Ekkorra már az ellenség is tudomást szerzett a Császári és Királyi Hadiflotta portyázó kötelékéről. A hálókat vontató gőzösök jelezték a harci kontaktusokat, s megadták a gyorscirkálók útirányát. Angol és olasz hajók gyülekeztek az Otrantói-szoros kijáratánál, hogy útját állják a Novara által vezetett köteléknek, és véres bosszút álljanak a nagy veszteségekért. Elsőként egy nyolc rombolóból álló különítmény bukkant fel, mely rövid tűzharcot vívott a Monarchia gyorscirkálóival, de nem tudták kellőképpen kiaknázni számbéli fölényüket. A rombolók lemaradtak, és a lőtávolság óvatos tartásával követték a Novarát és annak testvérhajóit. Noha folyamatosan jelentették a betolakodók helyzetét, sebességét és haladási irányát, Horthy Miklós nem kívánt szembefordulni velük, mert értékes időt vesztegetett volna el. A sorhajókapitány valószínűsítette, hogy előttük minden bizonnyal egy erősebb és nagyobb csapásmérő különítmény gyülekezik, amely megkísérli elzárni a hazai támaszpont felé vezető utat, ezért alaposan befűtetett a hajógépeknek, és 30 mérföldes sebességgel üzte a gyorscirkálót.

A Liechtenstein korvettkapitány által parancsnokolt csoporttól, valamint a felderítő repülőgépektől frissen érkező jelentések nem sok jóval kecsegtették a különítmény parancsnokát. A távirón kapott üzenetek egybecsengtek, s azt mutatták, hogy igen-

csak komor helyzet van kialakulófélben. Az olasz és a brit flotta jelentős erőket mozgósított a betolakodók ellen: a felderítők három cirkálót és két rombolót számláltak meg, melyekhez további egységek is készültek csatlakozni. Horthy Miklós parancsnok előtt két lehetőség állt. Az egyik terv szerint – kihasználva sebességbéli fölényét – megkísérel kereket oldani a brit és olasz hadihajók elől. Ám ez esetben magukra hagyta volna a Liechtenstein korvettkapitány által parancsnokolt rombolókat, melyek minden bizonnyal a túlerőben lévő ellenség véres martalékaivá váltak volna.

Horthy Miklós ez alkalommal is bátor és bajtársias döntést hozott. A gyorscirkálókat az antant hajói ellen vezette abban bízva, hogy képes lesz legyűrni a cirkálókat. Elhatározását segítette, hogy a flottaparancsnokságról üzenetet kapott, amelyben támogató erőket ajánlottak fel. Horthy válaszában közölte, hogy szükség esetén segítség nélkül is felveszi a harcot az antant különítményével, ám ha támogatásban részesítik, úgy jobb esélyekkel szállhatnak szembe az ellenséggel, s minden bizonnyal szebb eredményeket érhetnek el a kibontakozó ütközetben.

A Novara és kísérői nagy elszántsággal, teljes sebességgel haladtak az elfogásukra rendelt különítmény felé. A párbaj 9.28-kor kezdődött, mikor a brit–olasz különítmény vezérhajója, egy cirkáló tüzet nyitott a Novarára. A brit tüzérek meglehetősen pontosan céloztak, a gránátok mindössze néhány méterrel kerültk el a Császári és Királyi Hadiflotta gyorscirkálóját. Horthy felmérte a távolságot, a mérés eredménye azonban igencsak kellemtelen következtetésre adott okot. Mintegy 8 kilométerre voltak az ellenségtől, mely távolság ideális volt a brit cirkálók nagyobb kaliberű fegyverei számára, miközben a Novara 10 centiméteres főlövegei éppen csak át tudták hidalni. Így a magyar sorhajókapitány nem bocsátkozhatott közvetlen tűzpárbajba, mert az ellenség képes volt úgy tűz alatt tartani a Novarát, hogy közben kívül marad a 10 centiméteres lövegek hordtávolságán.

Horthy Miklós erővel nem kerekedhetett felül az ellenség, ezért cselt eszelt ki. Rögvest elrendelte a Novara és a kísérőhajók elködösítését, majd végrehajtott egy rafinált manővert. A brit vezérhajó kapitánya úgy vélhette, hogy a Novara szökni próbál, s távolodni kezd az üldözőktől, ám a valóságban éppen ellenkezőleg történt. Horthy az átláthatatlan ködfelhőt álcázásnak szánta, s igyekezett minél közelebb kerülni az ellenséges cirkálókhoz, hogy torpedókat indíthasson ellenük. A Monarchia hadihajói elszántan haladtak a köd leple alatt az ellenség felé, s mikor Horthy Miklós kapitány úgy érezte, hogy elég közel kerültek, a gyorscirkálókat kivezette a sűrű felhőből.

A Novara ekkor támadásba lendült, s kísérőhajói is követték példáját. Az ellenség ugyancsak meglepődött a Novara előbukkanásán, de gyorsan reagáltak. Pokoli tűzpárbaj kezdődött, melynek során több száz gránátot lőttek ki a szembenálló felek. Horthy Miklós helyzetét tovább nehezítette, hogy időközben újabb egységek csatlakoztak az üldözőkhöz, és az ellenséges különítmény immáron négy cirkálót és számos rombolót tett ki. A brit és olasz cirkálók 12 és 15 centiméteres lövegeivel szemben a Novara 10 centiméteres hajóágyúi nem képviseltek egyenrangú tüzert, ezért Horthy ügyes manőverezéssel próbálta elkerülni a gránátokat, és abban bízott, hogy jól képzett tüzérei képesek lesznek ledolgozni a nyilvánvaló hátrányt.

Az ellenséges tűz legfőbb célpontja a kötelék zászlóshajója volt. A Novara számos találatot kapott, de az igazán komoly sérüléseket egy darabig sikerült elkerülnie. A nyers erő azonban idővel felülkerekedett a Császári és Királyi Hadiflotta cirkálóin, melyek egyre súlyosabb találatokat kaptak. Gránát csapódott a Novara parancsnoki hídjába, majd az egyik lövegtoronyba, mely a találat következtében üzemképtelenné vált. A Novara azonban nemcsak kapott, de adott is: Horthy távcsővén keresztül tisztán látta az ellenséges cirkálók hajótestébe csapódó gránátok detonációit. Mintegy negyvenpercnyi ágyúzás után a küzdő felek

ugyancsak megtépázódtak, de sérülten is folytatták a könyörte-
len élethalálharcot, szilaj oroszlánokként feszülve egymásnak.

10.10-kor a Novara kritikus találatot kapott: egy gránát köz-
vetlenül Horthy Miklós közelében csapódott a fedélzetbe. Töb-
ben meghaltak, a flottakülönítmény kapitánya pedig megse-
besült. Horthy lábába gránátszilánkok hatoltak, ruhája lángra
kapott. A sorhajókapitányt a légnyomás elsodorta, és eszméletét
vesztette, életét éber matrózai mentették meg. A derék tengeré-
szek rögvest eloltották a lángoló uniformist, vízzel locsolták ájult
parancsnokukat, így Horthy Miklós gyorsan magához tért.

A gyors orvosi ellátás ellenére Horthy Miklós több sebből
vérzett, nem tudott járni, gázmérgezést kapott, hallását szinte el-
vesztette, megégett ruhája pedig cafatokban lógott rajta. Harci
kedvét és kötelességtudatát azonban nem roncsolta szét a grá-
nát: amint magához tért, utasította embereit, hogy hordágyát vi-
gyék fel a fedélzetre, helyezték el a hajóorrban, ahonnan szem-
mel követheti és irányíthatja az ütközetet.

Mivel Horthy sérült volt, arra kényszerült, hogy lemondjon a
Novara parancsnokságáról. Magához kérte Szuborits Róbert
sorhajóhadnagyot, hogy átadja neki a hajót, de bajtársai bor-
zalmas hírt közöltek vele: az első tiszt életét vesztette a küzde-
lemben. Ezért Horthy a rendfokozatban utána következő tisztre,
Witkowski sorhajóhadnagyra ruházta át a Novara parancsnok-
ságát, de a különítmény parancsnokságát továbbra is saját kezé-
ben tartotta.

Mindeközben tovább dühöngött a gyilkos tűzpárbaj. Az an-
tant hajói fokozott erővel ágyúzták a sérült Novarát, amely fo-
lyamatosan veszített sebességéből, és egyre nehezebben tudott
manőverezni. Működőképes hajóágyúi kitartóan tüzeltek, mi-
ként testvérhajói is tűz alatt tartották az ellenséget, de a Novara
esélyei egyre fogyatkoztak.

Kevéssel fél 11 után újabb súlyos találat érte a különítmény
zászlóshajóját. A gránát a hajógépek kamrájába csapódott, és a
tizenhat kazánból nyolc működésképtelenné vált. A Novara sor-

sa ezzel megpecsételődött. Horthy Miklós tudta, hogy hajója negyedórán belül megbénul és elveszíti maradék harcképességét is. Ezért üzenetet küldött a testvérhajók számára, melyben tudatta a Saida és a Helgoland kapitányával, hogy a zászlóshajó rövid időn belül mozgásképtelenné válik, és mentésre szorul.

A harctéri viszonyokat szerencsére kiegyenlítette, hogy a pokoli küzdelemben az ellenséges cirkálók is nagymértékű károkat szenvedtek el, és egyre lankadtabban ágyúzták a Császári és Királyi Hadiflotta hajóit. Kevéssel 11 óra előtt a megtépázott hadihajók távolodni kezdtek – ily módon kínálva egerutat a gyorscirkálók számára.

Elsőként a Saida érkezett a Novara mentésére, s felkészült a vontatásra. A tűzpárbaj, ha szórványosan is, de folytatódott: az olasz és brit cirkálók továbbra is ágyúzták a Novarát és testvérhajóit, de a gránátok irányzása már nem volt igazán pontos. A Császári és Királyi Hadiflotta gyorscirkálói kitartóan viszonozták a tüzet, és a Novara épségben maradt ágyúi sem csitulnak el, miközben sikerült vontatókötélre venni a zászlóshajót. Miután visszaverték egy merész olasz cirkáló és egy romboló támadását, ellenséges repülőgépekkel kellett szembenézniük, de sikerült megfutamítani a támadókat, egy gépet pedig a tengerbe lőttek.

A Saida, a vontatókötélen lévő Novara és a Helgoland a hazai támaszpont felé fordult, és folyamatos ágyúzás mellett igyekezett minél távolabb kerülni az antant flottakülönítményétől. A harcoló felek közötti távolság egyre nőtt, s úgy tűnt, hogy a Császári és Királyi Hadiflotta bátor tengerészei fellélegezhetnek – ám ekkor váratlan esemény történt, mely tovább csökkentette a merész támadócsoport túlélési esélyét.

A hordágyon fekvő Horthy Miklós felfigyelt arra, hogy a távolban további rombolók jelennek meg, melyek a cirkálók felé tartanak. Az immáron reménytelen helyzetet egyenesen kétségbeejtővé tette, hogy néhány percre rá egy olasz cirkáló sziluettje is felbukkant a horizonton. Horthy megszámolta a szem-

ben álló erőket: immáron négy cirkáló és körülbelül fél tucat romboló sorakozott fel az általa parancsnokolt különítménnyel szemben, mely mindössze két harcképes és egy harcképtelen gyorscirkálót számlált.

A hadiszerencse azonban váratlanul Horthy Miklós segítségére sietett. Az ellenséges kötelék 12.07-kor beszüntette a tüzelést; az olasz és brit cirkálók váratlanul délnek fordultak, távolodni kezdtek, majd a rombolókkal együtt belevesztek a horizontba. Witkowski sorhajóhadnagy ekkor jelentette Horthynak, hogy északon feltűnt egy baráti különítmény: a csoportot a St. Georg páncélos cirkáló vezette, amit rombolók és gyors torpedónaszádok kísértek. Ez volt a Cattarói-öbölből indított flottakülönítmény, amit a parancsnokság menesztett a szorongatott helyzetben lévő csoport segítségére – s éppen időben érkeztek hozzá, hogy kiragadják a halál karmai közül a gyorscirkálókat.

A St. Georg és kísérői fél órán belül elérték a sérült gyorscirkálókat. A fedélzetre sereglett legénység hangos üdvölgéssel köszöntötte Horthy Miklóst és bátor tengerészeit, majd az egyesült különítmények megindultak a hazai támaszpont felé, amit 24 órán belül el is értek.

A hadművelet híre gyorsan elterjedt, a Novara, a Saida és a Helgoland pedig soha meg nem hátráló, a túlerővel szemben is helytálló hajóként vonult be a Császári és Királyi Hadiflotta legendáriumába. Horthy Miklóst nagy tisztelettel üdvözlötték a parton, s megszámlálhatatlan gratulációt kapott bátor parancsnoki helytállásáért – ám fizikai állapotán a szívből jövő gratulációk és jókívánságok nem segíthettek.

A parancsnok mérhetetlen szerencséjének köszönhetően átvészelte a gyilkos gránáttüzet, de fizikai állapota korántsem volt eszményinek mondható. Szervezete erős volt, szelleme szilárd, és lélekben sem roppanthatta meg a szörnyű esemény, de sebesülései miatt továbbra is orvosi kezelésre szorult. Először Bécsbe kellett utaznia, ahol újabb műtétet végeztek el rajta, valamint egy fülspecialista is tüzetesen kivizsgálta állapotát. A sorhajóka-

pitány hallószerve nem szenvedett maradandó sérüléseket, de Horthy Miklós hallásának legjavát átmenetileg elveszítette, és ez igencsak gyötörte őt. A műtét szerencsésen sikerült, szövődmények nem léptek fel, így kérését, miszerint haza akar térni a családi birtokra, hogy ott folytassa lábadozását, orvosa is támogatta. Így a sérült Horthy visszatért Kenderesre, hogy ismerős környezetben, a családi otthon gondoskodását élvezvén gyűjthessen erőt, s mihamarabb visszatérhessen a kötelesség mezejére, ahová sorsa és akarata egyaránt szólította. Merthogy a tengereken továbbra is tombolt a háború, Horthy Miklós pedig nem akart kimaradni a küzdelemből.

A FLOTTAPARANCSNOK

Az Otrantói-öbölben vívott harc híre nem csupán a Monarchián belül terjedt el, de az antanthatalmak katonái és polgárai is értesültek a gyilkos csatáról. Horthy Miklós sorhajókapitány neve híressé vált: nemzete hősként ünnepelte őt, az ellenség pedig félelemmel vegyes tisztelettel ejtette ki nevét. Újságcikkek sokaságában írták meg az ádáz csata történetét, minden esetben kiemelve a kapitány bátorságát és rátermettségét, Horthy pedig vitéz helytállásáért ismételten kitüntetését kapott. Ez alkalommal igen nagy megtiszteltetésben részesült: átvehette a Mária Terézia Rend Lovagkeresztjét, az Osztrák–Magyar Monarchia legmagasabb katonai kitüntetését.

Horthy Miklós 1918. február 1-jén tért vissza a szolgálatba, mikor is a Prinz Eugen csatahajó parancsnokává nevezték ki. A nemzeti hősként tisztelt sorhajókapitány soha korábban nem parancsnokolt ily tekintélyes hadihajót, új beosztása mégis keserűséggel töltötte el. A Prinz Eugen ugyanis a Monarchia fő hadikikötőjében, Polában horgonyzott, s onnan tapodtat sem mozdult. A hajó legénysége három teljes éve tétlenkedett; nem

szerzett tapasztalatokat a harctéren, ennél fogva a fedélzeten tapasztalható morál igencsak alacsony volt. Ráadásul a legénység oly vegyes nemzetiségi összetételű volt, hogy az ebből adódó súrlódások sokasága önmagában is komoly gondokat okozott. Horthy Miklós legelső dolga az volt, hogy ráncba szedte katonáit: megszüntette a fegyelmezetlenségeket, és megkísérelte elejét venni a veszedelmes lázongásoknak.

Horthy Miklós gondjai korántsem elszigetelt problémák voltak. A Monarchia hadiflottája ekkorra már válságos állapotba került, s mindenfelé a morális bomlás jelei mutatkoztak. Matrózlázadások törtek ki, az oroszországi forradalom sikerén felbuzdult kommunista agitátorok felforgató tevékenysége pedig egyre veszedelmesebbnek mutatkozott. Komoly gondokat okozott az is, hogy a soknemzetiségű állományban felütötte fejét a radikális nacionalizmus, és megjelent a nemzeti függetlenséget követelő propaganda, mely bomlasztó hatást fejtett ki a haditengerészek között. Dezertálások is történtek: például 1917 októberében a 11-es számú torpedónaszád átszökött egy olasz kikötőbe. A Császári és Királyi Hadiflotta válságba sodródott, s katonai ereje – amire oly nagy szükség lett volna az ellenséggel vívott harcban – megcsappant.

A Császári és Királyi Hadiflotta helyzete egyre csak romlott, ezért a cattarói lázadás után IV. Károly arra a döntésre jutott, hogy meneszti a régi flottavezetést, és új parancsnokokat nevez ki, akik képesek orvosolni az elődeik által elkövetett hibákat, és megszilárdítják a fegyvernem morálját. Olyan tisztekre volt szüksége, akik kimagaslóan képzettek, eltökéltek, a Monarchia iránti hűségük kikezdhetetlen, jó reputációnak örvendenek, és komoly harctéri gyakorlattal bírnak.

Horthy Miklóst váratlanul érte a magas helyről érkező üzenet, melyben felszólították, hogy haladéktalanul utazzon Badenbe, a Monarchia katonai főparancsnokságára. Horthy Miklós Franz von Keil ellentengernagy és Holub Ferenc ellentengernagy társaságában kelt útra, de miután a levél további részleteket nem

tartalmazott, ekkor még nem is sejthette, miért kell megjelennie a legfelsőbb hadiszálláson.

Horthy Miklóst nagy meglepetés érte, midőn IV. Károly király személyesen fogadta őt. Az uralkodó egyenes beszédet intézett hozzá. Elmondta, hogy a flottavezetésbe vetett bizalma megrendült, mert vélelmezése szerint a sokasodó problémákon a régi kar már nem tud úrrá lenni. Ezért úgy döntött, hogy Horthy Miklóst nevezi ki a Császári és Királyi Haditengerészet új flotta-parancsnokává.

A sorhajókapitányt szinte mellbe vágta a király szavai. Horthy harcoló parancsnok volt, sosem vágyott ily magas tisztségbe, és egyáltalán nem érezte, hogy rászolgált volna az előléptetésre. Számos bajtársa volt, aki magasabb rendfokozatban szolgált nála, és kiterjedtebb tapasztalatokkal rendelkezett, ezért Horthy Miklós úgy vélte, hogy rút méltánytalanság volna, ha helyettük ő lépne a magas tisztségre. Fiatalnak érezte magát a felelősségteljes feladathoz, ráadásul egyéb aggályai is voltak. A hadiflotta ekkor már négy éve állt háborúban, melynek végső kimenetelét már nem lehetett alapvető mértékben befolyásolni. A Monarchia haditengerészete kemény helytállást tanúsított a harcokban, de nem nyerhette meg a háborút, Horthy Miklós pedig semmiképpen sem kívánta magára vállalni ezt a nehéz terhet. A fentiek miatt arra kérte öfelségét, hogy másítsa meg döntését, őt engedje vissza a csatatérre, s válasszon helyette egy idősebb és tapasztaltabb tisztet a flotta élére. IV. Károly király azonban hajthatatlanul bizonyult, és visszautasította Horthy Miklós kifogásait.

Horthy Miklós 1918. február 27-én vette át a Császári és Királyi Hadiflotta parancsnoki tisztségét. A sorhajókapitányt ezzel egy időben soron kívül előléptették ellentengernaggyá, ami különleges esemény volt, a flottában ugyanis erre nem volt korábban példa – mindenkinek végig kellett járnia a ranglétrát, kivételezés nem létezett.

Horthy kritikus állapotban vette át a flottát, teendői megszámlálhatatlanok voltak, felelőssége pedig gigászi. Jól ismerte

a hadiflottát gyötrő gondokat, ami között számos olyan akadt, amelyik megkövetelte a sürgős rendezést. Ahhoz, hogy megszilárdítsa a bomló morált, legelőször a tengerészek életkörülményein kellett javítania, így parancsot adott ki az elrongyolódott egyenruhák lecserélésére, az ételmezés javítására, az elhasznált felszerelések pótlására. Ezek az intézkedések azonban csak hosszabb távon fejthették ki áldásos hatásukat – miközben akut problémák sokasága mutatkozott, melyek azonnali terápiát igényeltek. Az életkörülmények javítása és a vétkezők szigorú megbüntetése azonban nem volt elégséges lépés a távlati célok eléréséhez. Horthy Miklós szándéka az volt, hogy felrázza a flottát, és offenzív műveleteket indít, hogy magához ragadja a kezdeményezést. Erre mind harcászati, mind morális szempontokból nagy szükség volt, mert – amint azt maga a flottaparancsnok írta visszaemlékezéseiben – „azok között, akik életüket naponta kockára tették, áruló nem akadt”.

Horthy legfőbb célja az Otrantói-szoros zárvédelmének szétzúzása, a stratégiai jelentőségű átkelő megnyitása volt. Horthy Miklós tervét maga Károly király is támogatta, így megkezdődhetett a június 11-ére kitűzött akció előkészítése. Horthy úgy tervezte, hogy a flotta legjavát veti be az Otrantói-szorosban, és a legkiválóbb egységeket vonultatja fel, ám a nagyszabású hadi vállalkozást a lehető legszigorúbb titoktartás közepette kellett előkészíteni.

Horthy a nagyszabású művelet tervezése során elsősorban az otrantói csatában szerzett tapasztalataira épített. A komplex hadműveletben két fő hajócsoporthoz kívánt bevetni: egy gyorscirkálókból álló, rombolók által támogatott különítményt, illetve egy csatahajókból, rombolókból, gyorscirkálókból, repülőgépekből, torpedónaszádokból és búvárnaszádokból összeállított bolyt. Az előbbi csoport a csali hálátlan és kockázatos szerepét játszotta, míg az utóbbi különítményre hárult a tényleges csapásmérés.

A művelet horderejét kiválóan mutatja, hogy Horthy Miklós felvonultatta a flotta legjavát. A zászlóshajó szerepét a Tegett-

hoff osztályhoz tartozó, 20 ezer tonnás Viribus Unitis csatahajó játszott, mely 12 darab 305 milliméteres löveggel, valamint további tucat 150 milliméteres löveggel rendelkezett, s páncélvédelme is kiemelkedő volt. Az osztály másik három hajója is felvonult, a Tegetthoff, a Prinz Eugen és a Szent István tovább erősítette a csapásmérő különítményt. Horthy Miklós összesen kilenc csoportot állított össze, melyeket gyorscirkálók vagy csatahajók vezettek; ezeket rombolók és torpedónaszádok kísérték, valamint repülőgépek is tartoztak hozzájuk. A műveleti tervben ezenfelül három bűvárnaszád is szerepet kapott, melyek a fő erőket fedezték.

Horthy Miklós hadműveleti terve szerint az első csapást a gyorscirkálóknak kellett mérniük. A rombolók és torpedónaszádok által támogatott Saida, a Novara, a Helgoland és az Admiral Spaun feladata volt meglepetésszerűen betörni az Otrantói-szorosba, s még napkelte előtt támadás alá vonni az őrhajókat és a járőrhajókat. Miután csapást mérnek az ellenségre, vissza kell fordulniuk, és teljes sebességgel kell hajózniuk a baráti vizek irányába. A támadás alá vont hajók ekkor nyilvánvalóan riasztják az antant flottáját, mely cirkálókat és rombolókat küld a betolakodók elfogására. A Saida, a Novara, a Helgoland és az Admiral Spaun futást színlelnek, és egyenesen a fő csapásmérő erő ágyúi elé csalogatják az ellenséges flottacsoportot. A Császári és Királyi Haditengerészet felderítése pontos adatokkal szolgált a közeli kikötőkben horgonyzó hadihajókról, így tudni lehetett az ellenség erejét – mely nem volt elégséges a Monarchia csapásmérő különítményével szemben.

A művelet július 8-án kezdődött. Ekkor futott ki Polából a Prinz Eugen csatahajó és a Viribus Unitis csatahajó, melynek feléldetén maga Horthy Miklós ellentengernagy is tartózkodott. Másnap testvérhajóik, a Szent István és a Tegetthoff, majd a további egységek is megindultak.

Eközben az olasz flotta sem tétlenkedett, számos rutinműveletet hajtottak végre a térségben. Ugyanakkor, mikor a Szent

István kifutott, az anconai kikötőből két gyors járású, torpedóvetőkkel felszerelt MAS-csónakot indítottak portyára. Miután a kisméretű csónakok csak kevés üzemanyagot tudtak magukkal vinni, rombolók vontatták őket a célterületre, ahol leoldották a vontatóköteleket, és megkezdték a járőrfeladat végrehajtását. A MAS-csónakok fél háromig hajóztak a kijelölt területen, majd visszafordultak, hogy találkozzanak a vontatásukat végző rombolókkal, melyek visszaviszik őket a kikötőbe. Az egyik csónak parancsnoka, Luigi Rizzo korvettkapitány a hajnali derengésben füstoszlopot észlelt. Miután a baráti rombolóknak teljesen más irányból kellett érkezniük, nyilvánvaló volt, hogy ellenséges egységekbe futott. Megfigyelte a betolakodót, amit először rombolónak vélt; annál nagyobb meglepetésére szolgált, amikor kiderült, hogy egy csatahajóval találkozott, mely ráadásul nem egyedül, hanem testvérhajója oldalán szeli a habokat. A korvettkapitány ekkor már tudta, hogy a hatalmas hadihajók nem őket üldözik, hanem egy titkos művelet végrehajtására készülnek. Bár a 20 tonnás MAS-csónakok méretben eltörpültek az ellenséges egységek mellett, sebesség és agilitás terén hatalmas előnyt élveztek, a fedélzeten szállított két torpedó pedig bármilyen haditengerészeti egységgel szemben gyilkos fenyegetést képviselt. Mivel az ellenség nem fedezte fel a két naszádot, és a fényviszonyok is az olaszoknak kedveztek, a parancsnok úgy döntött, hogy megkísérti a sorsot, és támadást intéz a Császári és Királyi Haditengerészet büszke óriásai ellen.

Luigi Rizzo korvettkapitány nem csupán határozott és mérész tiszt volt, de a hadiszerencse is pártfogásába vette őt, mert sikerült észrevétlenül átvezetnie hajóit az elővédet alkotó rombolók között. A MAS 15 mintegy 300 méterre közelítette meg a Szent Istvánt, és kilőtte torpedóit, miközben a MAS 21 a Tegetthoff csatahajót cserkészte be. Luigi Rizzo kettős találatot ért el: a Szent István hajótestébe pontosan 03.30-kor csapódtak be a végzetes torpedók, melyek pusztító detonációt váltottak ki. A MAS 21 torpedói elvétették a célt, így a Tegetthoff nem szenvedett sé-

rüléseket. Az egyik romboló eközben kiszúrta a kisméretű, fürgé olasz hajókat, és utánuk eredt – ám a 35 csomós sebességgel loholó naszádokat nem érhetette utol, a vakmerő ellenség gyorsan eltűnt a horizonton.

A kettős torpedótalálat halálos sebeket ejtett a Szent István csatahajón. A detonáció szétrombolta a jobb oldali első és második kazánházat, valamint átszakította a válaszfalakat, és a büszke csatahajó menthetetlenül süllyedni kezdett. A kapitány és a legénység mindent megtett a Szent István megmentéséért, testvérhajója, a Tegetthoff pedig megpróbálta elvontatni az egységet, de valamennyi erőfeszítésük kudarcra volt ítélve. A Szent István még órákon át vergődött, majd 06.12-kor alámerült a hullám-sírba. A katasztrófa 89 tengerész életét követelte.

A Császári és Királyi Haditengerészet számára kétszeres tragédia volt a Szent István pusztulása. A Horthy Miklós által parancsnokolt flotta elveszítette az egyik legkorszerűbb és legerősebb csatahajóját, és az ellentengernagynak le kellett fűjnia a hatalmas reményekkel övezett hadműveletet. A flottaparancsnok hosszasan vívódott: egyfelől szeretett volna ragaszkodni eredeti tervéhez, másrészt már az első jelentések befutása után nyilvánvaló volt számára, hogy a küldetést, amit oly nagy figyelemmel készített elő, bukásra ítélte egy vakmerő olasz korvettkapitány váratlan akciója. Horthy sokáig ingadozott, de az előhad hajóiról érkező friss rádiójelentések azt igazolták, hogy az ellenség időközben mozgósította teljes erejét: az Otrantói-szorost ellepték a bűvárnaszádok és a hadihajók, így kénytelen-kelletlen kiadta a visszavonulásra felszólító parancsot, és a flottakülönítmény viszsztatért Pola kikötőjébe.

A nagyszabású vállalkozás kudarca nem Horthy Miklós hibája volt, az ellentengernagyot senki sem hibáztathatta a sikertelenségért. Ennek ellenére a Császári és Királyi Haditengerészet állományában egyetlen férfiú sem akadt, aki a flottaparancsnoknál jobban nekikeseredett volna a történetek miatt – Horthy rettegett attól, hogy a korábbi sikerek után összeesküdtek ellene az

égi hatalmak, és kísérelve szegődött mellé minden tengerész leggyűlöltebb ellensége, a balszerencse.

A SZÉGYEN NAPJA: KAPITULÁCIÓ VERESÉG NÉLKÜL

A Szent István elvesztését követően az antanthatalmak fölénye egyre terhesebbé vált. A Polában állomásozó flotta ellátási, műszaki és morális problémákkal küszködött, ráadásul a szárazföldön vívott háború sem alakult kedvezően. A hadban álló Monarchia válsága egyre mélyült, s félő volt, hogy elkerülhetetlen katasztrófa közeleg.

Horthy Miklós számára ezek kiváltképpen nehéz idők voltak. A tengerészek hozzá fordultak iránymutatásért, flottaparancsnokként minden körülmények között példát kellett szolgáltatnia, s meg kellett próbálnia felrázni a depresszióba süllyedő haditengerészetet. Horthy Miklós továbbra is bízott emberei felkészültségében, bátorságában és kezdeményezőkézségében, de az adott körülmények között nagyszabású offenzív műveletekről még csak nem is ábrándozhatott. Más problémák vártak rá, amik természetüknél fogva defenzív műveletek végrehajtását követelték.

Horthy Miklós legfontosabb feladatává 1918 őszére az Adrián haladó konvojok biztonságának szavatolása vált. A flottaparancsnok mindent elkövetett annak érdekében, hogy megfelelő oltalmat biztosíthasson a baráti hajók számára, ez pedig nem csekély áldozatokat kívánt. A Császári és Királyi Haditengerészet hajói szinte szakadatlanul úton voltak, s kitartóan kísérték a konvojokat; felderítették útjukat, átvezették őket a gyilkos aknazárak labirintusán, és megküzdöttek a szállító gőzösökre vadászó ellenséges egységekkel. Miután a tengeralattjárók által képviselt

fenyegetés egyre fokozódott, Horthy Miklós külön figyelmet szentelt a bűvárnaszádok elleni harcnak, és új eszközöket állított a flotta szolgálatába. Parancsára kisméretű személyszállító gőzösöket alakítottak át a tengeralattjáró-ellenes hadviselésnek megfelelően: vízibombákkal és különleges műszerekkel látták el őket, amelyek segítettek a víz alatt settenkedő ellenséges bűvárnaszádok lokalizálásában. Az átalakított hajókra merész és jól képzett altiszteket nevezett ki, akikben erősen munkált a vadászószton, és jól viselték a kimerítő szolgálatot.

Horthy Miklós rendelkezéseinek köszönhetően a flotta képes volt fenntartani és megvédeni a fontos tengeri útvonalakat, de az antant fokozódó nyomását már nem törhették meg. Bulgária szeptember végén fegyverszüneti tárgyalásokat kezdeményezett, ez pedig magával vonta a balkáni front teljes összeomlását. A szárazföldi csapatokhoz hasonlóan a haditengerészet is kénytelen volt visszavonulni, így szeptember végén megkezdődött a durazzói támaszpont kiürítése.

Horthy Miklós október 27-én elküldött jelentésében kétségbeejtő állapotokról, demoralizált katonákról, rossz műszaki állapotú hajókról, fegyverzet és más létfontosságú hadianyagok téren mutatkozó kritikus hiányról számolt be. A flottaparancsnok arra kérte a hadvezetést, hogy minél hamarabb intézkedjenek és bocsássák rendelkezésükre a szükséges szállítmányokat, avagy adjanak számára bárminemű útmutatást a jövőre vonatkozóan. A válasz, amit másnap délelőtt vehetett át, lesújtó híreket közölt. Horthy Miklós ekkor még nem tudta, de IV. Károly király már 48 órával korábban tudatta II. Vilmos császárral, hogy a Monarchia kilép a katonai szövetségből, és fegyverszünetet kér Washingtontól, mert a háborús terheket viselni már nem tudja, és minden egyes, hadban töltött nap tragikus következményekkel jár Ausztria és Magyarország számára. A távirat arra szólította fel Horthy Miklóst, hogy tudassa a tengerészekkel, hogy a Monarchia fegyverszüneti egyeztetéseket kezdeményezett, és a békétárgyalás útjára lépett.

Horthynak összeszorult a szíve a hír hallatán, de esküjéhez híven teljesítette a király parancsát. Nyilvánvalóvá vált, hogy a szolgálat rövidesen véget ér, az osztrák–magyar hadiflotta – mely egyetlen csatában sem maradt alul – feladja a harcot, és a tengerészek leszerelhetnek. A fortyogó indulatok azonban nem csitultak. A fokozódó lázongásokat a nemzeti radikalizmus táplálta; október elején ugyanis megalakult a Délszláv Nemzeti Tanács, mely kinyilvánította a függetlenséget.

Károly király eközben úgy döntött, hogy a Polában állomásozó flottát a jugoszlávoknak adja át, hogy az olaszok ne részesülhessenek a busás hadizsákmányból, ezt a döntését pedig még október 28-án tudatta Horthy Miklóssal. A flottaparancsnok feladata volt megszervezni és lebonyolítani a találkozót, s átadni a hadihajókat – ennél megalázóbb, egyszersmind lesújtóbb kötelességet pedig soha korábban nem helyezett a sors Horthy Miklós vállára.

Horthy október 31-én fogadta a küldöttséget a Viribus Unitis zászlóshajó fedélzetén. A megbeszélésre a kapitány lakosztályában került sor. Tárgyilagos és szikár párbeszéd bontakozott ki, melyben megállapodtak a flotta átadásának részleteiről, megfogalmazták és aláírták az átadást bizonyító jegyzőkönyvet. A Délszláv Nemzeti Tanács küldöttei ragaszkodtak ahhoz, hogy a dokumentum aláírásával egy időben Horthy vonassa be a Császári és Királyi Haditengerészet lobogóját, mely igényt a magyar ellentengernagy rideg szavakkal, megalkuvást nem ismerve utasított el. Horthy kimérten közölte, hogy a hadilobogó addig az árboccsúcson marad, amíg ő a fedélzeten tartózkodik, és parancsnoki tisztségéről hivatalosan le nem mond a legénység előtt.

Erre az aktusra délután fél ötkor került sor. Horthy Miklós megigazította mindig makulátlan egyenruháját, majd a fedélzetre parancsolta a Viribus Unitis teljes legénységét. A kapitány végigvonult a sorfalak előtt, és rövid búcsúbeszédet tartott. Ezután elrendelte a zászlók levonását; a megboldogult Ferenc József által ajándékozott díszlobogót és a parancsnoki lobogót magához vette, majd a magyar tisztekkel együtt távozott a fedélzetről.

Miután a Monarchia hadilobogóját bevonták, és a tisztek legjava lemondott, majd elhagyta szolgálati helyét (bár a Dél-szláv Nemzeti Tanács képviselői kihirdették, hogy a tisztikart a régi feltételek megtartásával átveszik, a magyar és az osztrák tisztek inkább a távozás mellett döntöttek), a kikötőben kaotikus állapotok alakultak ki. Megszűnt az őrszolgálat, a kikötőt védő járőrhajók nem futottak ki, a reflektorok az est leszállta után is vakok maradtak. Az olasz haditengerészet pedig kihasználta a felkínálkozó alkalmat, ami az új parancsnokság megmagyarázhatatlan hanyagsága miatt alakult ki. Hajnalban két tengerésziszt a parti vizeken belopakodott a kikötőbe, aknákat erősített a Viribus Unitis hajótestére, és elsüllyesztette a flotta zászlóshajóját.

A büszke Viribus Unitis hullámsírba merülése szimbolikus esemény volt. Horthy Miklós számára ezzel minden összeomlott: flottaparancsnoki státusáról le kellett mondania, és a Császári és Királyi Haditengerészet, amit ekkor már 36. éve szolgált, megszűnt létezni. Horthy Miklós és bajtársai életüket és vérüket áldozták a haditengerészetért, a legrosszabb körülmények között is állhatatos kitartást tanúsítottak, és soha nem szenvedtek el vereséget a tengeren – mégis be kellett vonniuk büszke hadilobogóikat, és át kellett adniuk a hadihajókat az ellenségnek.

Horthy Miklósnak valamennyi vagyontárgyát hátra kellett hagynia, és megtört szívvel, büszkeségétől megfosztva kényszerült visszatérni hazájába. Keserű szívvel tett fogadalmat: megesküdött, hogy örökre maga mögött hagyja a haditengerészetet, amit három és fél évtizeden át szolgált, és élete hátralévő részében nemhogy a büszke csatahajókat, de még a tengert is mesziről elkerüli.

VISSZATÉRÉS KENDERESRE

Horthy Miklós és családja a kapituláció után, 1918 novemberében tért vissza Magyarországra. Horthy a hosszú évek alatt, nagy gonddal összegyűjtött ingóságai legjavát hátrahagyni kényszerült; a famíliának arra sem volt ideje, hogy összezsomagolják legfontosabb értékeiket. Az ezüstök, a festmények, a szőnyegek és a bútorok mind a haditengerészeti támaszponton maradtak. Egyetlen egy dolog volt, amit a megszegyenítő kapitulációra felszólított főparancsnok ki tudott menekíteni, és élete árán is ragaszkodott volna hozzá: a Császári és Királyi Hadiflotta zászlóshajójának díszzászlója, ami a néhai Ferenc József őfelségétől származott.

A múlt hagyatékát képező nemes hadilobogó, amit Horthy Miklós a becsület és a helytállás zászlajaként tisztelt, igencsak idegenül hatott a magyarországi állapotok közepette. Miután IV. Károly király november 11-én lemondott Ausztria, majd két nappal később Magyarország kormányzásáról, beállt az interregnum, a királynélküliség állapota. Az Osztrák–Magyar Monarchia darabokra hullott, s november 16-án kikiáltották hazánkban a köztársaságot. Mindeközben a kisantant államai fenyegették Magyarország határait; a cseh, a román, a szerb katonai alakulatok azzal a céllal sorakoztak fel, hogy minél nagyobb harapjanak a haza ezer sebből vérző testéből.

A Horthy család jobb lehetőség híján visszatért Kenderesre, a régi családi birtokra. Azonban a hajdani otthon, mely egykoron békét, meghittséget és prosperitást jelentett lakói számára, nem sok enyhüléssel szolgálhatott. A gazdaság, melyet Horthy István oly rigorózus munkával, oly önsanyargató szigorral épített fel, szinte teljesen megsemmisült. Szerencsére a szerszámok megmaradtak, akadt még néhány állat, és voltak olyan munkások, akik hűséggel kitartottak a birtok ügyei mellett – mindössze ezek az erőforrások álltak Horthy Miklós rendelkezésére, midőn megfogadta, hogy újjáépíti a néhai édesapja által létrehozott birtokot.

Horthy Miklós eme elhatározásától vezettetve a Császári és Királyi Haditengerészet díszes uniformisát a jószágintézők egyszerű öltözetére váltotta le, s nekilátott az embert próbáló feladatnak. Megmaradt béreseit összegyűjtötte, lajstromba vette a veszteségeket, megszámlálta a megmaradt eszközöket és jószágokat. Első feladata az volt, hogy lelket öntsön a családi birtok munkásaiba; parancsnokként jól kitanulta, hogy a legkiválóbb hadihajó nem ér fabatkát sem megfelelő legénység nélkül, a feladat pedig, mely előtte tornyosult, legalább olyan súlyt képviselt, mintha egy sorsdöntő tengeri ütközetbe indult volna – éppen ezzel az alkalommal a szegénység, a hanyatlás és a nélkülözés ellen kellett felvennie a harcot.

Bár a családi gazdaság ügyei hatalmas terheket róttak Horthy Miklósról, a kényszerűségből leszerelt tengerésztiszt igaz hazafiként a belpolitikai ügyeket is élénken figyelmezte. Értesült a hírekről, s ha nem is sűrűn, de rendszeresen fellátogatott Budapestre, hogy személyesen tájékozódjon, eszmecseréket folytasson ismerőseivel és barátaival. A régi kormányzat tagjai és tisztviselői, a hadsereg tisztjei között sokan voltak, akik hozzá hasonlóan vélekedtek a kialakult belpolitikai helyzetről, és hasonló célokat fogalmaztak meg. A legfőbb feladatnak a szélsőségesek megfékezését, a törvényes rend szétverésének megakadályozását, a sokkoló méreteket öltött anyagi és erkölcsi romlás megállítását tekintették. A titkos találkozókön ambiciózus terveket szövögettek, s válságprogramokkal álltak elő, ám ezek kivitelezése rendre nyilvánvaló akadályokba ütközött. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy sem a román megszállókat, sem az 1919. március 21-én hatalomra jutott bolsevik rezsimet nem lehet szép szóval eltávolítani, a diplomáciai eszközök mindehhez elégtelenek, így egyéb módszereket kell találni. Hónapok kellettek ahhoz, hogy a felháborodás és az indulat által feltüzelt tettvágyat a józan mérlegelés és a felelősségteljes tervezés váltsa fel, de az ország belügyeit megfertőző kórra alkalmazható gyógyír még így is a jövő titka maradt.

A Tanácsköztársaság kikiáltása és a Kun Béla által vezetett kommunista rezsim rémuralma elmondhatatlan mértékben felbőszítette Horthy Miklóst. A Szent Korona és az alkotmány sárba tiprása, a történelmi hagyományok megtagadása, a szovjet mintára felállított Tanácsköztársaság radikális intézkedései, a mindennemű kontroll nélkül fosztogató és erőszakoskodó, felfegyverzett vörös csürhe vad ámokfutása pokoli állapotokat teremtett Budapesten, és az ország magyar fennhatóság alatt álló területein. A volt flottaparancsnok eltökélte, hogy erejétől és képességeitől függő mértékben mindenképpen részt vesz a polgárháborús állapotok felszámolásában és a belügyek rendezésében – abban reménykedve, hogy katonai szakértelmét, diplomáciai tapasztalatait és társadalmi reputációját felhasználva tehet valamit szenvedő hazájáért.

A NEMZETI HADSEREG FŐPARANCSNOKA

1919 késő tavaszán Horthy Miklós fontos vendégeket üdvözölhetett a kenderesi birtokon. Először a gróf Károlyi Gyula által vezetett ellenkormány küldötte jelentkezett be és kért négy szemközti megbeszélést. A megbízottat maga a miniszterelnök küldte. A követ igencsak komoly, nagy felelősséggel járó megbízatást tolmácsolt Horthy Miklósnak: Károlyi Gyula arra kérte a visszavonult tengerésztisztet, hogy utazzon Szeged városába, és tegyen erőfeszítéseket egy nemzeti hadsereg felállítása érdekében. Röviddel később Bethlen István gróf is üzenetet küldött Horthynak, s futárja hasonló felkérést tolmácsolt.

Az ország helyzete ekkorra válságosra fordult. Március 21-én, a rendkívül szigorú igényeket megfogalmazó Vix-jegyzék átvételét követően Károlyi Mihály köztársasági elnök hatalma megroggyant, és az államfő Berinkey Dénessel együtt már a lemondásra készült. A Kommunisták Magyarországi Pártja, illetve a

hasonlóképpen a munkásmozgalmakra felépített Magyarországi Szociáldemokrata Párt unióra lépett és megalakult a Forradalmi Kormányzótanács. A radikális baloldali eszméket hirdető Kun Béla és a szociáldemokraták vezetője, a kőművesből politikus-sá avanzsált Garbai Sándor kikiáltotta a Tanácsköztársaságot. Kezdetét vette a szovjet mintára kiépített proletárdiktatúra, a hírhedt vörösteror időszaka. Kun Béla olyan rendelkezéseket hozott, amelyek nem csupán a királyhoz hű lojalista köröket, de a liberális demokratákat is felbőszítették: az április 7-ei választásokon kizárólag a Magyar Szocialista Párt tagjai indulhattak, minden más politikai erőt kizárt a pártok listájáról, így a választások végeredménye nem is lehetett kétséges.

A belpolitikai zűrzavar mellett külső ellenségek is fenyegettek hazánkat. Az antant ugyanis a Vix-jegyzék nyilvánvaló elutasítását követően szabad kezet adott a kisantant országainak, és a román hadsereg április 16-án átlépte a korábban megállapított demarkációs vonalakat. Röviddel később a cseh haderő is támadást intézett Magyarország ellen, a csapatok bevonultak Sátoraljaújhelyre, és további városokat fenyegettek. Mindeközben Magyarországnak nem volt reguláris hadserege, mert azt a Károlyi-kormány egyetlen tollvonással feloszlatta.

A magyar alkotmányhoz hűséges politikusok és nemesek a Tanácsköztársaság kikiáltására reagálva, Bethlen István vezetésével Bécsben megalakították a Magyar Nemzeti Bizottságot, ismertebb nevén az Antibolsevista Comitét, az Aradon tartózkodó Károlyi Gyula pedig nemzeti ellenkormányt hozott létre. Mind Bethlen, mind pedig Károlyi számára nyilvánvaló volt, hogy a vörösteror és a román megszállás leküzdése csakis egy szervezett, megfelelően felszerelt, hozzáértő parancsnok által vezetett hadsereg létrehozásával lehetséges – és úgy esett, hogy mindketten Horthy Miklóst szánták erre a posztra.

Horthy Miklós némi hezitálás után teljesítette a kérést, és Szegedre utazott. Tapasztalt katonaként, egyszersmind a nagypolitikai hatalmi játszmákban is járatos férfiként nem volt idealista:

jól tudta, hogyha Magyarországon vissza kívánják állítani a törvényes rendet, s újfent érvényt kívánnak szerezni az alkotmánynak, törekvéseiket csakis megfelelő katonai erővel érhetik el. Az ekkor még csupán csírájában létező nemzeti haderő gyarapításának céljából Horthy a propaganda eszközéhez nyúlt, építve a hadsereg régi vágású hivatásos tisztjeinek érzelmeire és a jó ügy iránti elkötelezettségükre. A szegedi szervezkedéseknek hamarosan híre kelt, és sorra jelentkeztek a dicsőségebb napokat látott haderő tisztjei, az új parancsnok pedig szórólapokat nyomtatott, melyeket a bolsevik kormány által ellenőrzött területeken terjesztettek a katonák között. Miután a nemzeti hadsereg légierejének teljes állománya egyetlen repülőgépben testesült meg, eltartott egy ideig a röplapok kiszórása, de a fáradozás végül kifizetődőnek bizonyult. Sorra jelentkeztek a kisebb-nagyobb egységek, önkéntesek érkeztek, és kipróbált, a Szent Koronához hű tiszték is csatlakoztak a szegedi hadsereghez, így lassanként kiépült a nemzeti hadsereg gerince.

Szerencsére Horthy Miklósnak nem egyedül kellett megvívnia ezt a nehéz harcot, mert a Bécsben tevékenykedő körök igencsak aktívak voltak. Egy magyar katonatisztekéből álló csoport vakmerő rajtaütést hajtott végre a kommunisták vezette konzulátus ellen, és sikerült elzsákmányolniuk a Kun Béla kormánya által külföldi propagandatevékenységre elkülönített költségvetés egészét, mely pénz igencsak jó szolgálatot tett a nemzeti kormány és a változatos szükségekkel küszködő hadsereg számára. Eközben Bethlen István is kiterjedt harcot vívott a diplomácia bársonyos mezején, igyekeztén nyomást gyakorolni az angolokra, és jobb belátásra bírni a franciákat. A brit diplomaták pártfogásukba vették a nemzeti ügyet, és a bécsi konzul összekötőt menesztett Szegedre, hogy kapcsolatba lépjen a nemzeti ellenkormánnyal. A franciákkal azonban nem boldogultak: ők továbbra is a semlegesség mellett törtek lándzsát, ami voltaképpen a Kun Béla által vezetett bolsevik kormány támogatását és a román megszállás helyeslését jelentette annak elle-

nére, hogy a román haderő a nemzetközi megállapodást sértve lépte át a Tisza vonalát.

A franciák mesterkedése nem csupán diplomáciai téren mutatkozott meg, de az operatív tevékenységet is akadályozta. Horthy Miklós hadügyminiszter választott államtitkárát, Gömbös Gyula századost a megszálló francia csapatok parancsnoka kiutasította Szegedről. Párizs nyomására a nemzeti kormányt át kellett alakítani, s július 12-én új kormányt kellett felállítani, melybe baloldali és liberális minisztereket is be kellett venni. Horthy Miklós ekkor lemondott a hadügyminiszteri posztról, de megtartotta a hadsereg főparancsnoki tisztét, így a fegyveres erők felett továbbra is ő rendelkezett. Horthy azért cselekedett így, mert a politikai vezetésbe nem feltétlen vágyott, az ő célja más természetű volt. Katonatisztként arra esküdött fel, hogy kiseprűzi az országból a bolsevik csürhét, felszámolja a napról napra súlyosbodó vörösterroret, szembeszáll a román megszálló csapatokkal, és megteremti a rend alapjait.

Horthy Miklós áldozatos munkával építette a nemzeti hadsereget, igyekezett felszerelni embereit a szükséges fegyverekkel, s minél szilárdabb harci morált önteni beléjük. Nagy hasznát vette mindannak a tapasztalatnak, amit a hadihajók fedélzetén szerzett, de korábbi diplomáciai szakértelme is segítette erőfeszítéseit. Lassanként összeállította a hadsereg magját, így Horthy elhatározta, hogy fegyveresei élén bevonul Budapestre, hogy csapást mérjen a bolsevik rezsimre. Terve azonban nem valósulhatott meg, mert a franciák meggátolták benne. Szerencsére a bolsevik uralom így is kérészerűnek bizonyult: az antanthatalmak ultimátumot intéztek Kun Béla kormányához, lemondásra szólítva fel a kommunista kormányt.

AZ ELSŐ SIKEREK

A Tanácsköztársaság bukása és Kun Béla menekülése után a válság nemhogy rendeződni kezdett volna, de tovább mélyült. Peidl Gyula szociáldemokrata kormánya rémisztő gyorsasággal bukott meg, a helyébe lépő Friedrich-kormány pedig nem volt képes hatalmának stabilizálására, és az antanthatalmak sem ismerték el legitim kormányként. Majd újabb drámai csapás következett: a román haderő bevonult Budapestre, s megkezdődött a székesfőváros gátlástalan kifosztása. Bár a párizsi legfelsőbb tanács arra utasította Bukarestet, hogy vonják vissza csapataikat a Tisza vonala mögé, az antant ultimátuma hatástalan maradt.

A helyzet azonnali beavatkozásért kiáltott. Horthy Miklós eltökélte, hogy a tettek mezejére lép, s miután József főherceg, a Friedrich István által kinevezett államfő is megerősítette Hortyht a nemzeti hadsereg főparancsnoki tisztségében, mindkét kormány által feljogosítva érezte magát a cselekvésre. A főparancsnok a szerb és a román megszálló csapatok közötti folyosón vezette hadseregét észak felé, majd repülőgépre ült, és hadsegédével a Balaton felé indult. A magyar Vörös Hadsereg ott rendezte be főhadiszállását, Horthy pedig eltökélte, hogy tesz egy merész kísérletet a hazafias érzületű katonák és tisztek átállítására. A bátor vállalkozás, melynek célja a nemzeti hadsereg gyarapítása volt, végül sikerrel járt: a tisztikarból és a közkatonák közül is sokan álltak át Horthy Miklós zászlaja alá.

Miután Siófokon kialakították a nemzeti hadsereg főparancsnokságát, Horthy Miklós úgy tervezte, hogy felügyelete alá hajtja a Balaton és a Duna vonala között lévő területet, majd fokozatosan kitolja csapatait Budapest felé, s felkészül a bevonulásra.

Ehhez azonban meg kellett szereznie az angolok jóváhagyását, így találkozót kellett kérnie Sir George Clerk főmegbízottól, aki az antanthatalmakat képviselte hazánkban.

A sors végül úgy hozta, hogy maga Sir George Clerk kereste fel Horthy Miklóst, a nemzeti hadsereg főparancsnokát. A szö-

vetséges megszálló erők főmegbízottja egy ezredes által üzent Horthynak, aki néhány nappal később gépkocsiba ült, és Budapestre utazott.

Horthy Miklós kidolgozott tárgyalási stratégiával érkezett; tekintettel a helyzet súlyosságára, semmit sem kívánt a véletlenre hagyni. A tárgyaláson jelen volt a Friedrich-kormány képviselője, a román hadsereg képviselője, és maga Sir George Clerk is. Horthy több megbeszélést is folytatott és bemutatta a nemzeti hadsereg felvonulási tervét a román megbízottnak. A Balaton és a Duna vonala között húzódó területet a nemzeti kormány fennhatósága alá tartozó területként deklarálta, s ebben a kérdésben semmiféle ellentmondást nem tűrt. Bejelentette: ha a román csapatok átlépik az általa megjelölt vonalat, úgy számíthatnak arra, hogy fegyveres ellenállásba ütköznek, és puskaaporos fogadtatásban lesz részük. Horthy oly erélyesen képviselte álláspontját, hogy Mardaescu tábornok nem mert ellentmondani neki – a nemzeti hadsereg főparancsnoka ily módon megnyerte a lélek-tani csatát, ami nagy jelentőséggel bírt a jövőre nézve.

Horthy Miklós, miután hazafias kötelességei egy időre Budapesthez kötődtek, bátyja fővárosi lakását szemelte ki szállásként. Itt találkozott ismételten szeretett feleségével, aki titkon érkezett a fővárosba, hogy láthassa urát.

Purgly Magda elbeszélte a család kalandos történetét, melyből kiderült, hogy már Kenderes határában hallotta az ágyúzás és a kézfegyverek zaját, és menekülniük kellett, így a gyermekekkel Debrecenbe ment. A gyerekeket a városi katolikus plébánián helyezte el abban bízva, hogy ott oltalomra lelnek, ő maga azonban a kalandos utat választotta. Mivel hosszú hónapok óta nem hallott férjéről, elhatározta: Budapestre megy, hogy megbízható híreket szerezzen róla – s merő véletlenségből éppen azon a napon érkezett meg, amikor már hites ura is a fővárosban tartózkodott.

Horthy Miklós úgy döntött, hogy feleségét Siófokra, a nemzeti hadsereg főhadiszállására küldi, ahol biztonságos hajlékot

nyújthat számára. Ő maga is vele tartott, de kötelmei miatt kevesebb időt tölthetett házastársával, mint azt egyébként szeretne volna. Ezekben a zűrzavaros időkben az ország ügyei előrébbvalók voltak a családi kötelmeknél, ráadásul az első tárgyalások után budapesti látogatásai is felszaporodtak, és több ízben konzultált az antanthatalmak képviselőivel, valamint a magyar kormány tagjaival.

A tárgyalássorozat szép reményeket ébresztett, ám eközben a román fél minden eszközt igénybe vett, hogy megnehezítse Horthy Miklós munkáját, és a nemzetközi diplomáciai csatornákat igénybe véve intéztek támadást a parancsnok ellen, kihasználva a magyarellenességükről híres franciák támogatását. Horthyt azonban nem sikerült elrettenteniük. A főparancsnok kitartóan érvelt, védelmezve Magyarország érdekeit. Tántoríthatatlanul követelte, hogy a román hadsereg üritse ki a Duna és a Tisza közötti területeket, majd vonuljon vissza a Tisza mögé, miként azt a francia jegyzék is megkövetelte. Törekvését az angolok is támogatták: Sir George Clerk – akiről később baráti és tiszteletteljes szavakkal emlékezett meg Horthy Miklós – folyamatosan nyomás alatt tartotta Párizst, kiállva a magyar érdekek mellett. A főmegbízott a brit kormány állásfoglalásának megfelelően cselekedett, hiszen David Lloyd George miniszterelnök homlokegyenest más vízió szerint képzelte el a háború utáni Európát, mint a magyarellenességéről közismert Clemenceau, és nem kívánta szilánkokra törni Magyarországot, melynek a jövőben is fontos szerepet szánt az öreg kontinens életében. A tárgyalások sikerességéhez azonban Horthy Miklós diplomáciai tapasztalatára, személyes képességeire és eltökéltségére is szükség volt. Az angol tisztekkel folytatott megbeszélések során rendkívül komoly előnyt jelentett Horthy nyelvtudása, a nemzetközi kapcsolatok terén szerzett jártassága, s haditengerészeti tisztként felépített reputációja is sokat nyomott a latban. A nemzeti hadsereg parancsnokának kitartó erőfeszítése végül sikert eredményezett, és a diplomáciai csatározás a magyar ügy

javára dőlt el – november közepén a román megszálló csapatok visszavonultak.

A NEMZETI HADSEREG BEVONULÁSA BUDAPESTRE

A nap, amit Horthy Miklós és minden igaz hazafi oly csillapíthatatlan vágygal várt, november 16-án érkezett el. Az idő meglehetősen hűvös volt, hideg eső szitált, s kellemetlen szél borzolta az üstököket, de az ünneplő sokaságot mindez nem tarthatta vissza attól, hogy köszöntsék a Budapestre bevonuló nemzeti hadsereget s annak parancsnokát. A budapestiek tömött sorfalat alkottak az út mentén, s lelkes kiáltásokkal, integetve üdvözölték a magyar leventéket.

Horthy Miklós egészen a Gellért Szállóig vezette csapatait, ahol Budapest polgármestere köszöntötte őt. A nemzeti hadsereg parancsnoka itt a következő beszédet mondta:

„Ma, ennek a városnak a küszöbén, nem vagyok abban a lelkiállapotban, hogy szokásos frázisokkal éljek. Igazságérzetem arra kényszerít, hogy kertelés nélkül mondjam ki azt, amit érzek. Amikor még messze voltunk innen, és csak halvány volt a reménységünk, hogy ezt a tévútra vezetett nagyvárost fegyverrel a kezünkben viszontláthassuk, átkoztuk és gyűlöltük, mert a távolból természetesen nem szegény magyar testvéreinket és itt üldözést szenvedő mártírjainkat láttuk, hanem csakis azt a pizkos áradatot, amelybe ez a város alásüllyedt.

A magyar nemzet szerette Budapestet, és el is kényeztette; mégis az utóbbi időben ez a város lett a veszte. Most, itt a Duna partján, tetemre hívom a fővárost. Ez a város megtagadta ezeréves történelmét, ez a város porba rántotta a Szent Koronát meg a nemzet színeit, és vörös rongyokba öltözött. A nemzet legjobb-

jait börtönbe vetette vagy kiűldözte hazájukból. Ezenfelül még mindenünket el is tékozolta. Mégis, minél jobban közeledtünk ide, annál inkább indult olvadásnak a szívünkre rakódott jégretteg, és hajlandóvá váltunk arra, hogy megbocsássunk. Igen, megbocsátunk ennek a bűnbe sodort városnak, ha visszatér a haza szolgálatába; ha szeretni fogja szíve és lelke minden erejével ezt a földet, melyben őseink csontjai porladnak; ha szeretni fogja azt a rögöt, amit testvéreink arcuk verejtékével művelnek, a Szent Koronát, a kettős keresztet meg a négy folyót, egyszóval: ha szeretni fogja magyar hazánkat és magyar népünket.

Katonáim – miután learatták és begyűjtötték földjeink termését – fegyvert fogtak, hogy az országban a rendet helyreállítsák. Az ő kezük immáron készen áll a testvéri kézfogásra, de – ha elkerülhetetlen lenne – felkészült a büntető ökölcsapásra is. Adja Isten, hogy erre ne kerüljön sor, és hogy azok, akik bűnösök, vagy annak érzik magukat, jobb meggyőződésre jussanak, és kettőzött erővel vegyenek részt annak a Budapestnek felépítésében, mely majd összes nemzeti erényeink fényében ragyog.

Testvéreinket, akik itt annyit szenvedtek, és mindvégig velünk együtt éreztek, szívünkben üdvözljük.”

Miután a nemzeti hadsereg bevonult Budapestre, s a bolsevik uralom káosza után helyreállt a törvényes rend, rengeteg teendő mutatkozott. Mindenekelőtt rendezni kellett az ország belpolitikai ügyeit, stabilizálni kellett az államhatalmat, felelős kormányt kellett kinevezni, elő kellett készíteni a választásokat. Így Horthy Miklós több ízben is tanácskozott az antanthatalmak képviselőivel, valamint a magyar belpolitika vezetőivel.

A győztes nagyhatalmak követeléseit Sir George Clerk terjesztette elő november 22-én. A jegyzékben szereplő feltételek között szerepelt a parlamentáris kormány felállítása azzal a megkötéssel, hogy Friedrich Istvánnak le kell mondania posztjáról, és a választások idején nem gyakorolhatja a hatalmat. Mivel az antanthatalmak korábban sem ismerték el a Friedrich-kormányt legitim kormányként, ebben a kérdésben senki nem nyithatott

vitát. Horthy elfogadta ezt a feltételt azzal a kikötéssel, ha Friedrich István – akire több szempontból is szükség volt – tárcacsere útján továbbra is a kormány tagja maradhat. Az antant is megkövetelte, hogy a felálló kormányban a szocialista párt képviselői is helyet kapjanak. Elképzelhető, hogy a nemzeti hadsereg főparancsnoka korántsem lelkesedett ezért a javaslatért. Horthy Miklós támogatta a többpárti képviselöt, de a szocialista párt rovott múltja miatt kifejezésre juttatta az aggodalmait. A parancsnok félreérthetetlenül tudatta tárgyalópartnereivel fenti aggodalmait, de ez alkalommal kénytelen volt fejet hajtani az antant akarata előtt.

Ezekben a hetekben Horthy Miklós rendkívül szerteágazó kötelezettségeket teljesített. Az országos ügyeken túl rengeteg meghívásnak kellett eleget tennie, melyeket a különböző társadalmi szervezetek, a közjogi méltóságok, a pártpolitikusok, a gyáripárosok és a tőkések intéztek hozzá. A nemzeti hadsereg főparancsnoka kényszerűségből egyfajta szóvivővé lépett elő; miután hiteles személynek tekintették őt, elvárták tőle, hogy tolmácsolja a nemzeti kormány jövőre vonatkozó elképzeléseit. Ily módon Horthy Miklós akarata ellenére is belesodródott az országos politikába, hiszen tőle várták, hogy prognózisokat alkosson, és javaslatokat tegyen a belügyi viszonyok rendezését illetően. A nemzeti hadsereg parancsnoka eredeti szándékával szemben vált katonai vezetőből politikussá – és ekkor még nem is sejtette, hogy élete hátralévő részében már ily minőségében kell majd híven szolgálnia hőn szeretett hazáját s nemzetét.

A KORMÁNYZÓVÁLASZTÁS

1920. február 16-án összeült a magyar nemzetgyűlés, melynek legfőbb feladata a magyar állam jogi helyzetének deklarálása volt. IV. Károly király 1918. november 13-án lemondott az ál-

lamügyek intézésének jogáról, a trónról azonban nem mondott le, így továbbra sem szűnt meg Magyarország királyának lenni. A nemzetgyűlés nem mondta ki a Habsburg-ház trónfosztását, így felemás helyzet alakult ki: Magyarország továbbra is királyság volt, ám a trón betöltetlenül maradt.

Miután a Tanácsköztársaság megbukott és felállt a nemzeti kormány, időszerűvé vált rendezni ezt a kérdést. Számos álláspont alakult ki, melyek a történelmi hagyományok és a politikai szükségszerűségek között ingadoztak. A lojalista körök IV. Károly hazahívása mellett érveltek, ám a fennálló nemzetközi helyzetben ez olyannyira idealisztikus javaslat volt, hogy az arisztokrácia józanul gondolkodó tagjai legfeljebb elviekben támogathatták. A győztes nagyhatalmak félreérthetetlenül kimondták, hogy a Habsburg-ház tagjait távol kell tartani a magyar hatalomtól, s nem csupán IV. Károly király visszatérését, de József Ágost főherceg vagy Albrecht főherceg bárminemű kinevezését is hevesen ellenezték.

A nemzetgyűlés végül úgy döntött, hogy a restauráció helyett a kialakult államjogi viszonyokat erősíti meg törvény által. Eszerint deklarálták az Ausztriától való elszakadást, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását, ellenben megerősítették a királyságot mint államformát azzal a kitételrel, hogy a királyi hatalom gyakorlása szünetel. Miként arra a magyar történelemben már máskor is volt példa (pl. Hunyadi János esetében), kormányzóválasztást rendeltek el a királyi hatalom majdani visszaállításáig. Sokan szerették volna valamelyik Habsburg-főherceget kinevezni a magas tisztségre, de ez lehetetlennek mutatkozott; a Habsburg-ház egyetlen tagja sem válhatott közjogi méltósággá, mert a nyugati győztes hatalmak azt egy leendő királypuccs előkészületeként kezelték volna. Tisztázandó a helyzetet, József főherceg személyesen szólalt fel jelöltetése ellen, s Albrecht főherceg álláspontja sem lehetett kétséges. Ezt követően több név is felmerült, a legtöbben gróf Apponyi Albert kinevezését támogatták. Apponyi rendkívül tapasztalt, a nemzetközi diplomácia terepén is

rutinosan mozgó férfiúnak számított; korántsem véletlen, hogy őt küldték ki a szégyenteljes párizsi béketárgyalásokra, s ő mondott beszédet Magyarország védelmében a Trianon-palotában. Nem csupán hazájában tisztelték, de az európai politika vezetők is méltatták érdemeit. Mindemellett gróf Apponyi Albert lojális volt a királyság intézményéhez és a király személyéhez, ellenezte a Habsburg-ház trónfosztását, és az ősi alkotmány tiszteletére szólította fel képviselőtársait. Maga Horthy Miklós is teljes szívével támogatta őt, s abban reménykedett, hogy a nemzetgyűlés a magyar közélet „legméltóbb és kimagasló” alakjaként a gróf személye mellett teszi le a voksát.

A sors akaratából a kormányzóválasztás másként történt. A március 1-jén lezajlott szavazás során a nemzetgyűlés Horthy Miklóst választotta meg kormányzónak, méghozzá elsőprő többséggel, 131:10 arányban.

A nemzetgyűlés bizalma az adott körülmények között inkább volt átoknak, mintsem áldásnak tekinthető. Horthy irdatlan dilemmával állt szemben: egyrészt rendkívüli megtiszteltetés volt számára a felkérés, másfelől továbbra is kötötte őt a királynak tett esküje, s szíve mélyén a restaurációt tartotta az ország számára leginkább üdvös megoldásnak. Abban az esetben, ha elfogadja a megbízatást, immáron nem Károly királyhoz, hanem az alkotmányhoz fűzi esküje, és nem az uralkodót, hanem Magyarország érdekeit kell teljes erejével képviselnie. Ez Horthy Miklós számára egyenértékűnek tűnt az árulással. Mindazonáltal a nemzetgyűlés szavazata nem csupán lehetőség volt a hatalom megragadására, hanem hazafiként kötelességet is rótt rá.

Horthy Miklós hosszasan hezitált. Tudta, hogy élete meghatározó jelentőségű válaszúthoz érkezett, s döntése felmérhetetlen hatást fog gyakorolni nem csupán a saját, de az ország sorsára is. A csatatéren, ahol oly sokszor állt helyt az ellenséges hajóágyúk pusztító tüzeiben, dacolva az olasz és a brit flotta rombolóival és cirkálóival, nap nap után farkasszemet nézve a halállal, sohasem

érezte magát ennyire kiszolgáltatottnak és cselekvőképtelennek – ám a döntést sokáig nem halogathatta.

Horthy Miklós végül Prohászka Ottokárhoz fordulva megköszönte a nemzetgyűlés bizalmát, majd közölte, hogy a felajánlott tisztséget nem fogadhatja el. Miután nem állt szándékában megsérteni a nemzetgyűlést, igényt tartott arra, hogy érveit és indokait a nagyra becsült törvényhozó testület előtt fejtse ki.

Horthy Miklós válasza valósággal mellbe vágta a küldöttség tagjait: senki sem gondolta volna, hogy egy ilyen felkérést vissza lehet utasítani, s a nemzetgyűlés akaratának ellent lehet mondani.

Mikor Horthy Miklós a küldöttséggel együtt megjelent az Országházban, a kormánytagok és a pártok képviselői egy különteremben gyűltek össze, hogy megkíséreljék rábírní Horthyt a tisztség elfogadására. Az egykori flottaparancsnok meghallgatta érvelésüket, de véleményét nem volt hajlandó megmásítani. A kormánytagok arra kérték, hogy sorakoztassa fel kifogásait, ismertesse azokat a tényezőket, melyek a tisztség elfogadása ellen szólnak. Horthy Miklós – megtartva magának morális aggályait – racionális érveket hozott fel. Elmondta, hogy az adott körülmények közepette a hagyományoknak megfelelő kormányzói jogkör egyszerűen elégtelen az ország eredményes és erényes vezetéséhez. Az államfő, bár névlegesen nagy hatalmat birtokolna, egy sor gyakorlatias kérdésben nem rendelkezhetne, ez pedig rendkívül zavaros állapotok kifejlődésére adhat okot, melyeken ő úrrá nem lehetne, mert kezeit nehéz béklyóba verik a fennálló törvények. Horthy nem beszélt a király iránti hűségéről, a szívét mardosó dilemmáról, érvelését a lehető legjózanabb alapokra helyezte.

A kormány és a nemzetgyűlés tagjai, miután meghallgatták Horthy Miklóst, rövid időre visszavonultak, s azon tanakodtak, miként tudnák feloldani a kialakult helyzetet. Az országnak kormányzóra volt szüksége, és erre a feladatra keresve sem találhattak volna megfelelőbb embert Horthy Miklósnál. Horthy

nemesi származású férfiú volt, és hithű református; neveltetése kifogástalan volt, több nyelven beszélt, családi háttere stabil és tiszteletre méltó; magas szinten értett a katonai kérdésekhez, és diplomáciai téren is nagy jártassággal bírt; az első világháborúban számtalan alkalommal bizonyította tetterekészségét és bátorságát, kitüntetések sokaságát szerezte, s flottaparancsnokként szerelt le. Konzervatív szemlélete nem tűrte meg a radikális politikai programokat, tehát személye garanciát jelentett a szélsőségesek és a kalandorok távoltartására a magyar közélettől. Kiráypárti volt, így a későbbiekben, megfelelő körülmények között nem állt volna a restauráció útjába; mindemellett számtalan alkalommal bizonyította, hogy a belpolitika terepén is megállja a helyét, és semmiféle veszedelemtől nem retten vissza.

A képviselők ragaszkodtak Horthy személyéhez, el akarták kerülni a szörnyű skandalumot is – amit a kormányzói poszt-ra megválasztott személy visszautasító válasza okozott volna –, ezért úgy döntöttek, hogy még a helyszínen, minél gyorsabban rendezik a felmerült kérdéseket, és olyan jogkört biztosítanak számára, amelyik megfelel elképzeléseinek, miközben a magyar alkotmányt sem sérti.

Miután a társaság ismét összeült, Rakovszky István, a nemzetgyűlés elnöke vette át a szót. Tudatta Horthyval, hogy hajlandók jóval szélesebb jogkört biztosítani számára, mint amit eredetileg meghatároztak. Az ismert történelmi példához igazodva a Hunyadi János esetében megállapított kormányzói jogkört szavatolják Horthy Miklós számára, tehát néhány kivételtől eltekintve (pl. nem adományozhat nemességet, nem nevezheti ki a püspököket) szinte valamennyi jogot reá ruházzák át, melyeket rendes esetben a megkoronázott király gyakorolhat. Ezzel a döntéssel Rakovszky István semmissé tette Horthy Miklós kifogásait: garantálta számára, hogy esküje letételét követően ő nevezheti ki a kormányokat és a miniszterelnököket, ő képviselheti az országot a nemzetközi diplomácia terepén, parancsnokolhatja a fegyveres erőket, összehívhatja és feloszlathatja a parlamentet.

Az egy óránál is tovább húzódó egyeztetés végül beteljesítette a nemzetgyűlés akaratát, és Horthy Miklós elfogadta a kinevezést. Horthy a nemzetgyűlés színe előtt letette a kormányzói esküt – hűséget fogadva az alkotmánynak és a nemzetnek, ígéretet téve, hogy mindhalálig szolgálja Magyarországot és a magyar népet.

Horthy Miklóst, a haditengerészt, aki kötelességtudata és hazaszeretete által vezetve sodródott a belpolitika terepére, 1920. március 1-jén Magyarország legfőbb közméltóságává választották.

A történelem ironikus módon megismételte önmagát. Alig két évvel korábban IV. Károly a legszerencsétlenebb időben nevezte ki Horthy Miklóst a Császári és Királyi Hadiflotta élére, s immáron kormányzóként is hasonló helyzetben kellett helytállnia. Horthy olyankor állt az ország parancsnoki hídjára, amikor a haza rendkívüli külső és belső nehézségekkel küszködött, és államunk nemzetiszín lobogót viselő hajóját a vihar gyilkos zátonyok felé sodorta – ahhoz pedig, hogy megfontoltan, méltósággal és eredményesen lássa el új tisztségét, valamennyi tudására és tapasztalatára szüksége volt, de legalábbis meg kellett kétszereznie erőfeszítéseit.

ÁRMÁNY, VESZTESÉG ÉS GYÁSZ

Horthy Miklós, midőn elfogadta a kormányzói megbízatást, a magyar külpolitika történetének legnagyobb tragédiájával kényszerült szembenézni. Megválasztása idején már javában zajlottak a Párizs környéki béketárgyalások, melyekben a győztes nagyhatalmak képviselői ítéleztek a vesztesek felett. Horthy első intézkedéseinek egyike volt az új kormány kinevezése: miután a békeszerződést csakis a hivatalos magyar vezetés írhatta alá, szükséges volt megbíznia Simonyi-Semadam Sándort

a dokumentum ellenjegyzésére hivatott kormány felállításával. Emellett Horthy Miklós kormányzó gróf Apponyi Alberttel is egyeztetett a folyamatban lévő tárgyalások miatt. A komor hangulatú üzenetváltás legfőképpen a győztes nagyhatalmak január 15-én kiadott béketervezetének bizonyos pontjait érintette, melyek hallatlanul szigorú megtorló intézkedéseket fogalmaztak meg. A tervezet korántsem harmonizált Woodrow Wilson elnök korábbi javaslatával; az Amerikai Egyesült Államok legfőbb közjogi méltósága ugyanis kijelentette, hogy egyetlen nemzet tagjait sem lehet megkérdésük nélkül idegen ország fennhatósága alá helyezni, ennél fogva Magyarország és Ausztria népeinek biztosítani kell a jogot az önrendelkezésre. Korábban mind Horthy Miklós, mind Apponyi Albert bízott abban, hogy a békeszerződés tervezete tiszteletben tartja az amerikai elnök eme kijelentését, de sajnos csalatkozniuk kellett. Az idő múlásával az intő jelek is feltorlódtak: a magyar delegációt – melynek Teleki Pál gróf és Bethlen István gróf is tagja volt – gyakorlatilag házi őrizet alatt tartották, így megakadályozták, hogy részt vegyenek a tényleges tárgyalásokon. Ezért Apponyi Albert nem tudott felszólalni, s nem tudta képviselni Magyarország érdekeit. Holott a delegációt vezető idős diplomata felkészülten érkezett a tárgyalásra: dokumentumokkal tudta igazolni érveit és állításait, s mivel olaszul, angolul és franciául is kiválóan értekezett, valamint jelentős kapcsolatokkal rendelkezett a francia arisztokrácia köreiben, valószínűleg el tudott volna érni bizonyos engedményeket. Apponyi Albertet és társait azonban csak azután fogadták, hogy megszövegezték a gyászos békeszerződés lesújtó passzusait. A magyar delegáció vezetője beszédében tisztán rámutatott a szerződéstervezet tárgyi tévedéseire és súlyos igazságtalanságaira, és konszenzusos megoldásokra tett javaslatot. Eredményt azonban nem érhetett el, józan önmérsékletre nem kényszerítette az antanthatalmak képviselőit, és a bizottság jottányit sem módosította a dokumentumot, ami valóságos halálos ítélet volt Magyarország számára.

A magyar kormány május 5-én vette át a békeszerződés végleges szövegét, mely csak minimális változtatásokat tartalmazott a január 15-én átadott dokumentumhoz képest. Mint minden magyar hazafi, Horthy Miklós kormányzó is felháborodva olvasta a szerződést. Elképesztették a dokumentum minden belátást és hozzáértést nélkülöző követelései (köztudott, hogy Georges Clemenceau vajmi keveset tudott az Osztrák–Magyar Monarchiáról, ismereteinek javát pedig Edvard Benešről szerezte, aki a valóságtól eltérő adatokat és hamisított térképeket mutatott neki), és döbbenettel vette tudomásul, hogy a nagyhatalmak apró darabokra akarják tördelni az ezeréves Magyarországot. Kiváltképpen felháborította, hogy a Wilson elnök által megfogalmazott elvek szerinti önrendelkezés lehetőségét nem biztosították azok számára, akik Magyarország állampolgárai voltak. A horvát és román többségű területek leválása elkerülhetetlennek mutatkozott, de számos olyan kisebbség élt hazánk területén, melyek – ha erre lehetőséget kapnak – valószínűleg megmaradtak volna magyar állampolgároknak.

A trianoni döntés szégyenletes volt és megalázó, ám a diktátummal szemben nem létezett másik alternatíva Horthy Miklós és a magyar kormány számára. A június 4-én aláírt dokumentum katasztrofális hatást gyakorolt Magyarországra. Az ország elveszítette területének több mint kétharmadát: hazánk háború előtti 282 870 négyzetkilométeres területéből 189 907 négyzetkilométernyi területet csatoltak el. A trianoni békediktátum következtében a háború előtti 18,3 milliós lakosság 10,6 millióra sorvadt, ami pedig kiváltképpen fájdalmas volt, hogy több mint 3 millió magyar rekedt az anyaország határain kívülre. A veszteség nem csupán területi, illetve demográfiai szempontból mutatkozott végzetesnek: létfontosságú vasúti hálózatok, úthálózatok, ipari központok, nyersanyaglelőhelyek kerültek a határokon kívülre; odaveszett Magyarország erdeinek közel kilenctized része, nehéziparának nagyja, valamint a bányák színe-java.

A trianoni döntés értelmében a magyar hadsereg gyakorlatilag megszűnt létezni. Magyarország teljes haderejét 35 ezer főben korlátozták, s csakis hivatásos katonák alkothatták a fegyveres erők állományát. A sorozás tilalom alá esett, de az ésszerűtlenül szigorú megkötések miatt a tisztikar java és kipróbált katonák sokasága is munka nélkül maradt. A diktátum megtiltotta a páncélosfegyvernem hadrendben tartását, szigorúan korlátozta a magyar katonai repülés lehetőségeit, és további fegyvernemekre is kiterjedt. A hadsereggel kapcsolatos intézkedések véghezvitelét és betartását egy ellenőrző bizottság felügyelte, melynek tagjai árgus szemmel figyelték a magyar haderő leszerelését, és a legcsekélyebb szabálytalanságokról is jelentéseket küldtek.

A trianoni békeszerződés aláírását követően minden magyar hazafi szívébe gyász költözött, a nemzetiszín lobogókat pedig félig levonták. A Simonyi-Semadam Sándor által vezetett kormány, miután teljesítette szomorú feladatát, június 26-án csendben lemondott. Horthy Miklós kormányzó feladata volt az új kormányfő kinevezése, ő pedig július 19-én Teleki Pál gróft nevezte ki miniszterelnökké. Rendkívül nehéz feladat várt rá és kormányára: fel kellett ráznia a gyászba borult nemzetet, be kellett indítania az ipari és a mezőgazdasági termelést, meg kellett küzdenie az általános szociális válsággal, rendeznie kellett a kaotikussá fajult pénzügyi helyzetet, munkahelyek sokaságát kellett megteremtenie.

Horthy Miklós kormányzó minden erejével az előttük álló feladatokra koncentrált, de szíve legmélyén már ekkor megszületett az elhatározás: ettől kezdve élete legfőbb feladatának a trianoni békeszerződés igazságtalanságainak orvoslását tekintette, s azért harcolt, hogy a magyar nemzet megkaphassa az őt megillető jóvátételt.

SZEMBEN A KIRÁLYAL

Az 1921-es év húsvétvasárnapját Horthy Miklós családja körében töltötte, feleségével és gyermekeivel osztotta meg az ünnep örömét. A família az ebédlőasztal körül ült, midőn váratlanul megjelent Horthy Miklós szárnysegédje. Magasházy őrnagy udvariasan, de határozottan félrehívta Horthy Miklóst, s közölte a kormányzóval, hogy Sigray Antal azonnali kihallgatást kér, mert sürgős közlendője volna.

Sigray Antal olyan bejelentést tett, amely szilánkokra törte a húsvétvasárnapi idillt: közölte a kormányzóval, hogy őfelsége, IV. Károly király teljességgel váratlanul, a legnagyobb titokban Budapestre érkezett, és a miniszterelnöki hivatalban várja a kormányzót.

Horthy Miklós teljességgel értetlenül állt az események előtt. A napnál is világosabb volt, hogy az adott külpolitikai helyzetben a Svájcban letelepedett IV. Károly király visszatérése rettentően nagy kockázatokat okoz, és a legkevésbé sem kívánatos a magyar nemzet számára. Minél többet meg kellett tudnia az esemény részleteiről, ezért már a gépkocsiban aprólékosan kikérdezte a kormánybiztost. Gróf Sigray Antal elmondta, hogy Habsburg Károly pénteken Bécsbe ment, ahol Erdődy Tamás gróffal tanácskozott, majd a gróf gépkocsiját kölcsönvéve folytatta útját. Másnap, az esti órákban már Szombathelyen volt, ahol Mikes János püspök biztosított számára szállást. Itt találkozott Teleki Pál miniszterelnökkel, akivel megbeszélést folytatott. Teleki Pál kitudakolta Őfelsége szándékát, aki elmondta, hogy a trón viszszerzése végett jött; azt kívánja, hogy a magyar kormány esküdjön neki hűséget, és ismerje el uralkodói jogait. A miniszterelnök, hallván Habsburg Károly rettentő súlyú szavait, elborzadt; nem Őfelsége királyi jogát vonta kérdőre, de az adott külpolitikai helyzetben rendkívüli elővigyázatlanságnak, provokatív lépésnek tartotta megjelenését. Az antanthatalmak és a kisantant egységesen sorakozott fel a király ellen, Habsburg Károly hatal-

mi törekvéseit egyetlen nagyhatalom sem támogatta, sőt félreérthetetlenül és erélyesen elleneztek azt. Teleki miniszterelnök tisztelettel tudatta a királlyal, hogy visszatérése túl korai volt, s próbálta rábeszélni Öfelségét, hogy menjen vissza Svájcba, és csak akkor kísérelje meg visszaszerezni az őt megillető hatalmat, ha a nemzetközi viszonyok már elrendeződtek.

Habsburg Károly azonban hajthatatlannak mutatkozott. Teleki Pál miniszterelnök azt javasolta a királynak, hogy várjon egy kicsit, adjon neki időt, hogy budapesti visszatérését előkészítse és beszéljen Horthy Miklós kormányzóval. Öfelsége elfogadta a javaslatot, így Teleki Pál rögvest visszaindult a fővárosba, hogy találkozzon a kormányzóval, de nem ért oda időben. Útközben váratlan események hátráltatták gépkocsiját, így a király végül előbb érkezett a fővárosba.

Horthy Miklós Sigray Antal grófot arra kérte, hogy menjen a miniszterelnöki hivatalba, és tudassa a királlyal, hogy a várban lévő rezidenciáján várja őt. A kormányzó szíve összeszorult; kormányzóként felesküdt, hogy minden körülmények között az ország és a nemzet java érdekében fog munkálni, s döntéseit az ország jobbításának szándéka vezeti. Másrészt királyának tekintette Habsburg Károlyt, aki kitüntetett helyet foglalt el szívében; annakidején felesküdt a szolgálatára, jelen volt a koronázásakor, s tőle kapta flottaparancsnoki kinevezését is. Horthy Miklós kormányzóként is elismerte Habsburg Károly jogait, és azt hangoztatta, hogy a királyság kérdése magyar belügy, melybe külső hatalom nem avatkozhat be. Ám mindenekelőtt Magyarország és a magyar nemzet érdekeit kellett szem előtt tartania, melyek a legkevésbé sem harmonizáltak a király szándékával.

A király rövidesen megérkezett, és barátságosan üdvözölte Horthy Miklós kormányzót. A magyar hadsereg tiszti egyenruháját viselő Habsburg Károly elmondta igényét, miszerint vissza kíván térni Magyarország üresen álló trónjára, s ebben Horthy Miklós támogatására is számít. A kormányzó rendkívül nehéz helyzetbe került, de jól tudta, hogy ez alkalommal nem hallgathat

a szívére, s bármily szívesen vette volna Károly király visszatérését, az azonnali restaurációt semmi szín alatt nem támogathatta.

Horthy Miklós kormányzó tisztelettel és jóindulattal szólt a királyhoz, de kijelentéseit úgy fogalmazta meg, hogy semmiféle kételyt ne kelthessenek. Elmondta, hogy továbbra is uralkodójának tekinti Habsburg Károlyt, s elismeri a trónhoz való jogát. Biztosította őt afelől, hogy magyarországi birtokainak kérdését a legnagyobb figyelemmel kezelik, és a birtokok mindenkori jóvedelmét garantálja számára. Tudatta Habsburg Károlylyal, hogy meg van győződve afelől, hogy Magyarország trónját vissza kell kapnia, s hajlandó őt ebben egy megfelelő időpontban támogatni is – ám 1921 márciusában nem cselekedhet így, mert a nemzetközi helyzet ezt nem teszi lehetővé. Horthy Miklós józanul, letisztult érvekkel alátámasztva ismertette Károly királlyal a lehetséges forgatókönyvek legrosszabbikát: abban az esetben, ha ő átadja neki a hatalmat, és a magyar kormány is elismeri őt királyként, úgy a kisantant fegyveres csapatai beözönlenek az országba. A megtépázott és megbéklyózott magyar haderő nem állt készen egy ilyesféle megmérettetésre, s nem tudta volna visszaverni az ellenséget, tehát Magyarország ismételten megszállás alá került volna. Károly királyt ekkor megfosztanák hatalmától, száműzetésbe kényszerítenék, az pedig, hogy mily borzalmas sors jutna Magyarország számára, még az égi hatalmak sem sejtetik.

Habsburg Károly igyekezett eloszlatni Horthy Miklós legsötétebb kétségeit, s tudatta a kormányzóval, hogy visszatérését ép-penséggel az antanthatalmak beleegyezése és támogatása tette lehetővé. Ily módon Horthy Miklósnak felesleges aggodalmaskodnia a nyugati országok reakciói miatt, a kisantant beavatkozására pedig ugyanezen okból nem kerülhet sor. A király zavaros és bizonytalan érvekkel támasztotta alá közléseit, melyek egyáltalán nem győzték meg a kormányzót. Horthy nem feltételezte, hogy Habsburg Károly rosszindulatúan félre kívánja vezetni őt, ellenben valószínűnek tartotta, hogy őt magát tévesen infor-

inálták, esetleg konspiráció áldozatává tették. Elmondta, hogy rövidesen kapcsolatba lép a francia kormánnyal, hogy megtudakolja az antant hivatalos álláspontját. Abban az esetben, ha a nagyhatalmak garanciát vállalnak, hogy a restauráció nem vezethet újbóli megszálláshoz, s hajlandóak rövid pórázon tartani a kisantant feldühödött vérebekként csaholó országait, örömmel adja át a hatalmat a törvényes magyar királynak. Mindemellett arra kérte Habsburg Károlyt, hogy ne hozza nyilvánosságra visszatérését, legfőképpen pedig ne cselekedjen önállóan. Mielőtt bármiféle dologba fogna, értesítse őt, hogy konzultálhassanak. Tisztelettel tanácsolta neki, hogy hagyja el Budapestet, s menjen vissza Szombathelyre, ott várva be az antant hivatalos választát, ami kijelöli a követendő utat. Nagy megkönnyebbülésére Habsburg Károly elfogadta a fenti javaslatokat, elbúcsúzott, majd visszaindult Szombathelyre.

Horthy mintegy két órát tárgyalt a királlyal, majd magához kérte a kormány tagjait, és tájékoztatta őket a válságos helyzetről. Nyomatékosan felszólította őket, hogy Habsburg Károly visszatéréséről senkinek egyetlen szót se szóljanak, tartsák titokban azt. Ezután kapcsolatba lépett a francia nagykövettel, hogy üzenetet továbbíthasson Párizs felé.

Aristid Briand miniszterelnök válasza félreérthetetlen volt: a francia kormányfő kijelentette, hogy Habsburg Károly visszatérését a magyar trónra soha nem támogatta, s nem is áll szándékában így tenni. Épp ellenkezőleg: bármely restaurációs kísérlet durván sérti az antanthatalmak érdekeit, és nem csupán határozott tiltakozást szülhet, hanem katonai válaszütkedésekhez is vezethet.

Károly király visszatérésének híre gyorsan elterjedt a nemzetközi diplomáciai körökben, így hétfőre Horthy Miklós irodája valóságos átjáróvá vált. Sorra jelentkeztek nála az angol, a francia és az olasz követek, akik tiltakozásukat fejezték ki. A jugoszláv, a csehszlovák és a román megbízottak még határozottabb hangvételben nyilatkoztak: azonnali katonai ellen-

lépésekkel fenyegetőztek, s félreérthetetlenül szembesítették Horthy Miklóst korábbi nyilatkozataikkal, melyek szerint Károly király magyar földön való megjelenését önmagában is háborús oknak tekintik.

Az adott körülmények között Horthy Miklós nem tehetett mást, mint kapcsolatba lépett Habsburg Károllyal, és arra kérte az uralkodót, hogy hagyja el Magyarországot. Károly király tudomásul vette a nemzetközi tiltakozást, és ígéretet tett a távozásra, de azt fizikai állapota nem tette lehetővé. Az egészségügyi problémákkal küszködő uralkodó ugyanis az autótúrán súlyosan megfázott, így ágynyugalomra kényszerült, s egy ideig nem utazhatott.

Mivel a király nem távozott azonnal, a nagyhatalmak közös nyilatkozatot juttattak el a magyar kormánynak. Ebben kifejtették, hogy a Habsburg-restaurációt a lehető leghatározottabb módon ellenzik, és ha a magyar kormány nem intézkedik Károly király azonnali kiutazását illetően, úgy súlyos következményeket helyeznek kilátásba. Horthy Miklós kormányzó ekkor arra kérte Habsburg Károlyt, hogy a lehető leghamarabb térjen vissza Svájcba. A király április 5-én elhagyta Magyarországot, és a krízis véget ért.

Károly király önkényes döntése nagy veszélybe sodorta Magyarországot, de Horthy Miklós lélekjelenlétének és józanságának köszönhetően a válság békésen rendeződött, és nem történtek súlyos ellenlépések. Ismét béke telepedett a sokat szenvedett országra – a nyugalom azonban nem bizonyult tartósnak, és rövidesen újabb krízis bontakozott ki.

Arról, hogy Károly király ismételten visszatérését fontolgatja, Horthy Miklós semmit sem tudott. Horthy továbbra is kapcsolatban állt a trónját elveszített uralkodóval, az összekötőket pedig maga nevezte ki, de a puccsot oly titokban szervezték, hogy hozzá semmiféle információ nem jutott el. A kormányzó – okulva ez első eset félreérthetetlen tanulságaiból – a lehető legteljesebb mértékben ellenezte az uralkodó visszatérését, és a hazai

királpárti körökkel több megbeszélést is folytatott a témában, rábírva őket szándékaik feladására.

A király tanácsadói azonban nem így vélekedtek. Minden bizonnyal nem hivatalos szárnysegédjei és összekötői bátorították fel Károly királyt egy újabb próbálkozásra, ami ismételten veszélybe sodorta Magyarországot. Október 20-án Habsburg Károly és kísérete repülőgéppel Sopronba utazott, ahol a közelgő népszavazás miatt (Sopron polgárai a város hovatartozásáról hoztak döntést: Ausztria és Magyarország között választottak – az utóbbi javára), a rend fenntartása érdekében nagyobb katonai és csendőri erők állomásoztak. Lehár ezredes, a csendőrök parancsnoka hódolatát fejezte ki az uralkodónak, majd parancsot adott helyettesének, Ostenburg őrnagynak, hogy a csapatok tegyenek hűségesküöt IV. Károly királynak. A fegyveresek felesküdték, majd Habsburg Károly és személyes kísérete, immáron Ostenburg őrnaggyal kiegészülve vonatra szállt, hogy Budapestre menjen. A puccsisták úgy vélelmezték, hogy képesek lesznek titokban tartani Károly király érkezését, s csak azután tudódik ki a csel, miután az uralkodó Budapestre érkezik, de e téren is rosszul ítélték meg a helyzetet. A kisantant kémei mindvégig figyelemmel kísérték a királyt, így Magyarország ellenségei már akkor tudomást szereztek a puccsról, amikor Habsburg Károly Hertensteinben a repülőgép fedélzetére szállt. A Sopronban tartózkodó külföldi tisztek és megfigyelők is értesültek arról, hogy a volt uralkodó Cziráky gróf Dénesfán lévő birtokán szállt meg, afelől pedig szemernyi kétségük sem lehetett, milyen szándék áll a váratlan utazás háttérében. A csehszlovák, a jugoszláv, és a román kormány rögvest cselekedett: tiltakozó üzeneteket fogalmazott, miközben felkészült a katonai beavatkozásra. A nagyhatalmak szintén értesültek a hírről, s bár nem fogalmaztak meg oly harcias fenyegetéseket, mint például Edvard Beneš csehszlovák államfő, félreérthetetlenül tudatták a magyar kormánnyal, hogy elítélik a történeteket, és nem áll szándékukban semmiféle támogatást nyújtani

Magyarország számára. Az olaszok, az angolok és a franciák egyöntetűen követelték, hogy a magyar kormány haladéktalanul távolítsa el Habsburg Károlyt az országból, és tegyen arról, hogy ne történjenek további puccskísérletek. A hivatalos jegyzékeket a nagykövetek személyesen kézbesítették Bethlen István miniszterelnöknek és Horthy Miklósnak, nyomatékosítva szándékuk komolyságát, egyszersmind utalva arra, hogyha nem utasítják ki Magyarországról a volt királyt, úgy ők sem fognak közbenjárni a kisantantnál, és nem akadályozzák meg a katonai beavatkozást. A csehszlovák és a jugoszláv nagykövet ennél is messzebb ment: kijelentette, hogyha az uralkodót visszaülteti a trónra a magyar kormány, úgy rögvest katonai választ adnak.

Mindeközben a felelős magyar kormányra is tragikus súly nehezedett. Károly király ugyanis kinevezett egy ellenkormányt, melynek fejévé a nemzetgyűlés elnökét, Rakovszky Istvánt tette meg. Rakovszky erőiesen felszólította Bethlen Istvánt, hogy készítse elő Öfelsége fogadását. Bethlen István aggályait fejezte ki, mire a telefonon folytatott beszélgetés eldurvult, és a királypárti Rakovszky közölte a törvényes miniszterelnökkel, hogy ha nem hódol meg Károly király előtt, s nem fogadja el őt uralkodójának, úgy hazaárulásért fel fogja akasztatni a miniszterelnököt.

A helyzet teljes katasztrófával fenyegetett. Horthynak cselekednie kellett, holott maga is súlyos erkölcsi dilemma miatt őrlődött. Ismervén az uralkodó habitusát, Horthy Miklós úgy vélelmezte, hogy Habsburg Károlyt tanácsadói félrevezették: hamis információkat közöltek vele, és olyan forgatókönyvet vázoltak fel, amely a legkevésbé sem felelt meg a valóságnak. Végül úgy döntött, hogy nem a király által kinevezett ellenkormányval bocsátkozik tárgyalásokba, hanem egyenesen az uralkodóhoz fordul, s megkísérli őt jobb belátásra bírni. Horthy Miklós október 22-én a következő levelet küldte Habsburg Károlynak:

FELSÉG!

Súlyos lelki küzdelem után, nyomasztó aggodalom kényszere alatt kérem Felségedet, ne folytassa útját fegyveres erővel a főváros felé. A helyzet tavasz óta, midőn Felséged az országot elhagyta, nem változott.

Ma is fennállnak, sőt fokozottabb mértékben, ugyanazok a gátoló körülmények, amelyek akkor velem együtt Felségednek a haza sorsáért aggódó bizalmas tanácsadóit is arra indították, hogy Felségedet távozásra bírjuk. A helyzet ma még nehezebb. Tavasszal még meglepte Felséged megérkezése az egész országot és a külföldet is.

Azóta azonban erre a lehetőségre a világ felkészült. Ez abból is látható, hogy a tiltakozást, amely az előző alkalommal csak több nap múlva következett be, most haladéktalanul átnyújtották kormányunknak, mégpedig a múltkorinál sokkal határozottabb alakban, amennyiben a kisentente most már nyíltan fenyeget a bevonulással. Erőviszonyaink pedig időközben csak megrosszabbodtak. A három oldalról benyomuló ellenséggel szemben ellenállásra képtelenek lennénk. De ha még fel is tételeznénk, ami lehetetlennek látszik, hogy a végsőig védekező nemzet valahol mégis feltartóztathatná az ellenséget, az ország jelentős részei akkor is tönkremennének. Az ebből származó súlyos elkeseredés és a téli nyomor a bolsevizmus számára egyengetné az utat. Sőt a körülmények komoly mérlegelése arra a felismerésre vezet, hogy már korábbi időpontban is számolnunk kell bizonyos veszedelemmel.

Mert már most is bizonyos, hogy az ellenség előrenyomulása nyomán elkeseredés s anarchia támadna. A lakosság nagy részének nem olyan a hangulata, amely az egész országot Felséged mellé állítaná. A polgárháború veszedelmének elhárítására nincs hatalmam.

Ha Felséged fegyveres erővel továbbvonul Budapest felé, végzetünket nem kerülhetjük el, és néhány nap alatt az ország megmaradt részei is idegen kézre kerülnek.

Ha Felségednek az lenne az óhaja, hogy az entente képviselőivel, velem vagy a kormánnyal személyes érintkezésbe lépve, a helyzetről közvetlen meggyőződést szerezhessen, ennek nincsen akadálya. Felséged kis kísérettel tökéletes biztonságban teheti meg ide az utat.

Egész életemben önzetlenül teljesítettem kötelességemet. Ma az a kötelességem, hogy jelentsem: ha Felséged fegyverrel vonulna be Budapestre, Magyarország léte megszűnne.

Legmélyebb hódolattal,

Horthy

A levelet Horthy Miklós a népjóléti miniszter gondjaira bízta arra szólítva fel Vass Józsefet, hogy igyekezzen minél gyorsabban elérni a Habsburg Károlyt szállító vonatot, s adja át neki az írott üzenetet. A bizottság Komáromban találta meg a szerelvényt, és megkíséreltek kihallgatást kérni Károly királytól. Az ellenkormány feje, Rakovszky István azonban megakadályozta, hogy a Vass József által vezetett küldöttség találkozhasson az uralkodóval. A levelet ugyan átvette, de sohasem kézbesítette azt Károly királynak – így Horthy érvelése teljességgel hatástalan maradt.

Miközben a követek úton voltak a királyhoz, a kormányzó válságintézkedések sokaságát hajtotta végre. Parancsot adott ki a hadsereg számára, hogy ha a királyhoz hű csapatok be akarnának vonulni a fővárosba, ne engedjék meg azt számukra, az esetleges fegyveres támadást pedig fegyverrel verjék vissza. Eme döntés meghozatala előtt konzultált Bethlen István miniszterelnökkel, aki messzemenőig támogatta Horthyt. A kormányfő semmiképpen sem kívánt engedni az erőszaknak, és eltökélte,

hogy lehetőségei szerint meggátolja a puccsot. Szerencsére a királyi szerelvényt több alkalommal is hátráltatták, számos szakaszon felbontották a sínpárokat, így a vonat csak lépésben haladhatott. Horthy ismételtén üzenetet küldött Habsburg Károlynak, melyben tudatta a királlyal, hogy szándékában áll tárgyalni vele, de a hozzá hű csapatokat Budapest határain kívül kell hagynia. Őfelsége ezt elutasította, de tanácsadói másnap reggel találkoztak a felelős magyar kormányval, és tárgyalást folytattak. Sajnálatos módon a megbeszélés nem hozott eredményt, mert a király képviselői elmondhatatlan nyakassággal ragaszkodtak teljességgel irreális követeléseikhez, melyeket a magyar kormány a jól ismert okokból nem fogadhatott el.

A küzdelem, amit a királypártiak és a kormányhoz hű közjogi méltóságok vívtak, nem csupán diplomáciai szinten zajlott. Több fegyveres összecsapásra is sor került a csendőrség és a királynak felesküdt erők között, melyek halálos áldozatokat is követeltek. A legsúlyosabb harc 23-án, Budaörsnél bontakozott ki, ahol a Horthy Miklós kormányzóhoz hű csapatok Nagy Pál parancsnoklása alatt legyőzték, majd bekerítették a királyi csapatokat, melyek megadták magukat. Valószínű, hogy a fegyveres harcok és az elszenvedett veszteségek józanították ki Habsburg Károlyt. A király arra számított, hogy üdvívalgások közepette, virágessében fog visszatérni Budapestre, a kormány és a kormányzó pedig elismeri trónhoz való jogát, s visszahelyezi őt a hatalomba. A történések azonban azt mutatták, hogy eredeti terve merész ábránd csupán, s elvárásaival szemben személye nem egyesíti, hanem megosztja a súlyos gondoktól gyötört nemzetet. Így Habsburg Károly úgy döntött, hogy nem vonul be Budapestre; Biatorbágyánál visszafordította a szerelvényt, és nyugat felé indult.

A veszély elmúlt; a kisantant csapatai nem lépték át a magyar határt, a honvédség nem kényszerült megütközni a királypárti erőkkel, a kormány a helyén maradt. A puccsisták kudarcot szenvedtek, Habsburg Károly álmai pedig szertefoszlottak – im-

máron le kellett tennie arról a szándékáról, hogy visszatér a magyar trónra.

A második sikertelen királypuccs után Habsburg Károly száműzetésbe kényszerült, és a rá következő időszakban a megkeseredett, hatalmi törekvéseiben a nemzetközi nagypolitika által meggátolt uralkodó eleve ingatag egészségi állapota rengeteget rosszabbodott. Károly király nem sokkal élte túl a második puccskíséretet: az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó megkoronázott uralkodója 1922. április 1-jén távozott a világból.

NEHÉZ IDŐK, SÖTÉT KILÁTÁSOK

Károly király két ízben is megkísérelte visszaszerezni a hatalmat és elfoglalni a trónt, ami származása jogán megillette, de mindkét esetben kudarcot vallott. E két királypuccs megghiúsításában Horthy Miklós kormányzó döntő szerepet játszott. A válságos órákban beigazolódtott a kormányzó legnagyobb aggodalma, miszerint Magyarország nemzetközi státusa roppant ingatag, ellenségei pedig ugrásra készen várják az ürügyet, hogy fegyveres erővel léphessenek fel hazánk ellen. A kormányzó legfőbb vágya és törekvése, a békés úton elérendő területi revízió szinte elérhetetlen távolságban honolt – nyilvánvalóvá vált, hogy nagy ugrások helyett apró lépésekkel kell közelítenie a célhoz.

Horthy Miklós tehát kénytelen volt átalakítani terveit, és egy minden részletében józan, a nemzetközi erőviszonyokhoz igazodó, a nemzet és az ország felvirágoztatására hivatott stratégiát kialakítani. Mindenekelőtt növekedési pályára kellett állítania Magyarország gazdaságát, stabilizálnia kellett a belpolitikai viszonyokat, majd újra kellett élesztenie Magyarország diplomáciai kapcsolatait, támogatókat kellett keresnie és szövetségeket kellett kötnie, melyek gazdasági téren is fellendülést hozhattak, és katonai téren is hasznosnak ígérkeztek. Csakis ily módon, ala-

pos előkészületek árán lehetett megteremteni a békés úton történő területi revízió lehetőségét – egyéb cselekvési stratégia nem kínálkozott.

Horthy Miklós kormányzó bölcs előrelátását remekül példázza, hogy mindezen nehéz feladatok végrehajtásához méltó partnert tudott találni gróf Bethlen István személyében. Teleki Pál lemondásával egy nagy tudású, megfontolt miniszterelnököt veszített el az ország, akinek pótlása korántsem ígérkezett könnyűnek. Horthy Miklós ekkor felkereste Bethlen Istvánt, aki már 1901-től részt vett a magyar belpolitikai ügyekben, és a gyászos hírekkel hazatérő trianoni tárgyalóbizottságnak is tagja volt.

Horthy Miklós kormányzó kinevezése előtt több ízben is konzultált az új miniszterelnökkel, hogy megvitassák az előttük álló fontos feladatokat. Abban mindketten egyetértettek, hogy a hosszú távú célok legfontosabbika a trianoni békeszerződés kártékony hatásának csökkentése, azon belül is a fokozatos területi revízió. Ezt azonban békés eszközökkel, legitim módon kell elérni, a nemzetközi nagyhatalmak támogatásával. A revízió elsődleges feltétele tehát a megfelelő nemzetközi diplomáciai viszonyok kiépítése, a megfelelő nagyhatalmi támogatás megszerzése volt, és ez korántsem ígérkezett könnyed kihívásnak.

Diplomáciai téren kritikus feladatok mutatkoztak, és az ország belügyei szintén komoly intézkedéseket igényeltek. A Habsburgok magyar trónhoz való joga a két érdekszféra ütközéspontjában helyezkedett el, s rendkívül kellemetlen kérdést képviselt. A nemzetközi nagyhatalmak ismételten követelték a trónfosztás kimondását, melynek hiányában bármilyen diplomáciai erőfeszítések reménytelenek lettek volna. A kormányzó a legkevesbé sem támogatta ezt a döntést, de magasabb érdekeket szem előtt tartva meg kellett hajolnia a követelés előtt, és kezdeményeznie kellett, hogy a nemzetgyűlés megszavazza az idevágó törvényt.

AZ AJTÓK MEGNYÍLNAK

1921-ben Magyarország külpolitikai státusa igen gyenge volt. A királypuccsok előnytelenül hatottak a külkapcsolatokra, s nemcsak a kisantant országaival romlott meg a fényesnek egyébként sem nevezhető diplomáciai viszony, de a nyugati nagyhatalmak is komoly fenntartásokkal közelítettek Magyarországhoz. Mivel a nemzetközi viszonyok nem tették lehetővé a markáns külpolitika folytatását, Horthy Miklós a belügyek felé fordult. A kormányzónak és Bethlen István miniszterelnöknek ezen a téren is bőséggel akadt tennivalója: új Országgyűlést kellett felállítania, új választójogi törvényt bevezetnie, fel kellett számolnia a Tanácsköztársaság vészterhes hagyatékát, és stabilizálnia kellett a közéletet.

Utóbbi szempontból rendkívül fontos eszköznek bizonyult az 1921-ben kiadott rendtörvény, mely kimondta, hogy „az állam és társadalom rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést” szigorú büntetésekkel kell sújtani. A törvény elsősorban a kommunista pártok ellen került kihirdetésre, de a radikális jobboldali mozgalmak aknamunkáját is megakadályozta, így sok szélsőbaloldali aktivista mellett többek között Szálasi Ferenccet is letartóztatták és bebörtönözték.

Az új választójogi törvény próbája a rá következő évben, 1922-ben zajlott le. Annak ellenére, hogy erősen megszigorították a szabályokat, a választásra jogosultak aránya 30 százalékra emelkedett, és immáron a nők is szavazati jogot kaptak. A választást nagy fölénnyel nyerte az Egységes Párt, amit Bethlen István a nemzetgyűlés két legerősebb pártjából – az Egyesült Keresztény Nemzeti Pártból, valamint a Kiszgazda és Földműves Pártból – hozott létre. A Szociáldemokrata Párt is helyet kapott az Országgyűlésben, de a radikális jobb- és baloldali politikai szervezetek Horthy Miklós akaratának megfelelően nem jut-

hattak szerephez a közéletben. Miután sikerült felszámolni a Tanácsköztársaság vészterhes hagyatékát, a kormányzó hozzájárult a szakszervezetek felállításához és működéséhez, valamint engedélyezte a szólásszabadságot és a gyülekezési szabadságot, miként a sajtóval szemben bevezetett szükségintézkedéseket is eltörölte, így a sajtószabadság is megvalósulhatott. Talán ennél is fontosabb volt a politikai amnesztia kérdése, amit Bethlen István miniszterelnök terjesztett be Horthy Miklós elé. A kormányzó rövid mérlegelés után beleegyezett a javaslatba, s kihirdette a politikai amnesztiát – többek között azok is kegyelemben részesültek, akik részt vettek a királypuccsban, és fegyverrel támogatták Habsburg Károlyt.

A politikai amnesztia kihirdetése fontos volt az indulatok elsimítása, a társadalmi konszolidáció szempontjából. Mégis eltörpült a tervezett parlamentáris reformok mellett, melyeket a kormányzó Bethlen István segítségével valósított meg: 1926-ban visszaállította a kétkamarás törvényhozás intézményét, így a 244 tagú felsőház és a 245 főt számláló képviselőház együttesen alkotta az Országgyűlést.

A belpolitikai rendelkezésekkel sikerült stabilizálni az országos ügyeket, megteremteni a gazdasági fejlődés alapjait, de ahhoz, hogy a Horthy Miklós által szent célként kitűzött területi revízió valaha is bekövetkezhessen, komoly külpolitikai erőfeszítéseket kellett tenni. A trianoni békeszerződés és a Monarchia széthullását követően Magyarország szerencsétlen mértékben elszigetelődött egykori szövetségeseitől, akik szintén a háború során szerzett sebeikből próbáltak felgyógyulni, és keservesen nyögték a békeszerződésekben meghatározott jóvátételek terheit; ezzel szemben olyan szomszédokra tett szert, akik egyáltalán nem voltak barátságosaknak mondhatóak. Ahhoz, hogy Magyarország tiszteletre méltó államként léphessen ki a nemzetközi politika frontjára, rengeteget kellett tenni – s mint ilyen helyzetekben az megfigyelhető, éppen az első lépések voltak a legnehezebbek.

Horthy Miklósnak mindenekelőtt számba kellett vennie a barátokat és az ellenségeket. A kisantant országai – Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia – automatikusan az utóbbiak listájára kerültek; ők profitáltak a legbusásabban a trianoni békediktátum álnok követeléseiből, s Magyarországgal szemben gyakorolt politikájuk eleve lehetetlenné tette a fennálló kérdések békés rendezését. Természetes szövetségesként kínálkozott Németország és Ausztria, és korántsem tűnt kilátástalannak lépéseket tenni Róma felé. A Lengyelországgal való, hagyományosan baráti viszonyt a Varsó és Párizs között kialakult szoros kapcsolat befolyásolta: Franciaország volt a legerősebb és legmegátalkodottabb ellensége Magyarországnak, így a felek közeledését Horthy Miklós kormányzó sem fogadhatta örömmel. Ellenben Angliát a potenciális szövetségesek táborába sorolta, s meggyőződéssel vallotta, hogy nagy hangsúlyt kell fektetni az angol–magyar diplomáciai kapcsolatok megerősítésére.

Rendkívül nehéz volt Magyarországnak kitörnie a nemzetközi elszigetelődésből, de Horthy Miklós kiváló partnert talált Bethlen István személyében, aki finom diplomáciai érzékkel és nagy erőfeszítésekkel törekedett a zárt ajtók megnyitására. Az első, jelentősnek mondható eredményt Rómában érte el a miniszterelnök. Mussolini invitálása azért volt fontos esemény, mert személyében az első világháború egyik győztes nagyhatalma intézett meghívást a magyar miniszterelnökhöz. A római tanácskozás eredményeképpen 1927. április 5-én aláírták a magyar–olasz örökbarátsági szerződést, mely mindkét fél érdekeit szolgálta. Mussolini ettől kezdve a magyar revízió ügyének támogatójává vált, cserében megszerezte a magyar kormány támogatását a Jugoszlávia és a balkáni államokkal szembeni törekvéseihez. A kisantant ellenében létrejött szerződés ellenjegyzése áldásos hatást gyakorolt Róma és Budapest kapcsolatára, mely nem csupán az első világháborút lezáró békeszerződések felülvizsgálatát előlegezte meg, de gazdasági eredményeket is fialt, és a magyar újrakezeli program szempontjából is döntő jelentőségűnek bizonyult.

A magyar–olasz örökbarátsági szerződés első komoly hozadéka 1927 őszén mutatkozott meg, amikor az antant megszűntette a katonai ellenőrzést Magyarországon. Bethlen István a kezdeti sikereken felbuzdulva további látogatásokat tett a nemzetközi kapcsolatok újraélesztése érdekében: a miniszterelnök tárgyalásokat folytatott Berlinben Hindenburg kancellárral, közismert angolbarátsága kifejezésre juttatása végett ellátogatott Londonba, tárgyalt Madridban, és még Párizsban is tiszteletét tette. 1928-tól kezdve a magyar–német kapcsolatok is rendeződni kezdtek, a rendeződés áldásos hatása pedig elsőként gazdasági téren, egy jelentős gabonaexportról szóló szerződés által mutatkozott meg. Ugyanebben az évben, október 8-án létrejött a magyar–lengyel barátsági szerződés, mely egyértelműen Bethlen István diplomáciai törekvéseit dicsérte. Pilsudski marsall, a lengyel államfő a tárgyalások során támogatásáról biztosította a békés módon végrehajtandó revízió ügyét, bár kijelentette, hogy erre csak a távolabbi jövőben lát reális lehetőséget. Az 1931-es német–magyar kereskedelmi szerződés gazdaságélénkítő hatással bírt, s ugyanebben az évben megszületett az osztrák–magyar barátsági szerződés is. A fenti eredményekkel szemben a Jugoszláviával folytatott diplomáciai tárgyalások 1926-ban végképp megfeneklettek, így a kisantanttal való, felhőtlennek korántsem nevezhető viszony ismét megromlott.

Bethlen István – mint Horthy Miklós személyes tanácsadója és Magyarország kinevezett miniszterelnöke – igen sokat tett a haza ügyének előremozdításáért. Egy évtizeden át töltötte be a miniszterelnöki posztot egy olyan korszakban, amikor Magyarország miniszterelnökének lenni páratlan terhet jelentett, és emberfeletti erőfeszítéseket követelt. Áldozatos munkája igencsak kimerítette őt, ezért 1931 augusztusában az akkor 57 éves gróf felmentését kérte Horthy Miklós kormányzótól, aki ha fájó szívvel is, de beleegyezett lemondásába – ám tanácsadói minőségben továbbra is igényt tartott felbecsülhetetlen értékű szolgálataira. Horthy Miklós augusztus 24-én Károlyi Gyula grófot nevezte ki

miniszterelnöknek, de már kinevezése pillanatában tudta, hogy régi bajtársa, a szegedi nemzeti kormány egykori elnöke csak átmenetileg fogja betölteni ezt a posztot. A Károlyi Gyulával folytatott egyeztetéseken arra szölitotta fel a miniszterelnököt, hogy legfőképpen a belügyekkel, az ország pénzügyi és gazdasági helyzetével foglalkozzon. Károlyi egy éven át, 1932 augusztusáig töltötte be a miniszterelnöki posztot, majd leköszönt hivatalából, s helyébe honvédelmi minisztere, Gömbös Gyula lépett.

Horthy Miklós és Gömbös Gyula viszonya egyáltalán nem volt olyan kiegyensúlyozott, mint amilyen viszonyt a kormányzó Bethlen Istvánnal, avagy Károlyival ápolt. Horthy Miklós még 1919-ben, a nemzeti hadsereg felállításának idején ismer-te meg Gömbös Gyulát, aki századosi rendfokozatban szolgált. Katonai kérdésekben tanúsított szakértelme meggyőzte a leendő kormányzót, ám személyiségének árnyoldalait is megismerte az évek múlásával. Horthy úgy vélte, hogy a nemzeti kérdésekben túlzottan is radikális álláspontot képvisel, és hajlamos arra, hogy a szélsőjobb felé sodródjon. Ráadásul Gömbös nagymértékben hajlott az önfejűsége, hatalomkoncentrációs törekvései pedig nyilvánvalóak voltak – ebben a kérdésben is egyértelműen Mus-solinit követte.

Horthy Miklós kormányzónak voltak bizonyos aggályai Gömbös Gyula kinevezésével kapcsolatban, miként a magyar-orosz ellenzéki körök is gyakorta bírálták az új miniszterelnök túlzott németbarát és olaszbarát törekvéseit. A frissen feleskü-dött miniszterelnök új programot hirdetett és elkötelezte magát a magyar haderő radikális megreformálása mellett. Mindeköz-ben a magyar–olasz kapcsolatok is egyre szorosabbra fonódtak. Az 1930-as évtized beköszöntével immáron rendszeressé váltak a két ország vezetőinek a találkozói, és nem csupán a magyar miniszterelnökök tettek látogatásokat Rómában, hanem az olasz miniszterelnök, Galeazzo Ciano gróf is gyakorta tette tiszteletét Budapesten, hogy fejlesszék a két ország diplomáciai és gazda-sági viszonyát, valamint konzultáljanak a nemzetközi politikai

helyzetről és a szükséges teendőkről. Mussolini személyében Horthy Miklós és a magyar kormány erős támogatót talált a revízió ügyéhez; a Duce 1927-től rendszeresen nyilatkozott a versailles-i békeszerződések felülvizsgálatának szükségességéről, és nyíltan támogatta a magyar törekvéseket. A Horthy Miklós kormányzó által kinevezett Gömbös Gyula reputációja azonban az idő múlásával egyre gyengült, miközben a miniszterelnök ellenzéke egyre erősebbé vált. Látván hatalomkoncentrációs törekvéseit, valamint kirívóan egyoldalú külpolitikáját, korábbi pártfogója, Bethlen István volt miniszterelnök is elfordult tőle és csatlakozott a bírálók egyre népesebb táborához.

A vádak közül, amelyekkel az új miniszterelnököket illették, a totalitárius politikai rendszerek iránti erős vonzalom volt a leg súlyosabb. Gömbös olyannyira Mussolini hatása alá került, hogy a magyar parlamenti ellenzék tagjai gyakorta gúnyolták Gömbösiné névvel. A radikális nemzeti mozgalmakkal szimpatizáló miniszterelnök a német szélsőjobbaldalt is élénken figyelte, s már a kezdetektől fogva követte a náci mozgalmat. Gömbösnek rögeszméjévé vált, hogy a német nacionalista mozgalmak és az olasz nacionalista mozgalmak összeboronálása, a Berlin–Róma-tengely létrejötte alapvető hatást gyakorolhat az európai nagyhatalmi viszonyokra, és nagymértékben segítheti Magyarország revíziós törekvéseit. Ezért a miniszterelnök Adolf Hitler barátságát is kereste, és már 1933-ban, röviddel a Führer hatalomra jutása után ellátogatott Berlinbe, hogy kipuhatolja az új német kormányzat szándékait a magyar revíziót illetően. A tisztelgő látogatás gazdasági eredményeket is fialt: egy évvel később aláírták a német–magyar kereskedelmi pótegyezményt, amely megnyitotta a hatalmas német piacot a magyar mezőgazdaság előtt.

Gömbös Gyula külpolitikai serénykedésének legfontosabb eredménye azonban nem a német–magyar kereskedelmi viszonyok szorosabbra fonása, hanem az 1934. március 17-én aláírt római jegyzőkönyv volt. Osztrák részről Dollfuss kancellár,

olasz részről Mussolini, magyar részről Gömbös látta el kézjegyével a háromoldalú szerződést, mely fontos kérdésekben rendelkezett. Az aláíró államok garantálták Ausztria függetlenségét, és megállapodtak, hogy a fontos külpolitikai kérdésekben nem hoznak döntést konzultáció nélkül, ezáltal is tiszteletben tartva egymás érdekeit. A római jegyzőkönyv nem csupán a külpolitikával kapcsolatos kérdések rendezését szolgálta, de gazdasági és kereskedelmi együttműködésről is szólt, ami kiváltképpen hasznos volt Magyarország számára. Katonai jellegű kérdésekben a kontraktus nem nyilatkozott, és semmiféle titkos megállapodást nem tartalmazott a három ország esetleges katonai együttműködését illetően.

Ugyanebben az évben a magyar kormány felvette a diplomáciai kapcsolatot Moszkvával. Horthy Miklós rendkívüli módon vonakodott megtenni ezt a lépést, hiszen elevenen élt benne a bolsevik csürhék Magyarországon elkövetett rémtetteinek emléke, a világforradalmat propagáló kommunista eszmékkel pedig szemernyt sem szimpatizált. Ám miután az európai és a tengerentúli nagyhatalmak is diplomáciai kapcsolatra léptek a Szovjetunióval – ily módon ismerve el a bolsevik kormányzat legitim mivoltát –, Horthy Miklós sem halaszthatta tovább ezt, és kénytelen volt felkérni Kánya Kálmán külügyminisztert, hogy tegye meg a szükséges lépéseket.

Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt számos eredményt elért, de autokrata jelleme, radikális nemzeti gondolkodása, diktátori hajlama erősen megosztotta a magyar politikai elitet. A kormányfő népszerűsége lecsökkent, és egyre többen, egyre nyíltabban kritizálták tevékenységét. Horthy Miklós emiatt komoly dilemmával került szembe: miután a miniszterelnök személye olyan konfliktusokat szült, amelyeket ő kormányzóként sem hagyhatott figyelmen kívül, mérlegelnie kellett Gömbös leváltását. 1935-ben a kormányzót már erősen foglalkoztatta a gondolat, de végül nem szólította fel a miniszterelnököt a lemondásra. Ennek Gömbös Gyula egészségi állapota volt a leg-

főbb oka: a miniszterelnök ugyanis súlyos vesebajjal küszködött, mely hivatalban töltött ideje utolsó szakaszában már szakmai tevékenységében is korlátozta. Horthy Miklós tudta, hogy a miniszterelnök halálos beteg, ezért 1936 nyarán arra kérte, hogy vonuljon el egy különleges gyógyintézetbe, ahol megfelelő kezelésben részesülhet. Gömbös ennek megfelelően cselekedett, és Münchenbe utazott, de a német specialisták sem tudták számottevő mértékben meghosszabbítani életét. Gömbös Gyula miniszterelnök 1936. október 6-án elhalálozott – politikai hagyatéka azonban megmaradt, és alapvetően meghatározta a rá következő évek eseményeit.

TALÁLKOZÓ HITLERREL

Miután Gömbös Gyula miniszterelnök 1933-ban tiszteletét tette Berlinben, a német külügy több ízben is üzent Horthy Miklós kormányzónak. Maga Adolf Hitler is dísztáviratot küldött számára a budapesti bevonulás 15. évfordulója alkalmából, ám a személyes találkozó sokáig nem jött létre. A Führer több ízben is invitálta Horthy Miklóst Németországba, a kormányzó azonban udvarias hangvételű levelekben hárította el a felkéréseket. Saját bevallása szerint erősen aggasztotta őt a Magyarországgal határos Ausztria és Németország feszült viszonya, s úgy döntött, hogy amíg Berlinnek és Bécsnek nem sikerül a diplomácia módszerével rendezniük a vitás kérdéseket, addig nem utazik Németországba, mert látogatását sokan félreértelmezhetnék.

Midőn 1936. július 11-én aláírták a német–osztrák egyezményt, melyben Ausztria kijelentette, hogy a jövőben külpolitikáját Németország külpolitikájához igazodva kívánja folytatni, s amely voltaképpen megelőlegezte az Anschluss, a német–osztrák egyesülés aktusát, fordulat következett be a két ország viszonyában. Horthy Miklós elhatározta, hogy enged Adolf Hitler

kérésének, és magánjellegű találkozót ajánl a Führernek; ehhez ugyancsak kapóra jött egy augusztus végére tervezett ausztriai vadászkirándulás, amely egyébiránt élvezetes kikapcsolódást kínált számára.

A sorsdöntő jelentőségű találkozóra augusztus 22-én került sor. Miután a kormányzó magánemberként érkezett, mellőzték a protokolláris fogadás elemeit, és szerény körülmények között zajlott le a megbeszélés. Adolf Hitler hadsegédjét küldte ki Horthy Miklós fogadására, ő maga Berschtesgadenben várta a kormányzót. Hitler és az SS tagjaiból verbuvált őrség a híres Sasfészek lépcsőjén köszöntötte a vendéget, majd felkísérte Horthyt a dolgozószobájába, röviddel később pedig Konstantin von Neurath báró, a német külügyminiszter csatlakozott hozzájuk, aki végig jelen volt a megbeszélésen.

A német nyelven folytatott tárgyalás elején Hitler beszámolt belpolitikai céljairól, a kommunista politikai mozgalmak letöréséről, és a szélsőbaloldali ideológiák ellen vívott küzdelemről. Horthy elismeréssel fogadta Hitler szavait, hiszen maga is sokat tett a bolsevik eszme kisöpréséért, és a legkevésbé sem szívelte a kommunistákat. Az első világháborút lezáró békeszerződések témája tálcán kínálkozott, így ezt a kérdést is megvitatták. Hitler a Versailles-ban elszenvedett súlyos sérelmek keserűségét, a békediktátum igazságtalanságait, a német veszteségeket ecsetelte igencsak sötét színekkel. Horthy Miklós Trianon bűneit foglalta össze röviden, kitérve a belpolitikai következményekre, s minden valószínűség szerint a revízió irányába tett erőfeszítéseket sem palástolta. Természetesen mindkét fél jól ismerte az első világháborút lezáró békediktátumok igazságtalanságait, így elfogadták egymás álláspontját, és nem tettek ellenvetéseket. Horthy Miklósnak minden bizonnyal imponált, hogy Hitler nem csupán szavakkal tiltakozott a leginkább francia érdekeket tükröző békediktátum pontjai ellen, de tettelesen is áthágta azokat. A német hadsereg felfegyverzése, a demilitarizált övezetbe való bevonulás, az Ausztriával való unió tudatos előkészítése

mind-mind a békeszerződés ellenében volt, de a Führer képes volt oly módon kijátszani a korlátozásokat, hogy sem az európai nagyhatalmak nem léptek fel ellene, sem a nemzetközi közvélemény nem tört pálcát felette. Horthy Miklós kormányzó, aki legfőbb törekvésének tartotta a revízió békés kivívását, egyszersmind a trianoni békeszerződés semmissé tevését, elismeréssel adózott az Adolf Hitler által elért eredmények előtt. A találkozón azonban nem csupán beszámolókkal telt, hanem érdemi párbeszéd is kialakult a két államfő között, amely ugyancsak fontos kérdéseket érintett. Hitler élénken érdeklődött a magyarországi viszonyokat illetően, miként terítékre kerültek a kisantant országai is, és figyelemmel hallgatta Horthy Miklós válaszait. Meglepő módon aziránt is érdeklődött, hogyha a kormányzó hatással lehetne Németország külpolitikájára, vajon milyen irányba befolyásolná azt, és miket tekintene stratégiai jelentőségű kérdéseknek. Horthy Miklós legfontosabb pontként az Angliával való kapcsolat elmélyítését, a Brit Birodalom és Németország közötti viszony harmonikussá tételét nevezte meg, amely javaslatot komoly érvekkel támasztott alá. A veterán haditengerészeti tiszt vélekedése szerint fatális tévedés volt, hogy II. Vilmos császár konkurálni kívánt Angliával a tengereken, és a német flottát az angol flotta vetélytársának szánta. Az ilyesféle tengeri fegyverkezés ellenszenvet szül, konfliktust szít a két ország között, nemkülönben legyengíti Németországot. Horthy elismerte a szárazföldi és légi haderő fejlesztésének indokoltságát, de vélelmezése szerint Németország több okból sem képes ugyanolyan erős flottát felépíteni, mint Anglia, a két ország diplomáciai viszonyát pedig a pusztá törekvés is tragikus mértékben leronthatja.

Horthy azt a tanácsot adta Hitlernek, hogy kössön szövetséget a brit birodalommal, amely szövetség egyrészt feleslegessé teszi a haditengerészet fejlesztését, másrészt komoly garanciát jelenthet Németország külpolitikai érdekeinek érvényesítésére. A magyar kormányzó elismeréssel nyilatkozott Angliáról, kiváltképpen a Brit Nemzetközösség kiegyensúlyozott működéséről, melyről

világ körüli útján saját szemével győződhetett meg. Elmondta, hogy kirívó eredménynek tartja Anglia részéről, hogy – bár katonai ereje korántsem gigantikus, és ritkán alkalmazza azt, mégis – képes alapvető befolyást gyakorolni a világhatalmi viszonyokra. Hitler megkérdezte a kormányzót, vajon milyen okokat sejt e jelenség mögött, mire Horthy Miklós a következő választ adta. „A dolog igen egyszerű, az angolok eddig mindig jól értettek ahhoz, hogy a kormányzatuk alá tartozó országokban a népesség megbecsülését megszerezzék, mert jólétet teremtenek, véget vetnek a belső harcoknak, tisztakezű közigazgatást gyakorolnak, és sohasem törekednek arra, hogy a népet rendőri vagy egyéb zaklatásukkal a hagyományos életformájából kiforgassák.”

Horthy Miklós és Adolf Hitler első találkozásja közel három órán keresztül tartott. Berschtesgadenben kétoldali eszmecsere zajlott, a magyar kormányzó és a Führer nem csupán saját álláspontjait adta elő, hanem kölcsönösen kíváncsi volt a másik véleményére, és megfontolták az elhangzott érveket. Hitler figyelmes vendéglátónak bizonyult, udvariasan viseltetett a magyar kormányzó iránt, és jó benyomást gyakorolt rá. Horthy Miklóst lenyűgözte a Führer kiváló memóriája; a nemzetiszocialista vezető rendkívüli pontossággal idézte fel a múlt történéseit, és aprólékos leírásokkal szolgált személyekről, helyszínekről, illetve eseményekről. A kormányzó imponálónak találta, hogy Hitler – bár nyilvánvalóan nem részesült olyan neveltetésben és oktatásban, mint ő maga – önerőből, autodidakta módon rendkívül alapos ismeretekre tett szert a történelem, a diplomácia és a katonai dolgok kérdésében.

Nyugtalanító, egyszersmind érthetetlen körülmény, hogy Horthy Miklós az emlékirataiban nem nyilatkozik arról, hogy a találkozó előtt elküldött levelében foglalt felvetések, melyek egy Csehszlovákia elleni katonai lépésre vonatkoznak, megvitatásra kerültek-e a megbeszélés során. Memorandumában számos részletre kitér a találkozóval kapcsolatban, sőt nem restelli bevallani, hogy a Sasfészek magaslati levegőjén csúfosan cserben-

hagyta emberismerete és politikai éleslátása: elhibázottan ítélte meg Adolf Hitler jellemét és szándékait, de a magyar és a német külpolitikai törekvések összehangolására, kiváltképpen a revíziós igényeket tükröző, katonai műveleteket feltételező közös terveknek nem szentel egyetlen mondatot sem. („Barátságosan vettünk búcsút egymástól, és én azzal az érzéssel távoztam, hogy mértéktartó, okos államférfit ismertem meg. Nem vagyok az egyedüli, aki ebbe a tévedésbe estem.”)

Horthy Miklós kormányzó és Adolf Hitler derűs hangulatban vált el egymástól, majd a magyar államfő visszahajtatott Hinterrisbe, és a következő napokat a vadászat örömeinek szentelte. A hazaúton a magyar delegáció megállt Veldenben, ahol a kormányzó találkozott Miklas osztrák köztársasági elnökkel. Beszámolója szerint politikai ügyekről nem cseréltek eszmét, csupán magánjellegű beszélgetést folytattak.

A Sasfészekben folytatott megbeszélés egy hosszú folyamatot indított el: szeptember elején Konstantin von Neurath, a német külügyminiszter hazánkba látogatott, és több kormánytaggal is találkozott. A Harmadik Birodalom képviselője szeptember 20-án és 23-án Darányi Kálmán miniszterelnök-helyettessel, illetve Kánya Kálmán külügyminiszterrel tárgyalt, a rá következő időszakban pedig Horthy Miklós diplomáciai aktivitása is fokozódott – s alighanem a Hitlerrel folytatott párbeszéd is közrejátszott a dolgok ilyenén módon történő alakulásában.

A RÓMÁBA VEZETŐ ÚT

Megerősítendő az olasz–magyar diplomáciai viszonyokat, Mussolini 1936-ban külügyminiszterét hivatalos budapesti útra menesztette (a gesztus értékét növelte, hogy a külügyminiszter családi kapcsolatban volt Benito Mussolinivel: a veje volt a fasiszta diktátornak). Gian Galeazzo Ciano, Cortellazzo és Buc-

cari grófja a magyar fővárosban találkozott a kormánytagokkal, valamint Horthy Miklós kormányzótól is audienciát kért, és a megbeszélés során tolmácsolta a Duce bőséges jókívánságait, valamint átadta III. Viktor Emánuel király meghívását, mely hivatalos kormányfői vizitre invitálta Magyarország legfőbb közjogi méltóságát.

Magyarország és Olaszország diplomáciai viszonya az 1930-as években kiegyensúlyozottan alakult. A magyar külügyminiszterek és miniszterelnökök a megelőző években számos találkozáson vettek részt az olasz fél képviselőivel, kiváltképpen a Gömbös Gyula által vezetett kormány mutatkozott olaszbarátnak. Az 1927-ben aláírt barátsági szerződés, majd az 1934-ben megkötött római jegyzőkönyv fontos dokumentumok, melyek szorosabbra vonták a két ország diplomáciai és gazdasági kapcsolatát. Kétségtelen, hogy Horthy Miklós számára is értékes szövetséges volt Mussolini, hiszen a fasiszta államférfi számos alkalommal bírálta az első világháborút lezáró békeszerződéseket, és igazságtalannak nevezte a békediktátumokat, melyek oly fájdalmas veszteségeket okoztak Magyarországnak. A Duce az 1930-as évek elején birtokolta a nemzetközi közvélemény és a nagyhatalmak szimpátiáját (ekkor még jóval megfontoltabb külpolitikát folytatott, és nagyhatalmi törekvésének lázas rémképét is eltitkolta), így állásfoglalása korántsem volt súlytalannak mondható. Horthy Miklós pedig, mivel élete legfőbb céljának tekintette a trianoni veszteségek vértelen jóvátételét, természetes szövetségesként tekintett az olasz államférfira. A hazai közvélemény és a sajtó is méltatta Mussolini államfői érdemeit, a trianoni békediktátumot illető bírálatai pedig kiváltképpen népszerűvé tették őt. A hivatalos diplomáciai találkozó ennél fogva roppant fontos eseménynek ígérkezett, ám Horthy is jól tudta, hogy a látogatás nem jár bizonyos kockázatok nélkül.

A kisantant országai a legkevésbé sem lelkesedtek az olasz–magyar közeledés láttán, amely számukra nyilvánvaló fenyegetést hordozott, ezért a magyar kormányzó úgy döntött, hogy

minden szempontból körültekintően fog eljárni. Egy esetleges paktum előkészítése vagy megkötése helyett először is ki akarta puhatolni Mussolini szándékait, személyesen óhajtott meggyőződni a Duce magyarok iránti elkötelezettségéről, támogató szándékáról. Ezért a látogatás elsődleges okaként egy fegyvervásárlási kontraktust jelölt meg – amely egy korábban megkezdett folyamat szerves részeként volt értelmezhető.

Köztudomású, hogy a trianoni békediktátum által megcsontított magyar honvédség mind fegyverzet, mind felszerelés, mind pedig létszám terén riasztó mértékű elmaradást mutatott a kor viszonyaihoz képest. Az antanthatalmak megfigyelői által ellenőrzött kötelmek teljességgel lehetetlenné tették, hogy Magyarország visszanyerje azt a katonai erőt, melyre csupán önvédelmi célokból is feltétlenül szüksége volt. Ahhoz, hogy legalább a hadsereg modernizálásának a majdani lehetőségét megteremtsék, titkos tárgyalásokat kellett folytatni. Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt a magyar hadvezetés számos lépést tett ez ügyben. A hírhedten olaszbarát miniszterelnök megnyerte az olasz kormányzat támogatását, és az antantellenőrzést kijátszva titokban fegyvereladási szerződést kötött Rómával. 1934-ben Magyarország FIAT Ansaldo típusú könnyűpáncélosokat rendelt, a rá következő évben pedig további kis harckocsik leszállítására kötöttek szerződést. Az első kontraktus 68, a második 82 harckocsiról szólt, melyek fegyverzet nélkül, mezőgazdasági traktoroknak álcázva érkeztek hazánkba. Az első szállítmányt 1935 őszén rakodták ki, majd további könnyűpáncélosok érkeztek (az utolsó példányokat 1938 decemberében adták át). A magyar légierő felállítására tett erőfeszítések szintén olasz közreműködéssel válhattak valóra. A FIAT vállalat több típust is szállított Magyarországra, melyeket különböző jogcímenek adtak át. 1930-ban az olasz vállalat CR-20 típusú vadászgépeket adott át, a HUBA II. hadfelszerelési program keretében FIAT AR-30 gyakorlógépek és CR-30 vadászrepülőgépek érkeztek, a jóval korszerűbb CR-32 vadászgépből pedig 1936 tavasza és de-

cembere között 76 példányt vett át a Légügyi Hivatal néven működő Magyar Királyi Honvéd Légierő. Ezek a fegyverszállítások rendkívül fontosak voltak hazánk számára, mert a magyar–olasz kapcsolatok által sikerült – ha roppant korlátozott számban is – viszonylag korszerű repülőgépekkel felszerelni a honvédséget.

A megfelelő előkészületek megtétele után Horthy Miklós kormányzó 1936 novemberében elutazott Rómába. Szeretett felesége is vele tartott, s hivatalos kíséretében ott volt még Darányi Kálmán miniszterelnök, Kánya Kálmán külügyminiszter, valamint egy katonai delegáció, melyet Rátz Jenő altábornagy vezérkari főnök, Keresztes-Fischer Lajos altábornagy, a katonai iroda főnöke, valamint Vértesy Sándor, a kabinetiroda főnöke alkotott.

A kormányzó által vezetett magyar küldöttség különvonattal utazott. A római pályaudvaron fényes fogadóbizottság várta érkezésüket: III. Viktor Emánuel, Olaszország királya, hitvese, Ilona királynő, Benito Mussolini, s további magas rangú közméltóságok üdvözölték Magyarországnak kormányzóját és kíséretét. Az olasz vendégszeretetre jellemző szívéllyességgel, a diplomáciai protokoll maradéktalan megtartása mellett, fényűző körülmények között fogadták a magyar delegációt. Mikor a magyar különítmény végighajtatott a fellobogózott utcákon, az összegyűlt tömeg hangos üdvörialgással fogadta a kormányzót. A hintók a Piazza Esedra felé haladtak, ahol Colonna herceg, Róma kormányzója mondott beszédet a magyar delegáció tiszteletére. A protokolláris program végeztével a Quirinal-dombon álló Quirinal-palotába hajtatott a kocsisor, ahol a magyar küldöttséget elszállásolták.

Mussolini nem sokkal később visszatért, és a Horthy családot a Villa Savoia-ba invitálta, ahol a királyi pár, III. Viktor Emánuel és Ilona királynő adott vacsorát tiszteletükre. A vacsora során nem esett szó politikai kérdésekről, csupán magánjellegű beszélgetést folytattak a jelenlévők, majd Horthy visszahajtatott a palotába, és nyugovóra tért.

Másnap reggel a kormányzó kíséretével a belváros szívében álló Palazzo Veneziához hajtatott, ahol Mussolinivel volt hivatalos találkozója. A Duce már várta őt; mellette volt Ciano gróf is, az olasz külügyminiszter, aki Budapesten tolmácsolta a király meghívását.

A megbeszélés két vágányon haladt, melyek némiképpen szét-tartottak. Mussolini a politikai és katonai szövetség elmélyítését tartotta kívánatosnak, amit érvek sokaságával támasztott alá. Mussolini felvázolta az európai politikai helyzetet; elmondta, hogy a kisantant által övezett Magyarország számára Olaszország és Németország természetes szövetségesek, érdekeik nagymértékű egyezést mutatnak. A Duce biztosította Horthy Miklós kormányzót arról, hogy hajlandó kiállni a trianoni békediktátum felülvizsgálata érdekében, és támogatja a magyar revíziós törekvéseket, s ezen a téren Adolf Hitler jóindulatára is számíthatnak a magyarok. Magától értetődő módon a csehszlovák kérdést is felemlítette, melynek megoldásában Magyarországnak is szerepet szánt.

Horthy Miklós azonban nem ott és nem akkor kívánta megvitatni ezeket az életbe vágó fontosságú kérdéseket, nem szerepelt céljai között egy katonai szövetség előkészítése vagy megkötése – a kormányzót és kíséretét legfőképpen az olasz fegyverek érdekelték. Rátz Jenő altábornagy és Keresztes-Fischer Lajos altábornagy nem az európai nagyhatalmi viszonyok megvitatása miatt voltak jelen; őket a Savoia–Marchetti vállalat szállító- és bombázógépei, a FIAT kiképző- és vadászrepülőgépei, a Caproni–Reggiane vadászgépek, az ágyúk, a gyalogsági kézfegyverek érdekelték. Mussolini biztosította a katonai delegációt az olasz–magyar fegyverszállítási program kiterjesztéséről, melynek során az itáliai hadiipar korszerű repülőgépeket bocsát a Magyar Királyi Honvéd Légierő rendelkezésére.

A Palazzo Veneziában tartott megbeszélés után, mely szép lehetőségekkel kecsegtetett, Horthy Miklós kormányzó és kísérete katonai díszszemlén vettek részt, de előbb még a kormányzó korszorút helyezett el az ismeretlen katona síremlékénél. A katonai

szemlén Horthy Miklós kormányzó III. Viktor Emánuel király oldalán lovagolt végig a felsorakozott csapatok között, majd a díszemelvénnyel fogadták a katonák tiszteletadását.

Ezután a magyar delegáció ebéden vett részt, ahol a király mondott pohárköszöntőt. III. Viktor Emánuel szép szavakkal méltatta az olasz–magyar barátságot, majd átadta Horthy Miklós kormányzó számára a Santa Annunziata-rend Nagykeresztjét. A magyar államfő megtisztelve érezte magát, és örömmel vette át a legmagasabb rangú kitüntetést, amit az olasz állam külföldi állampolgárnak adhatott, de a Nagykeresztnél is sokkalta boldogabbá tették a következő nap történései.

Másnap reggel a király és kísérete a Nápolyi-öbölbe vitte ki a magyar delegációt, ahová őfelsége fényűző különvonatával utaztak. Mussolini rendelkezése szerint másfél száz olasz hadihajó gyűlt össze a vízen, ily módon tisztelegve a magyar kormányzó előtt. Horthy Miklós, a veterán tengerész, az osztrák–magyar hadiflotta egykori parancsnoka édes nosztalgiával, meghatottságot alig leplezve tekintett végig a pompás flottán. Ő maga így emlékezett vissza a felemelő pillanatra: „Nehéz leírnom azt az érzést, amely elfogott, mikor viszontláttam a tengert és a hajókat, a lobogó zászlókat. A szerencsétlen 1918-as év októberének végén, midőn Károly király és császár legfelsőbb parancsára át kellett adnom hatalmas flottánkat a délszlávok megbízottainak, és soha le nem győzött dicsőséges hadilobogónkat egyszer s mindenkorra bevontuk, akkori kétségbeesésemben megfogadtam, hogy a tengert nem akarom többé viszontlátni. És most ismét egy büszke csatahajó parancsnoki hídján állottam...”

A Regia Marina demonstrációja után – mely mélyen meghatotta a magyar kormányzót – a küldöttség visszatért Rómába. Kora este a teljes diplomáciai delegáció a király vendége volt vacsorára, így a katonatiszteknek és a diplomátáknak alkalmuk nyílt beszélgetni az olasz tárgyalóbizottság tagjaival.

Horthy Miklós kormányzó igen elégedett volt a római látogatással. III. Viktor Emánuel király személyében egy magyarba-

rát érzelmű, szívélyes uralkodót ismert meg, s biztos volt abban, hogy a jövőben a király, ha hazája és népe érdekei ezáltal nem sérülnek, bizonyosan Magyarországnak kedvezve fog eljárni a nemzetközi diplomáciai ügyekben. Mussolini barátságos viselkedése, határozott és megalapozott nyilatkozatai, támogató attitűdje is bizakodással töltötte el Horthy Miklós kormányzó szívét. Úgy vélte, hogy a Duce a jövőben rendkívül fontos szövetségese lesz a magyar kormánynak. Az pedig, hogy a fasiszta államfő maradéktalanul elismerte Magyarország revíziós igényét, kiváltképpen jelentős gesztus volt. Annak ellenére, hogy a katonai szövetség megkötéséről, amit Mussolini tapintattal szorgalmazott, nem kívánt nyilatkozni a magyar delegáció, a további fegyvereladásokat illetően sikerült elvi megegyezésre jutni, ami ugyancsak biztató fejlemény volt a hányatott sorsú, gyatra fegyverzettel rendelkező Magyar Királyi Honvéd Haderő modernizálása szempontjából.

Az olasz látogatás után Horthy Miklós kormányzó és kísérete Ausztrián keresztül utazott Magyarország felé, s Bécsben megállt egy időre. Wilhelm Miklas osztrák elnök követte még Rómában kereste fel a magyar delegációt, hogy tolmácsolja Ausztria államfőjének meghívását. Horthy számára fontos volt ez a találkozó, mert személyes megbeszélés során puhatolhatta ki az osztrák államfő véleményét, az osztrák kormány hivatalos álláspontját bizonyos kérdésekben, miközben maga is nyilatkozhatott az Ausztria számára oly fontos ügyekben.

Horthy Miklós kormányzó a külügyminisztérium épületében, a delegáció érkezésének másnap reggelén, villásreggeli során találkozott Wilhelm Miklas elnökkel és Kurt Schuschnigg kancellárral. Tekintettel az európai hatalmi viszonyok formálódására, rendkívül fontos dolgokat kellett megbeszélniük, melyek mindkét állam jövője szempontjából alapvető hatással bírtak, így nem csoda, ha kissé feszült hangulat uralkodott az asztal körül. Tudvalévő, hogy sem Wilhelm Miklas elnök, sem Kurt Schuschnigg kancellár nem szimpatizált a nemzetiszocia-

lista eszmékkal, és aggodalommal szemléltek Adolf Hitler egyre terebélyesedő hatalmát. Meglehetősen kézenfekvő feltételezés volt, hogy a náci államfő célja Németország és Ausztria összeolvasztása, s bár ezt a versailles-i békeszerződés egyértelműen megtiltotta, az 1930-as évek derekán járva már nem lehettek afelől kétségeik, hogy a Führer számára a papírra vetett tilalom a legkevésbé sem jelent holmi bénító akadályt. Az osztrák államfő keményen fellépett a nácizmussal szemben: betiltotta az osztrák nemzetiszocialista pártot, és mindent megtett annak érdekében, hogy az utolsó szimpatizánsig felszámolja az illegális osztrák SS-t. Mind Miklas elnök, mint Schuschnigg kancellár úgy vélte, hogy Ausztriának meg kell őriznie szuverenitását, és erejüket megfeszítve kell dacolniuk a német egyesítési törekvésekkel. Horthy Miklós kormányzó figyelmesen hallgatta vendéglátóit, és kifejezte együttérzését, illetve támogatását. Mindemellett hangot adott ama kétségének is, hogy a nyers erő politikájában Ausztria bajosan kelhet versenyre Németországgal, mert a nemzetiszocialista propaganda igen hatékony, Hitler céljai nyilvánvalóak, ráadásul Magyarország nyugati szomszédja végszükség esetére sem rendelkezik olyan hadsereggel, amelyet szembeállíthatnának a Wehrmacht hatalmas erejével. Horthy Miklós már ekkor sejtette, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia szétverésének kézenfekvő következménye lesz a két német ajkú ország uniója, s tárgyalópartnerei is jól tudták ezt. Schuschnigg kancellár arra hivatkozott, hogy a Mussolinival folytatott megbeszélés során a Duce biztosította őt afelől, hogy a maga részéről ellenzi az egyesülést, és a legkevésbé sem támogatja Adolf Hitler ebbéli törekvéseit, de a magyar kormányzó őszintén szólva kételkedett az olasz államfő ez irányú elkötelezettségében. A megbeszélés, bár egyetértésben zajlott, korántsem volt jó hangulatú – a részt vevő államférfiak ugyancsak komor jövőképet vázoltak fel.

Bár Horthy Miklós kormányzó ragaszkodott ahhoz, hogy elkerüljék azokat a helyeket, ahol a régmúlt idők szellemeivel ta-

lálkozhat, bizonyos programokat csupán protokolláris okokból sem lehetett kiiktatni. A díszvacsorára a schönbrunni kastélyban került sor. Bizony, a magyar államférfi szívét már az odafelé tartó úton elárasztották a régi emlékek: Ferenc József szárnysegédjeként oly sokszor tette meg ezt az utat az idős uralkodóval, hogy minden egyes kanyar, minden épület és minden fa látványa rég behegedt sebeket tépett fel szívében. A vacsorát a kastély nagygálériájában szolgálták fel, ahol hajdanán Ferenc József és vendégei is étkeztek; az inasok ugyanazon porcelán- és ezüstkészleteket tettek a pazarul terített asztalra, mint egykoron. Horthy Miklós számára rendkívül furcsa helyzet volt ez: azon a széken, ahol korábban Öfelsége foglalt helyet, most a köztársaság elnöke ült – ily módon a múlt és a jelen különbözőségei még élesebben mutatkoztak meg.

Horthy Miklós kormányzó és kísérete másnap reggel katonai díszszemlén vett részt, majd a magyar államfő meglátogatta a kapucinusok sírboltját, hogy lerója tiszteletét a Habsburgok hagyományos temetkezési helyén nyugalomra helyezett Ferenc József osztrák császár és magyar király előtt. A kormányzó elmondott egy imát, elhelyezett egy koszorút, és el is merengett egy percre. Horthy rendkívüli módon tisztelte Ferenc József éleslátását és megfontoltságát, s lélekben gyakorta fordult tanácsért régi tanítómesteréhez, ha súlyos diplomáciai gondok gyötörték. A sírbolt előtt állva szembenézett önnön kétségeivel, s elgondolkodott a jövő lehetséges útjain – hiszen elővigyázatos, a horizontot mindig figyelmező kapitányként sejtette, hogy a látóhatár peremén oly heves, oly pusztító erejű vihar készülődik, amilyent ritkán lát a történelem.

VESZEDELMEK SZOMSZÉDSÁG: MÁSODIK TALÁLKOZÓ ADOLF HITLERREL

1938 elején komoly változások történtek a Harmadik Birodalom politikai elitjében. Adolf Hitler stratégiai jelentőségű posztokon változtatta meg az adminisztrációt; nyilvánvaló törekvése volt, hogy a régi, a köztársaság emlékét hordozó személyek helyére elhivatott náciakat állítson. A külügyminiszteri posztot birtokló Konstantin von Neurath helyére Joachim von Ribbentropot nevezte ki, ami egyértelműen arra utalt, hogy a Harmadik Birodalom külpolitikája úgy irányt vesz. A hadügyminiszteri bársonyszéket elfoglaló, idős Werner von Blomberg is távozásra kényszerült; ekkorra érett be Hermann Göring és Heinrich Himmler kitartó aknamunkája, melynek célja a koros katonatiszt eltávolítása volt. A külföldi diplomáciai képviselőkben is személyi változásokat hajtott végre a Führer, midőn leváltotta a római, a bécsi, illetve a tokiói nagykövetet. Mindez meglehetősen nyilvánvalóvá tette, hogy a német vezetés komoly terveket forral, s minden valószínűség szerint küszöbön áll az anschluss: Németország és Ausztria erővel végrehajtott uniója.

A magyar–német diplomáciai viszonyokat tekintve fontos fejlemény volt, hogy a propagandaminisztérium által vaskézzel igazgatott német sajtóban elszaporodtak a magyar vonatkozású híradások. Az újságcikkekben arról esett szó, hogy a német kormány nem támogatja Magyarország revíziós törekvéseit, és nem kíván a nemzetközi diplomácia porondján kiállni a vele baráti viszonyban lévő ország sérelmeinek orvoslása végett. Horthy Miklós kormányzó számára ez különösen érzékeny pont volt. Mussolini támogatása mellett a német kormány segítségére is szüksége volt ezen a téren, mert a békés revízió ügyében máshonnan támogatást nem remélhetett, és abban az esetben, ha Hitler kihátrál a szövetségből, úgy a visszarendezés ügye gyakorlatilag bukottnak volt tekinthető.

Belpolitikai természetű problémák is adódtak, melyek szintén Németországgal függtek össze. 1938 elejére a magyarországi nyilaskeresztes mozgalom aktivitása egyre fokozódott, a szélsőséges nacionalista csoportosulás egyre több gondot okozott a magyar kormánynak. A nyilaskeresztesek komoly propagandatevékenységet fejtettek ki, röpcéduláik Budapest számos pontján felbukkantak. A propagandaanyagokban a magyar kormányt bírálták, a kormányzót és a kormány tagjait gyalázták, és radikális változásokat sürgettek. A pángermán mozgalom is egyre gyakrabban hallatta hangját, igyekeztek a kormány ellen hangolni a német anyanyelvű közösségeket, és minden alapot nélkülözve azt állították, hogy a német nemzetiségű állampolgárokat a kormány tudatosan elnyomja. A rendőrség figyelemmel tartotta ezeket a szélsőséges politikai csoportosulásokat, s a nyomozás során bebizonyosodott, hogy a nyilaskeresztes és a nagynémet mozgalmakat egyértelműen Berlinből pénzelték, titkosszolgálati módszerekkel támogatva őket, ez pedig meglehetősen aggasztó volt a magyar kormányra nézve. A Harmadik Birodalom kormányában bekövetkező változások, a német sajtó barátságtalan üzenetei, illetve a magyarországi radikális politikai mozgalmak erősödése olyan helyzetet teremtett, amely megkövetelte a cselekvést.

Horthy Miklós március elején hivatalos levelet küldött Adolf Hitlernek, melyben találkozót kért. A Führer válaszlevelében üdvözölte Horthyt, és közölte, hogy a tervezett németországi látogatást egy különleges eseménnyel kívánja igazán emlékezetessé tenni: arra kérte a kormányzót, hogy keresztelje meg az Admiral Hipper osztály legújabb, 18 000 tonnás képviselőjét. A nehézcirkálónak a Prinz Eugen nevet szánták, kézenfekvő utalásképpen a Császári és Királyi Haditengerészet egykori csatahajójára, melynek kapitányi tisztségét 1917-ben töltötte be Horthy Miklós.

A meghívót júliusban vette kézhez a kormányzó, aki igen megörült a felkérésnek. Horthy Miklós nagyra értékelte a gesztust, de a levél aggodalmat is keltett benne. Ismervén Hitler diplomáciai módszereit, jó előre sejtette, hogy a Führer nem véletlenül bízna

rá ily megtisztelő feladatot; a szívének oly kedves hajókeresztelő egy kimondatlan *quid pro quo* alku része, melyben neki is hasonló mértékű ellenszolgáltatást kell tennie. Horthy tartott attól, hogy a Führer nem fog a hivatalos meghívó pontjaira szorítkozni, és valamely merész elképzelést tár elé, amelyhez hozzájárulását kéri – s miután semmit sem tudhatott a német államfő rejtett szándékairól, fel sem készülhetett érdemben a találkozóra.

Horthy Miklós és kísérete augusztus 21-én indulhatott el Magyarországról. A célállomás Kiel volt, a nagy múltú kikötőváros, mely fontos haditengerészeti támaszpontnak és hajógyárnak adott otthont. Bécsben megálltak; itt csatlakozott a magyar küldöttséghez Dörnberg báró, Hitler kabinetirodájának protokollfőnöke. A szerelvény másnap délelőtt érte el Kiel városát, ahol a Führer személyesen jelent meg a magyar államfő üdvözlésére. Horthyné Purgly Magdát szép bokrétaival fogadta, Horthy Miklós kormányzóhoz pedig tisztelettel fordult. A magyar diplomáciai küldöttség ezután nyitott gépkocsikba szállt. Horthy Miklós Adolf Hitler oldalán foglalt helyet, feleségét pedig Erich Raeder admirális, a Kriegsmarine főparancsnoka kísérte. A konvoj a Germania hajógyár felé indult, ahol már készen állt a ceremóniára a német haditengerészet korszerű nehézcirkálója.

A nehézcirkáló megkeresztelése rendben lezajlott, a hatalmas hajótestet mintaszerűen sikerült vízre bocsátani. Magasztos és szívmengető volt látni Horthy Miklós számára, hogy a Császári és Királyi Haditengerészet régi csatahajója mintegy újjászületik a német Prinz Eugen által, ám továbbra is kétségek gyötörték, így nem tudta teljességgel átadni magát a felemelő pillanatnak.

A Prinz Eugen vízre bocsátása után a magyar küldöttség Hitler vezetésével bejárta a Germania hajógyárat, majd a gyárlátogatás után újabb hivatalos program következett. Horthy Miklós és személyes kísérete Adolf Hitler mellett a Grille futárhajó fedélzetére szállt, amíg felesége a magyar küldöttség más tagjaival együtt a Patria luxusgőzös fedélzetére kapott meghívást. A német hadiflotta Horthy Miklós kormányzó látogatásának tisztele-

tére rövid, de látványos gyakorlatot tartott. FÜRGE torpedónaszádok jelentek meg a horizonton, amelyek rendkívüli gyorsasággal szelték a habokat, majd bemutattak egy kétségtelenül magas technikai színvonalú gyakorlatot. Ezután következtek a cirkálók, amelyek egy kivénhedt öreg gőzösből átépített célhajót vettek tűz alá, s imponáló gyorsasággal és precizitással semmisítették meg azt. A tüzérségi demonstrációt flottafelvonulás zárta, amelyen a német haditengerészet számos egysége vett részt, köztük a tengeralattjárók is. Miután véget ért a látványos hadgyakorlat és a haditengerészeti díszszemle, a flotta szétszéledt, és a Grille visszafordult Kiel kikötője felé. Adolf Hitler ekkor jelezte Horthy Miklósnak, hogy négy szemközt szeretne tárgyalni vele.

Gyorsan kiderült: Adolf Hitler számára a hajókeresztelő és a hivatalos programok csupán ürügyként szolgáltak egy titkos megbeszélés lefolytatására, amitől a Fűhrer igen sokat remélt. A parádé valójában azért zajlott le, hogy Hitler lenyűgözhesse Horthyt, demonstrálhassa az újraépített német haditengerészet nyilvánvaló erejét, és bizalmat ébresszen benne – mielőtt katonai együttműködést ajánl Magyarország kormányzójának.

A Fűhrer, miután kettesben maradt Horthy Miklóssal, nem sokat tétovázott. Kertelés nélkül közölte, hogy az Anschluss végrehajtása után szándékában áll a német érdekszférát kelet felé kiterjeszteni, s bosszút állni a versailles-i békeszerződés ségyenletes rendelkezéseiért. Tervének neuralgikus pontja Csehszlovákia szétverése és a német ajkú területek Harmadik Birodalomhoz való csatolása volt, amit jobb esetben diplomáciai úton kívánt elérni, de egyértelműen éreztette, hogy szükség esetén a katonai erő alkalmazásától sem riad vissza. Hitler immáron nem is szövetségről, hanem háborúról beszélt; egy olyan fegyveres harcra nyilatkozott, amelyben Magyarország részvételére is számított. A terve az volt, hogy a német csapatok megindulásával összehangoltan a magyar haderő is megtámadja Szlovákiát, ily módon Csehszlovákia két tűz között örlődne fel. Kimondatlanul, de félreérthetetlenül jelezte Horthy Miklós felé, hogy a magyar

hadsereg által elfoglalt területek automatikusan visszaszállnának Magyarországra, ily módon létrejönne a trianoni békeszerződés nagymértékű revíziója.

Horthy Miklós meghallgatta Hitler javaslatát. A kormányzót korántsem győzték meg a Führer szavai, sőt azok komoly ellenérzéseket keltettek benne. Horthy Miklós úgy vélte, hogy a náci államfőt elvitathatatlan sikerei túlon túl magabiztossá, arrogánssá tették, és Hitler olyan veszedelmes lázalmokat kezdett el hajkurászni, melyekért óriási árat kell majd fizetnie. A kormányzó igyekezett leplezni bizalmatlanságát, és tartózkodó válaszokat adott a felvetésekre. Sokadik alkalommal is hangoztatta, hogy Magyarországnak nyilvánvaló revíziós igényei vannak Csehszlovákiával szemben, amelyeket érvényre akar juttatni, de semmiképpen sem fegyveres úton. Horthy Miklós továbbra is tiszteletben kívánta tartani a nemzetközi egyezményeket – így a maga részéről a fegyveres beavatkozás, a hadsereg bevetésének lehetősége fel sem merült. Elmondta, hogy a fejlesztés alatt álló honvédség egyébként sem rendelkezik megfelelő fegyverzettel, csapásmérő ereje szerény, ezért egy ilyesféle hadművelet rendkívüli kockázatokat tartogatna, amit ő, a főparancsnok semmiképpen sem vállalhat fel. Hitler gyorsan replikázott erre a felvetésre: közölte, hogy ha Horthy elkötelezi magát a beavatkozás mellett, akkor Németország átadja a megfelelő fegyvereket, ily módon segítve a magyar haderő harcát. Horthy Miklós azonban nem állt kötélnek. Megismételte nemleges válaszát, egyszersmind óva intette Hitlert a fegyveres provokációtól. Arra figyelmeztette a Führert, hogy a Csehszlovákia elleni katonai akció durván megszegné a fennálló államközi egyezményeket, nagypolitikai érdekeket sértene, és ily módon Németország végzetes mértékben magára haragítaná Franciaországot és Nagy-Britanniát, mely európai nagyhatalmak egyértelműen kiálltak Csehszlovákia mellett.

Miközben Horthy Miklós négy szemközt tárgyalt a Führerrel, a magyar delegáció más tagjai a Ribbentrop külügyminiszter által vezetett német diplomatacsoporttal folytattak hasonló

megbeszélést. Ennek tárgya megegyezett a kormányzó és Adolf Hitler között lezajlott megbeszélés tárgyával. Ezáltal teljességgel nyilvánvalóvá vált a náci államvezetés mesterkedése: Hitler és főhivatalnokai arra törekedtek, hogy titkos katonai szerződést köthessenek Magyarországgal abban bízva, hogy a budapesti kormány a kisantant ellen fordul. A ravasz Ribbentropnak ezúttal csalódnia kellett, mert sem Imrédy Béla miniszterelnök, sem Kánya Kálmán külügyminiszter nem vette pártfogásába az ajánlatot, és többé-kevésbé ugyanúgy nyilatkoztak a kérdésben, miként azt Horthy Miklós is tette.

Adolf Hitler csele hatástalan maradt. A Führer bízott abban, hogy eléggé el tudja kápráztatni Horthy Miklóst ahhoz, hogy a kormányzó megfontolatlan döntésre ragadtassa el magát, vagy ha őt nem is sikerül megszédítenie, a felelős magyar kormány képviselőit Ribbentrop képes lesz meggyőzni. A kettős blöff azonban kudarcot vallott: a kormányzót sem a hajókeresztelés, sem a flottagyakorlat nem vakította el, és képes volt megőrizni tisztánlátását és felelősségtudatát, miként a magyar miniszterelnök és a külügyminiszter sem szédült meg a haditengerészeti parádé láttán.

Miután a Patria kikötött Hamburgban, a magyar küldöttség díszében vett részt a városházán. Ezután Berlinbe indultak, és a vacsorát már az új birodalmi kancellárián tálalták fel számukra. A vacsora előtt Hitler mondott beszédet, üdvözölve a közös német–magyar határt, és hangsúlyozva a német nemzet és a náci kormányzat baráti szándékát Magyarország iránt. A meghívottak közül sokak számára feltűnt, hogy Hitler elégedetlen a dolgok állásával, és igen szembeszökő módon igyekezett megnyerni magának a magyar kormányzó bizalmát.

A Führer úgy vélte, hogy nincs veszve az olyannyira vágyott német–magyar katonai szövetség, és még egy ízben megkísérelte meggyőzni Horthy Miklóst. Az augusztus 25-én megtartott katonai parádé, melyen a szárazföldi fegyvernemek vettek részt, nyilvánvaló célt szolgált: a Führer meg akarta mutatni Horthy

Miklósnak, hogy hadserege erősebb, korszerűbb és jobban szervezett bármelyik európai hadseregnél, és képes játszani könnyedséggel elsőpörni bármilyen ellenséget. A demonstrációt egyzsersmind üzenetnek is szánta: tudatta a magyar kormányzóval, hogy ha nem fogadja el baráti jobbát, úgy könnyen meglehet, hogy egy napon ezzel az armadával kell majd megküzdenie a magyar honvédségnek.

A katonai díszszemle valóban látványosra sikeredett. Valamennyi fegyvernem képviseltette magát: felvonult a tüzérség, a gyalogság, a gépesített és a harckocsizó alakulatok. A közel háromórás díszszemle során Horthy Miklós meggyőződhetett arról, hogy a Harmadik Birodalom hadserege nem csupán létszámban tekintélyes, de roppant korszerű is.

Hitler jól tudta, hogy a díszszemle nagy hatást fog gyakorolni Horthy Miklósrá, ezért a délutáni órákban ismét négyszemközti megbeszélést kezdeményezett. Ha a Führer abban bízott, hogy a látványos erőfitogtatás által sikerülhet Horthy Miklóst hipnotizálnia, úgy súlyosan csalódnia kellett. A magyar kormányfő továbbra sem állt kötélnek, sőt elhatárolódott Hitler agresszív tervétől.

Horthy Miklós és Adolf Hitler konfliktusa ahelyett, hogy feloldódott volna, egyre inkább elmélyült. A magyar kormányfő Hitlerről alkotott véleménye igencsak leromlott az elmúlt napokban: a Führer agresszivitása, fegyveres erőszak iránti csilapíthatatlan szomja, diplomáciai érzéketlensége és gyatra ítélőképesége végleg kiábrándította Horthyt. A kormányzó, bár elismerte a német államvezetés nyilvánvaló érdemeit, rendkívül kevés erényt és rendkívül szembeszökő hiányosságokat fedezett fel a náci vezetők személyiségében – s eme véleményét a rá következő nap történései csak megerősítették.

Horthy Miklós és felesége Berlinbe kapott meghívást Hermann Göring birodalmi marsalltól, aki saját otthonában kívánta vendégül látni a magyar kormányzót. Horthy elfogadta a meghívást, de a látogatás során egyáltalán nem alakított ki elismerő véleményt Hermann Göring személyéről. Horthy Miklósnak

egykoron Ferenc József császár mutatott példát a józan és erényes életvitel dolgában. Hozzá hasonlóan a kormányzó sem hajkurászta a luxust, nem hengegett ingó és ingatlanvagyonával, és igyekezett mértékletes életet élni. Ezzel szemben Göring birodalmi marsall az első pillanattól kezdve egy nagyzó piperkőc benyomását keltette. Szenvedélyesen hengegett a házában található műkincsekkel, kezén hatalmas gyűrűket viselt, nyakában méregdrága láncok lógtak, a vacsora során több alkalommal is átöltözött, és oly népes személyzetet instruált, melynek tartása egyáltalán nem volt ésszerűnek mondható. Beszéde kevély volt és harsány, és meglehetősen műveletlenségről tett tanúbizonyságot, holott a kifinomult ízlésű úriember szerepében kívánt tetszelegni vendégei előtt. Mind Horthy Miklós, mind felesége visszatétlenséggel szemlélte a vagyonával kérkedő birodalmi marsallt, s bár a magyar kormányzó tisztelte azon érdemeit, melyeket Hermann Göring vadászpilótaként szerzett a világháborúban, összességében véve nem tartotta őt komoly tárgyalópartnernek.

A kínos élményekben gazdag este után a magyar küldöttség Nürnberg városába utazott, onnan pedig különvonattal tért vissza Budapestre. A hosszú úton Horthynak bőséggel volt alkalma elmélkednie a látogatás során szerzett tapasztalatokon, a következtetések pedig korántsem vidították fel. Úgy vélte, hogy Adolf Hitler a sikerek hatására igencsak megváltozott, s jellemének álnok oldala domborodott ki. Kiváltképpen taszította a magyar kormányzót a Führer tébolyult antiszemizmusa, melynek kritika nélküli elfogadását és követését a náci államfő lassanként a szövetségi viszony sarokkövéként kezelte. Hitler már ekkor gyakorta bírálta Horthy Miklóst és a magyar államvezetést, amiért nem szigorítja az 1920-ban törvénybe iktatott, majd 1928-ban módosított numerus clausust (amely „a tudományegyetemekre, Műegyetemre, a budapesti közgazdaságtudományi karra és a Jogakadémiára való beiratkozás szabályozásáról” rendelkezett), illetve az 1938 májusában hatályba lépő első zsidótörvényt. A „társadalmi és gazdasági élet egyensúlyá-

nak hatályosabb biztosításáról” szóló rendelet a szellemi szabadfoglalkozásúak csoportján belül 20 százalékban maximalizálta a zsidók arányát, végrehajtására azonban ötéves határidőt adott a magyar kormány. Adolf Hitler megengedhetetlenül enyhének és erélytelennek tartotta ezeket a törvényeket, és gyakorta szorgalmazta, hogy a Németországgal baráti államok honosítsák meg a súlyosan diszkriminatív, vallási alap helyett faji alapra helyezett nürnbergi zsidótörvényeket, ám Horthy Miklós erről még csak tárgyalni sem volt hajlandó – a zsidósággal szembeni agresszív intézkedések kérdése pedig a rá következő években a kétoldalú kapcsolatok neuralgikus pontjává vált.

A kormányzó aggodalmát a náci elittel való találkozások sem csillapíthatták: néhány kivételtől eltekintve felfuvalkodott, a nemzetközi diplomácia kulcsfontosságú elemének mondható konszenzusokra képtelen férfiakat ismert meg, akik meglátása szerint teljességgel méltatlanok a közhatalom birtoklására és gyakorlására. Mindezen tapasztalatok pedig korántsem tették bizakodóvá Horthy Miklós kormányzót, aki a németországi látogatás után sokkalta jobban aggódott hazája és Európa jövőjéért, mint az elmúlt évtizedben bármikor.

AZ ORSZÁG GYARAPÍTÓJA

1938-ban Magyarország nemzetközi helyzete erősen inogni kezdett, és a magyar–csehszlovák viszony is kritikus mértékben leromlott. A prágai kormányzat nem volt hajlandó garantálni az anyaországon kívülre került magyarság kisebbségi jogait, több incidens is történt a határsávon. Felszaporodtak a magyarellenes cselekmények, s augusztus végén nyílt színi provokációra is sor került: magyar vadászpilóták leszállásra kényszerítettek egy magyar felségjelzést viselő, ám cseh személyzettel repülő katonai gépet, mely megsértette hazánk légtérét, és felderítő te-

vékenységet végzett. A magyar kormány arra kényszerült, hogy hivatalos jegyzékben tiltakozzon a csehszlovák intézkedések ellen; az első levelet szeptember 16-án keltezték, majd rövidesen követte azt a második tiltakozás.

A német tervek ismeretében Horthy Miklós igyekezett a Führer törekvéseit a magyar revizionista érdekeknek megfelelően kihasználni. A magyar kormány által hangoztatott igények a változó nemzetközi közegben már korántsem tűntek lehetetlen törekvéseknek, mivelhogy a világháborút lezáró békeszerződések által létrehozott Csehszlovákia helyzete igencsak megrendült. A versailles-i szerződés korlátozásait lépésről lépésre felszámoló Adolf Hitler először diplomáciai fronton indított heves offenzívát a prágai kormány ellen, erélyesen követelve a szudétanémet kérdés megoldását. Rendezendő a csehszlovák ügyet, konferenciát hívott össze Münchenbe a négy európai nagyhatalom képviselői számára, ahol Németországon kívül Nagy-Britannia, Olaszország és Franciaország vett részt. Benito Mussolini, Hitler stratégiai szövetségese nyilvánvalóan támogatta a náci kormány igényeit, a gyenge akarátú Arthur Neville Chamberlain pedig képtelen volt kellő határozottsággal fellépni a német követelésekkel szemben. Az angol miniszterelnök – rosszul mérve fel a náci állam étvágát és a német terjeszkedés valódi veszélyeit – végül meghajlott Hitler akarata előtt. Chamberlain tévesen úgy vélte, hogy Csehszlovákia feldarabolásával olyan koncot lökhet Adolf Hitlernek, melyen akár éveken át is elragódhat, s miután az elkerülhetetlen tisztáldozattal sikerül csillapítania a Führer étvágát, a háborús veszély is elmúlik. Daladier, Franciaország miniszterelnöke önmagában nem akadályozhatta meg a szerződés létrejöttét, s mivel Párizs is igyekezett fenntartani a békét, a legkevésbé sem kívánt komoly konfliktusba keveredni Hitlerrel. Az egyre agresszívabbá váló Adolf Hitler undorodva tekintett riválisaira, megvetően nyilatkozott a brit és a francia miniszterelnök magatartásáról: „Ellenségeim férgesek. Láttam őket Münchenben.”

Horthy Miklós elérkezettnek látta az időt a cselekvésre. A kormányzó úgy vélte, hogy a nemzetközi diplomáciai helyzet megérett a revizionista törekvések nyílt felvállalására, és elégtételt szerezhet a Magyarországot ért sérelmekért. Horthy Miklós Münchenbe küldte a külügyminisztérium kabinetfőnökét, gróf Csáky Istvánt, hogy puhatolózza ki a lehetőségeket. Csáky Istvánt azonban sem Adolf Hitler, sem Ribbentrop külügyminiszter nem fogadta, így csak Ciano gróffal, az olasz külügyminiszterrel tudott tárgyalni. A gróf, aki mindig is elismerte a magyar revizionista igényeket és lehetősége szerint támogatta is azokat, nyomást gyakorolt Benito Mussolinire. Így esett, hogy a magyar követeléseket nem Adolf Hitler – aki nyilvánvalóan elégedetlen volt az alig pár héttel korábban lezajlott találkozó eredményével –, hanem Benito Mussolini vetette fel. A Duce javasolta, hogy Csehszlovákia a müncheni egyezmény eredményétől függetlenül fogadja a magyar diplomáciai küldöttséget, és tegyen meg mindent a vitás kérdés rendezése érdekében.

Az október elején megkezdett, Komáromban zajló magyar–csehszlovák tárgyalások gyorsan zátonyra futottak. A magyar delegáció népszavazás által kívánta rendezni a vitatott területek hovatartozását, de a prágai kormány ebbe nem egyezett bele. Végül úgy döntöttek, hogy Németországot és Olaszországot kérik fel a döntés meghozatalára.

Az időközben lezajlott nemzetközi tárgyalássorozat eredménye Csehszlovákia feldarabolása lett. A történelem igazolta Horthy Miklós prognózisát, aki már az 1920-as évek elején megjósolta, hogy az erőszakos módon összeeszkábált soknemzetiségű állam nem lesz hosszú életű, és szükségképpen alkotórészeire fog hullani. A szeptember 29-én ratifikált müncheni egyezmény Németországhoz csatolta a szudétanémetek által lakott területeket, s miután a magyar–csehszlovák tárgyalások megfeneklettek, új találkozóra került sor. A sorsdöntő megbeszélésen Németország, Olaszország, Csehszlovákia és Magyarország delegáltjai vettek részt. A fennálló erőviszonyok közepette nem lehetett kérdéses,

hogy kinek a javára születik döntés, az új határok elrendezését azonban nem lehetett előre tudni. Horthy Miklós jól tudta, hogy Kielben tanúsított magatartása alapvetően befolyásolja a német fél álláspontját; ha a Grille fedélzetén lezajlott megbeszélés során támogatta volna Hitler tervét, úgy a Führer teljes befolyásával segítette volna a magyar ügyet. Ő azonban ellentmondott a nagy hatalmú náci vezetőnek, így nem számíthatott Hitler teljes körű támogatására, csak Ciano grófba, az olasz külügyminiszterbe vetette bizalmát.

A november 2-án kihirdetett első bécsi döntés részlegesen felülírta a trianoni békeszerződés rendelkezéseit, s a Felvidék déli részeit visszacsatolta Magyarországhoz. 12.400 négyzetkilométernyi terület vált ismét az anyaország részévé, melyen 1,1 millió ember élt, és e populáció 86 százaléka volt magyar anyanyelvű. A döntés Magyarországnak kedvezett, de Adolf Hitler félreérthetetlen üzenetet küldött a kormány felé azzal, hogy Pozsony városát nem juttatta vissza, és a pozsonyi hídfő jobb partján fekvő területet német fennhatóság alá utalta. A bécsi Belvedere-palotában aláírt egyezményt Franciaország és Anglia is elfogadta, csak a csehszlovákok tiltakoztak ellene – Chvalkovsky külügyminiszter ugyanis szándékai szerint jóval szerényebb engedményt kívánt tenni a magyar félnek.

Horthy Miklós revizionista politikája lassanként beérett, és az első gyümölcsöt november 2-én szakajthatta le a kormányzó. A magyar közvélemény kitörő örömmel fogadta a bécsi döntést, csak a baloldali ellenzék reakciói voltak visszafogottak; sokan attól tartottak, hogy Adolf Hitler és Mussolini közös ajándékáért Magyarországnak még nagy árat kell fizetnie a jövőben.

A Felvidék visszaszerzésével teljesült a magyar nemzet álma. Egymillió magyar tért vissza a megcsonkított nemzethez, és ha csak részlegesen is, de igazságot szolgáltatott Magyarországnak. Horthy Miklós elhatározta, hogy folytatja a megkezdett utat, és további területeket csatol vissza az anyaországhoz. A kormányzó ezért fokozottan szemmel tartotta a nemzetközi diplomáciai

helyzet által felkínált lehetőségeket. A müncheni egyezmény kihirdetése további esélyekkel szolgált, és a magyar kormány elsődleges célpontjává immáron a trianoni békediktátum által elszakított Kárpátalja vált – az a térség, mely több szempontból is jelentőségteljesnek, ám rendkívül problematikusnak számított.

A soknemzetiségű Kárpátalja nem csupán a nációk olvasztótégléje, hanem stratégiai jelentőségű terület volt, így az európai nagyhatalmak számára sem volt érdektelen a hovatarozása. Átjárót jelentett a Balkánra, híd volt Magyarország és Lengyelország között, valamint kapuként szolgált az Alföld és a Duna–Tisza medence felé. Elsősorban ukránok lakták, akik a két világháború között több alkalommal is megfogalmazták az autonómia iránti igényüket, de ezt a csehszlovák államhatalom határozottan visszautasította. Kárpátalja magyarbarát érzelmű kormányzója támogatta volna a terület Magyarországhoz való visszacsatolását, de válaszként Prága eltávolította őt. A magyar kormány több ízben is kifejezésre juttatta Kárpátalja iránti igényét, de a náci kormányzat nem támogatta ezt a követelést. Hitler számára a közös magyar–lengyel határ terve elfogadhatatlan volt, ő inkább Németországhoz csatolta volna fortélyos módon ezt a területet, mivel a Lengyelország ellen tervezett offenzíva szempontjából igencsak hasznos lett volna. Ezért az olasz–német közös jegyzék megtiltotta a magyar kormány számára a bevonulást, a terület katonai erővel való visszacsatolását.

Az 1939-es év beköszöntével Kárpátalja helyzete egyre zavarosabbá vált. A csehszlovák kormány nem tudta megfelelően ellenőrizni a térséget: határincidensek történtek, az ukrán függetlenség fegyverrel történő kivívása végett felállt Szics-gárda pedig egyre több tagot toborzott, és egyre aktívabbá vált. Ezért a helyzet lassanként megérett a cselekvésre. Horthy Miklós kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök úgy döntött, hogy a nemzeti érdekek érvényesítése előbbre való, mint a német kormány akarata, és a Berlinből küldött jegyzéket figyelmen kívül hagyva hoztak határozatot Kárpátalja megszállásáról. Március 10-én a

minisztertanácsban döntés született a bevonulásról, s innen-től kezdve igencsak felgyorsultak az események. Adolf Hitler ugyanekkor tette meg a Csehszlovákia teljes felszámolását célzó előkészületeket, 14-én kikiáltották a független Szlovákiát, március 15-én pedig a Führer bevonult Prágába, és Csehszlovákia megszűnt létezni. Mivel a 12 órás magyar ultimátumot Pozsony nem teljesítette, a Kassán állomásozó VIII. magyar hadtest ugyanezen a napon indult meg, s fokozatosan birtokba vette Kárpátalját. A magyar haderő elszórt ellenállásba ütközött, több konfrontáció is kialakult a Szics-gárda egységeivel, de a szórványos harcok nem lassították le érdemben a műveletben részt vevő alakulatokat. Március végére megszűntek a harcok, sikerült felszámolni az utolsó ellenállási góccokat is, és Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz.

Horthy Miklós ekkor már közel két évtizede töltötte be a kormányzói tisztséget. Legjobb képességei szerint, töretlen hűséggel szolgálta a nemzetet, de maga is sejtette, hogyha a dolgok rossz irányt vesznek, úgy legnagyobb erőfeszítésével sem lesz képes garantálni Magyarország békéjét. Ezért 1939 nyarán Horthy Miklós aggodalommal szemlélte a jövő horizontját, próbálván kiolvasni a jeleket; s miközben szeme a távolságot fürkészte, nem tudta, hogy lábai előtt megnyílt a föld, és a mélységesen mély szakadéktól már csupán egyetlenegy lépés választja el.

A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSE

Lengyelország és Németország viszonya a versailles-i békediktátum kihirdetése után tragikus mértékben megromlott. A diplomáciai kapcsolat csak az 1930-as években élénkült meg, majd 1934. január 26-án aláírták a német–lengyel meg nem támadási egyezményt, amely szavatolta, hogy a szerződő országok az esetlegesen felmerülő vitás kérdéseket tárgyalásos úton rendezik, és

az elkövetkezendő évtizedben semmiféle fegyveres konfliktust nem kezdeményeznek a másikkal szemben. Ebben a szerződésben Németország elismerte Lengyelország korábban vitatott határait, és hivatalos diplomáciai viszonyt épített ki Varsóval. Adolf Hitler – szokásához híven – egészen addig tartotta magát ehhez a szerződéshez, ameddig az előnyös volt számára; bár 1939 januárjában mondott nyilvános beszédében még Németország és Lengyelország baráti viszonyát emlegette, ekkor már tervei közt szerepelt a Fall Weiss, a Lengyelország elleni offenzíva terve.

1939 nyarán már Horthy Miklós is tudta, hogy közeleg a háború, hiszen nyilvánvaló volt, hogy Adolf Hitler agresszív terjeszkedési politikája előbb-utóbb fegyveres konfliktusba torkollik. A német–lengyel viszony fokozatos megromlása az agresszió irányát jelölte ki: Berlin egyre ellenségesebben viseltetett Lengyelország iránt, s bár a két ország között hatályos meg nem támadási szerződés volt érvényben, afelől senkinek sem lehetett kétsége, hogy a Führer ezt a kontraktust sem tartja szentnek és sérthetetlennek.

A háború előjelei augusztusra már egyértelművé váltak. Teleki Pál ebben a hónapban Berlinben és Rómában is megfordult és tárgyalásokat folytatott az olasz és a német kormány képviselőivel. A miniszterelnök tolmácsolta a magyar kormány és Horthy kormányzó hivatalos álláspontját, miszerint Magyarország továbbra is támogatja a tengelyhatalmi politikát, ám semmiképpen nem kíván részt venni egy Lengyelország elleni fegyveres műveletben. Budapest Horthy kormányzó álláspontjának megfelelően elhatárolódott a német agressziótól, de Hitler ennek ellenére is megkísérelte bevonni Magyarországot a tervezett hadműveletbe. Ribbentrop augusztusban magához kérte Csáky Imre külügyminisztert, és megpróbált nyomást gyakorolni rá. Nyíltan, mellébeszélés nélkül nyilatkozott Hitler szándékáról, és nekiszegezte a kérdést a magyar diplomatának, hogy milyen területi igényeket kíván a kormány támasztani Lengyelországgal szemben. Csáky erre közölte, hogy a magyar kormány semmifé-

le területi igényt nem óhajt Lengyelország kárára érvényesíteni, ennek még a szándéka sem merült fel.

A Salzburgban lefolytatott találkozó egyértelmű jelzés volt: Ribbentrop nyilvánvalóvá tette, hogy Adolf Hitler döntést hozott Lengyelország megtámadását illetően, és a hadműveletben számít Magyarország részvételére. A német nyomás egyre erősödött, Horthy Miklós azonban nem hajlott meg a Führer akarata előtt, és tántoríthatatlanul ragaszkodott a semlegességhez. Továbbra is kitartott a békés rendezés szükségessége mellett, és a fennálló problémák diplomáciai úton való rendezése mellett érvelt. Horthy jól tudta, hogy egy háború semmiképpen sem szolgálná Magyarország érdekeit, s ha kirobban a fegyveres konfliktus, úgy hazánknek minél távolabb kell maradnia attól. A Németország melletti felvonulás politikai szempontból öngyilkossággal ért volna fel, ráadásul a magyar honvédség egyáltalán nem volt felkészülve arra, hogy részt vegyen egy háborús konfliktusban. A Bárdossy miniszterelnök által 1938-ban meghirdetett győri program – amely egymilliárd pengőt kívánt honvédelmi célokra fordítani – éppen csak megkezdődött, ám a magyar fegyveres erők komoly hiányosságokkal küszködtek: a Magyar Honvédséget semmiképpen nem lehetett összehasonlítani a magas szinten motorizált, rendkívüli csapásmérő erőt képviselő Wehrmachttal, miként a korszerű repülőgépekkel alig-alig rendelkező magyar légierő sem tarthatott volna lépést a Luftwaffe alakulataival.

Szeptember 1-jén a német haderő mondvacsínált ürüggyel lerohanta Lengyelországot. A Wehrmacht csapatai gyorsan törtek előre a kidolgozott hadműveleti terv szerint, a mind előerő, mind pedig a haditechnikai színvonal tekintetében nagy hátrányban lévő lengyel csapatok pedig erejüket megfeszítve próbálták feltartóztatni az agresszorokat. A villámháborús stratégiát követő német haderő számára rendkívül hatásos támogatást nyújtott a Luftwaffe; a harci repülőgépek sorra bombázták le a kommunikációs központokat, a közlekedési csomópontokat, a logisztikai objektumokat, rácsapásokat intéztek a felvonulási útvonalak el-

len, ily módon bénítva meg a honvédelmi harcra kényszerített lengyel haderőt. Már az első 48 órában nyilvánvalóvá vált, hogy Lengyelország el fog esni. Ráadásul sem Franciaország, sem Anglia nem teljesítette a nemzetközi szerződésben vállalt katonai segítségnyújtási kötelezettségét – a lengyel kormánnyal szövetséget kötött nyugati kormányok inkább kivártak, s bár szeptember 3-án hadüzenetet továbbítottak Berlinbe, a harcokban nem vettek részt jelentős erőkkel.

Horthy Miklóst nem lepte meg a német agresszió, mégis elkeseredve szemlélte a szörnyű eseményeket. A kormányzó nem fordulhatott nyíltan szembe a tengelyhatalmakkal, de mindent megtett annak érdekében, hogy elhatárolódjon a konfliktustól, és megőrizze Magyarország semlegességét. Ribbentrop szeptember 7-én ismételten magához kérte Csáky Imrét, és feltette a jól ismert kérdést: afelől érdeklődött, hogy a magyar kormány milyen területeket szeretne elcsatolni Lengyelországtól, ha arra a győztes német hatalom lehetőséget ad. A magyar külügyminiszter következetesen elutasító választ adott: kijelentette, hogy hazánk továbbra is ragaszkodik a semlegességhez, és sem az egyik, sem a másik fél oldalán nem kíván beavatkozni. Szeptember 9-én a szemérmetlen konspirációkat folytató német külügyminiszter telefonon lépett kapcsolatba Csáky Imrével. Ribbentrop közölte, hogy a német hadvezetés döntött arról, hogy délről kíván újabb offenzívát indítani Lengyelország ellen, és a Wehrmacht nagy hasznát tudná venni a kassai vasútvonalnak. Arra kérte a magyar kormányt, hogy bocsássa a Wehrmacht rendelkezésére a vasutat, s biztosítson szabad átvonulást a német csapatok számára Magyarország területén.

Ribbentrop kérése azt mutatta, hogy Adolf Hitler továbbra is nyomást kíván gyakorolni a magyar kormányra, és be akarja vonni Magyarországot a háborúba. A Führer az elutasító nyilatkozatok hatására finomított módszerein: immáron nem a magyar hadsereg felvonultatását kérelmezte, hanem a lengyel hadjárat közvetett módon történő támogatására szólította

fel a magyar kormányt. A Führer igénye komoly dilemmával szembesítette Horthy Miklóst. A kormányzónak nem voltak illúziói; előre látta, hogy a bécsi döntés egy quid pro quo alku része volt, és előbb vagy utóbb Adolf Hitler valamilyen formában kompenzációt igényelni a magyar kormánytól. A Führer már hosszú ideje arra törekedett, hogy katonai együttműködést hozzon létre Németország és Magyarország között, és a magyar honvédség bevetéséért cserébe további területeket ígért, Horthy Miklós azonban következetesen visszautasította ezeket az ajánlatokat. A kormányzó tisztában volt azzal, hogy Adolf Hitler egyre elégedetlenebb a magyar–német kapcsolatok alakulásával, és erélytelennek, kezdeményezésre képtelennek, túlzottan békepártinak és nyugatbarátnak tartja a magyar kormányzót és az általa kinevezett kormányt. Horthy azonban kitartott eredeti álláspontja mellett, s tudatta Csákyval, hogy nem járul hozzá a német hadsereg átvonulásához. Ugyanakkor parancsot adott ki, hogy ha a Wehrmacht egységei erőszakkal kísérlik meg azt, úgy a felvonulás szempontjából kritikus jelentőségű hidakat robbantsák fel, ily módon akadályozva meg, hogy a német hadsereg magyar területek felől intézhessen offenzívát Lengyelország ellen.

Sem Horthy Miklós, sem a magyar kormány nem tehetett komoly erőfeszítést Lengyelország megmentésére: sem az eszközök, sem az erő nem volt biztosítva ehhez. Szeptember 17-én a Vörös Hadsereg is bekapcsolódott a háborúba, s Lengyelország két tűz közé került. A küzdelem ezzel végleg eldőlt: a hősiezen harcoló lengyel haderő napjai megszámláltattak. Egyre több lengyel menekült bukkant fel a magyar határon, polgári személyek és katonák vegyesen. Magyarország menedéket adott számukra, és Horthy Miklós intézkedett a menekültek segélyezésének megszervezéséről. Lehetővé tették számukra a továbbutazást is, így közülük sokan Franciaországba, avagy Angliába mentek, hogy csatlakozhassanak az ott szerveződő emigráns lengyel hadsereghez.

Október 6-án bekövetkezett Lengyelország tragikus bukása. Németország és Szovjetunió a Moszkvában megkötött titkos paktum értelmében osztotta fel az ország területét, és megkezdődött a lengyel nemzet leggyászosabb korszaka. Horthy Miklós mély együttérzéssel viseltetett a lengyelek iránt, de nem szegülhetett nyíltan szembe Hitlerrel. A kormányzó továbbra is arra törekedett, hogy megakadályozza Magyarország bevonódását a fegyveres konfliktusba, s folytatta azt a diplomáciai kötélházi munkát, ami megfeszített összpontosítást és szüntelen éberséget követelt – abban bízva, hogy el tudja kerülni a pusztító háborút, melynek szörnyűséges természetét 1914 és 1918 között maga is megtapasztalta.

A MÁSODIK BÉCSI DÖNTÉS: ERDÉLY MAGAS ÁRA

A Wehrmacht mindössze öt hét leforgása alatt leigázta Lengyelországot, s területét felosztotta a Szovjetunióval. Franciaország és Anglia hadat üzent Németországnak, majd a Szovjetunió megtámadta a kicsiny, de rendkívül erőlesen védekező Finnországot (a téli háború utóbb a Vörös Hadsereg dicstelen győzelmével ért véget). Április 9-én Németország ultimátumot nyújtott át a dán kormánynak, majd a Harmadik Birodalom egy nagyszabású kombinált hadművelettel megszállta Dániát és Norvégiát. Adolf Hitler azonban csak előkészítésnek szánta az északi hadjáratot a Fall Gelb végrehajtásához, amelyre május 10-én került sor. A Wehrmacht győzedelmes csapatai elfoglalták Hollandiát és Belgiumot, majd Franciaország ellen fordultak, és súlyos csapások sorozatát mérték a szövetséges haderőre. Az angol expedíciós csapatokkal megerősített francia haderő nem tudta feltartóztatni a villámháborús stratégiát követő német hadsere-

get, amely elképesztő lendülettel tört előre. Olaszország június 10-én csatlakozott a harcokhoz, és az olasz hadsereg rárontott a kivérzett Franciaországra. Június 25-én Franciaország kapitulált, és véget ért a nyugati hadjárat. Németország hadserege alig hat hét alatt megadásra kényszerítette az angol támogatást élvező Franciaországot, majd a Luftwaffe légi háborút hirdetett Anglia ellen, és bombázni kezdte a szigetországot. Európa Adolf Hitler lábai előtt hevert, csak a makacs Anglia dacolt tántoríthatatlanul a náci Harmadik Birodalommal, ám a tengeren és a levegőben egyaránt elkeseredett önvédelmi harcot folytató Brit Birodalom erejéből legfeljebb az elszigetelődésre és az életben maradásra futotta, az adott körülmények között nem avatkozhatott be a kontinentális hatalmi helyzetbe.

A Harmadik Birodalom elképesztő katonai sikerei Magyarországon is visszhangra találtak. Mind a civil lakosság, mind a politikai elit, mind a hadvezetés köreiben egyre erőteljesebbé váltak azok a hangok, melyek a német–magyar diplomáciai szövetség kiterjesztését követelték. Kiváltképpen a Magyar Királyi Honvédség tisztikarában voltak sokan, akik a katonai szövetség megkötését, Németország nyílt harcászati támogatását, a honvédség bevetését szorgalmazták. A vezérkar németbarát tagjai éles kritika alá vonták Horthy Miklós távolságtartó politikáját: úgy vélték, hogyha Magyarország hadiszövetségre lépne a Harmadik Birodalommal, és részt venne a hadműveletekben, úgy további területi igényeket fogalmazhatna meg, melyek a katonai szerepvállalás mértékétől függően teljesülnének. A viták legfőbb tárgya Erdély volt. A trianoni békediktátum által Romániának ítelt, Magyarországtól elcsatolt terület sorsa a közvéleményt sem hagyta éppenséggel hidegen. Hozzávetőlegesen másfél millió magyar ajkú polgár élt itt, akik a Felvidék visszacsatolását látván egyre bizakodóbbá váltak. Az etnikai problémák súlyosbodása megmérgezte az egyébként sem felhőtlen magyar–román viszonyt, és további érvekkel szolgált a németbarát körök számára. A honvédség csapatai 1940 tavaszán már a román határnál állo-

másoztak, s készen álltak egy esetleges fegyveres beavatkozásra. Erre szerencsére nem került sor, mert sem Magyarország, sem Románia számára nem volt kívánatosnak mondható egy ilyesféle konfliktus, ráadásul a tengelyhatalmak érdekeivel is ütközött. Sem Németország, sem Olaszország nem kívánta, hogy a stratégiai szövetségesként számon tartott országok egymás torkának ugorjanak egy területi vita miatt, ily módon destabilizálva a térség politikai viszonyait.

A helyzetet tovább bonyolította, hogy Moszkva is igényeket támasztott Romániával szemben. Molotov június 26-án juttatta el az ultimátumot Bukarestbe, melyben Besszarábia és Bukovina átadását követelte. A szovjetek mindössze 24 óras határidőt adtak a román kormánynak, így a helyzet igencsak kiéleződött. Berlin azt tanácsolta a román kormánynak, hogy engedjenek a követelésnek; Adolf Hitler 1940 nyarán még nem kívánt konfrontálódni a Vörös Hadsereggel, a keleti frontot csak következő év tavaszán tervezte megnyitni. Ugyanakkor fennállt annak a veszélye, hogy az ily módon elcsatolt területek hídfőként szolgálnának Európa felé, és Moszkva egy nagy erővel végrehajtandó katonai művelet előkészítése végett követeli ezeket a részeket. Ezért Hitler – amellet, hogy a követelés teljesítésére szólította fel a románokat – elhatározta, hogy megszállja a romániai olajmezőket, melyek stratégiai jelentőséggel bírtak Németország számára. A Führer ily módon kívánta garantálni a Romániából érkező nyersanyagszállítmányok biztonságát, másrészt egyértelmű jelzést küldött az akkor még szövetségesi viszonyban lévő Moszkvának a német érdekszféra határaitra vonatkozóan.

A hadművelettel kapcsolatban azonban komoly gondot okozott, hogy a kijelölt területek Bukovina megszállását követően csak Magyarország felől voltak megközelíthetőek. Így Berlin ismét a magyar kormányhoz fordult s kezdeményezte, hogy a német csapatok hadd vonuljanak át Magyarországon. Teleki Pál miniszterelnök hazánk szuverenitására és katonai semlegességére hivatkozva ellenezte ezt, de Horthy Miklós kormányzó más

véleményt formált az ügyben. Horthy tartott a szovjetek hódító ambícióitól, és félt a Vörös Hadsereg erejét. Felismerte a szovjet fenyegetést, s úgy vélte, hogy vész esetén sokkalta szerencsésebb lenne, ha a magyar határ és a Vörös Hadsereg között német hadosztályok állomásoznak, mint ha semmiféle gát nem tornyosul a szovjet haderő útjába. Mielőtt döntést hozott, titokban Mussolini véleményét is kikérte, és a Duce is hasonlóképpen érvelt a német kérés teljesítése mellett. Így Horthy Miklós kormányzó – tudomásul véve Teleki Pál ellenérveit, de félretéve azokat – engedélyt adott a német csapatok áthaladására, ami az éjszakai órákban, mindennemű feltűnés és fennakadás nélkül valósult meg.

Meglehet, Horthy döntését egyéb megfontolások is befolyásolták, és nem csupán hazánk katonai érdeke, illetve a római szövetséges állásfoglalása nyomott a latban. A kormányzó tudta, hogy a fennálló magyar–román vita, melynek tárgya Erdély hovatarozása volt, nem lesz rendezhető a német és az olasz fél közbenjárása nélkül, és végső soron a bécsi döntéshez hasonlatos körülmények között fog eldőlni a kritikus jelentőséggel bíró kérdés. Ennélfogva gesztust kellett tennie Németország felé, hiszen Berlin szava döntő súllyal bírt, s miután a kormányzó az elmúlt években több ízben is visszautasította Adolf Hitler kéréseit, ez alkalommal már nem feszíthette tovább a húrt, hiszen a Führer – hatalmánál fogva – akár Erdély sorsa felett is diszponálhatott.

Erdély sorsa, miként a Felvidék hovatarozása, végül Bécsben döntetett el. A tárgyalás során Németországot Ribbentrop külügyminiszter, Olaszországot Ciano gróf külügyminiszter, Romániát Mihail Manoilescu külügyminiszter, hazánkat Teleki Pál miniszterelnök és Csáky István külügyminiszter képviselte. Berlin küldötte korántsem mutatkozott szívélyesnek a magyar delegációval szemben, és mindent megtett annak érdekében, hogy fokozza a feszültséget. Ribbentrop félreérthetetlenül közölte, hogy a német kormány a legkevesbé sincs megelégedve a magyar kormány elmúlt időszakban tanúsított magatartásával, s miután Budapest rendre visszautasította Berlin kéréseit, ez alka

lommal már korántsem számíthat a német vezetés szimpátiájára és pártfogására. Vele szemben Ciano gróf oltalmába vette a magyarok ügyét, és személyesen biztosította Teleki Pált a korrekt elbírálásról, amit Mussolini személyesen garantált.

Az augusztus 30-án kihirdetett második bécsi döntés inkább kedvezett a magyar küldöttség akaratának, mint a román delegációnak. Mihail Manoilescu, a román tárgyaló küldöttség vezetője elájult a határozat kihirdetésekor, Teleki Pál és Csáky István pedig a körülményekhez képest elégedetten állhatott fel az asztal mellől (kiváltképpen, mert mindketten erdélyi származásúak voltak, s magánemberekként is ezer meg egy szállal kötődtek a trianoni diktátum által elragadott területekhez). A második bécsi döntés 43.492 négyzetkilométernyi területet juttatott vissza Magyarországnak, és magában foglalta a Székelyföldet, illetve Erdély északi régióját. Ez mintegy 2,5 millió lakost jelentett, melyből 1,35 millió fő volt magyar anyanyelvű. Visszacsatolták Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti városát, mindemellett a románoké maradt Brassó, Arad, Segesvár, Temesvár. A döntés ellen fellebbezni nem lehetett, és a tengelyhatalmak garantálták Románia megmaradt területét, így a további revízió kérdése lekerült a napirendről.

Miközben Magyarország lakossága győzelmi mámorban úszott, és harsányan ünnepelte Horthy Miklós diplomáciájának sikerét, a kormányzóban komoly aggályok fogalmazódtak meg. Horthy maradéktalanul tisztában volt azzal a ténnyel, hogy Hitler a második bécsi döntést nem ajándéknak szánta. A náci kormány sohasem tett önzetlen gesztusokat, és gyanús volt számára, hogy Erdély visszacsatolásának is magas ára lesz, amit később fognak megszabni Berlinben.

Ribbentrop első követelését rögvest a második bécsi döntés kihirdetése után tudatta a magyar kormánnyal. Javaslatot terjesztett be a kormány elé, ami a Magyarországon élő német nemzetiségre vonatkozott. Eszerint a hazánk területén élő németek félig-meddig autonómiát kaptak: lehetőséget a Német-

országgal való kapcsolat folyamatos fenntartására, és szabadon hirdethették a nemzetiszocialista eszméket. Horthy Miklós fel-dúltan fogadta Ribbentrop követelését; a kormányzó hivatalban töltött ideje során mindig kiemelt feladatként kezelte a nemze-tiségek jogainak garantálását, és nem hozott olyan rendelkezé-seket, amelyek hátrányosan érintették volna a magyarországi németiséget. Ribbentrop ultimátuma durva beavatkozás volt a magyar belügyekbe; gyakorlatilag lehetővé tette, hogy a né-met kisebbségi szervezetek, így a Magyarországi Németek Népi Szövetsége autonómiát kapjon, belátása szerint tartson kapcso-latot Berlinnel, s szabadon propagálja a náci eszmét, melynek térhódítása korántsem volt elfogadható Horthy Miklós számá-ra. Magyarországon ugyanis egyre erősödtek a radikális jobb-oldali mozgalmak, az immáron országgyűlési mandátumokkal is rendelkező nyilaskeresztesek pedig puccsot terveztek a Tele-ki-kormány megdöntésére. A konspiráció 1940 nyarán leplező-dött le, az államellenes összeesküvés főkolomposait elfogták és bebörtönözték, a miniszterelnöki hatalomra aspiráló Szálasi Fe-renc ismételten a törvény színe elé került. A radikális jobboldal szervezkedése megbukott, de a puccskísérlet üzenete egyértel-mű volt: a magyarországi nemzetiszocialista mozgalmak ereje egyre gyarapodott, célkitűzésük pedig a magyar demokratikus intézményrendszer felszámolása volt. A dokumentumot mégis alá kellett írni, mert ettől függött a második bécsi döntés kihir-detése – Ribbentrop tehát aljas módon megszarolta a magyar küldöttség tagjait.

Budapestnek tehát komoly kompenzációt kellett tennie Berlin felé, Adolf Hitler és a náci adminisztráció azonban még koránt-sem tartotta megfelelő ellentételezésnek a német–magyar kisebb-ségvédelmi megállapodás elfogadását. A második, jóval nagyobb összegről szóló számlát az ősszel, pár héttel az erdélyi bevonulás után kapta meg a magyar kormány. A Führer meghívta Magyar-ország képviselőit Berlinbe, és felajánlotta a szeptember 27-én megkötött háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás le-

hetőségét. Ribbentrop tudatta Teleki Pállal, hogy hazánk abban a megtiszteltetésben részesülhet, hogy Németország, Olaszország és Japán után negyedik félként írhatja alá az okmányt; mindamellett nem felejtette el közölni, hogy Magyarország távolmaradása esetén ugyanezen lehetőséget Románia fogja megkapni.

Tekintettel a magyarországi németbarát mozgalmak erősödésére, mind a politikában, mint a honvédség vezetésében sokan voltak, akik támogatták az egyezményt, és megtiszteltetésnek vették, hogy Magyarországot negyedik félként hívták meg, hogy írja alá a dokumentumot. A németbarát körök érvelése szerint a magyar revízió ügye megköveteli a Harmadik Birodalommal való kapcsolatok szorosabbra fonását, hiszen sem a Felvidék visszacsatolása, sem Erdély északi részének visszaszerzése nem lett volna lehetséges Berlin és Róma hathatós támogatása nélkül. Érvelésük szerint, ha Magyarország elkötelezi magát a háromhatalmi egyezményben foglaltak mellett, úgy lehetőséget kap rá, hogy Csehszlovákia és Románia után Jugoszláviával szemben is érvényre juttassa igényeit. Ha a Trianonban elvesztett területek visszaszerzésének az volt az ára, hogy mind gazdasági, mind politikai, mind katonai szempontból Németországhoz kellett kötődni, úgy a szentként tisztelt cél érdekében hajlandóak voltak vállalni eme kötelemeket. A németbarát körök túlzott derűlátását tovább gerjesztette, hogy 1940 őszén a Harmadik Birodalom hatalmi zenitjén volt; e szerint a nézőpont szerint a Németországgal kötöttség szövetség csakis előnyös következményekkel járhat, emiatt semmiféle fenyegetéstől nem kell tartani – tehát Magyarország csakis nyerhet a nagyhatalmi alkun.

Horthy Miklós azonban korántsem osztotta ezt az optimizmust. Meg akarta őrizni Magyarország függetlenségét, s nem kívánta hazánkat kiszolgáltatni a náci kormánynak. Mindazonáltal az adott körülmények közepette nem engedhette meg magának a rövidlátás luxusát: tudta, hogyha nemet mond Ribbentrop ultimátumára, úgy hatalmas veszedelemnek teszi ki Magyarországot. Nem sok kétsége volt afelől, hogy az egyezmény aláírására

szintén felkért Románia, Szlovákia, Jugoszlávia, illetve Bulgária kapva kap a kiváló alkalmon, hogy megerősítse és kiterjessze a tengelyhatalmakkal való kapcsolatát. Ebben az esetben hasonló helyzet állt volna elő, mint a trianoni döntést követően, és Magyarország ellenséges államok gyűrűjében rekedt volna. Ily módon szemlélve a háromhatalmi egyezmény aláírása garantálta a visszaszerzett területek megtartását, és biztosítékot jelentett a német megszállás ellen.

Horthy Miklós ismételten a történelem gyilkos présében találta magát, s bár az előtte álló lehetőségek között egyik sem volt biztatónak nevezhető, választania kellett. A kormányzó végül a háromhatalmi egyezmény aláírása mellett döntött, így a magyar delegáció november 20-án ellenjegyezte a dokumentumot. Néhány nappal később Románia is csatlakozott a szerződéshez, majd Szlovákia következett.

1940 őszén a magyar külpolitika más ügyben is lépéskényszerbe került. Október 18-án Mussolini – Adolf Hitler tudta és hozzájárulása nélkül – offenzívát indított Görögország ellen, így a háború már a Balkánt fenyegette. Ebben a helyzetben Jugoszlávia szerepe felértékelődött. A magyar kormány számára létfontosságú volt a stabil viszony fenntartása, ami a korábbi történések miatt nem volt természetszerűen garantálható. Teleki Pál attól tartott, hogy a német külpolitika – miként az Románia esetében történt – ismét kettős játszmát kezdeményez, hogy egymás ellen fordíthassa Jugoszláviát és Magyarországot. A miniszterelnök beszámolt kétségeiről a kormányzónak, és javaslatot tett a probléma megoldására, Horthy pedig egyetértéséről biztosította Telekit. Röviddel később Csáky István külügyminiszter felkereste a jugoszláv kormányt, és kezdeményezte egy államközi szerződés tető alá hozását. A december 12-én, Belgrádban aláírt magyar–jugoszláv örökbarátsági egyezmény garantálta, hogy a felek elkötelezik magukat a béke mellett, és az esetlegesen felmerülő kérdéseket minden körülmények közepette egyeztetések útján rendezik, kizárva a fegyveres beavatkozást. Az egyezmény

mégis kétarcúra sikeredett, ugyanis nem tartalmazott olyan kitételt, amely szerint a magyar kormány elismerné Jugoszlávia határait – tehát nem zárta ki a békés úton történő területi revízió lehetőségét.

AZ ÁRULÁS

Görögország elbukása után Jugoszlávia igen nehéz helyzetben találta magát. Belgrád korántsem ápolt kiegyensúlyozott viszonyt Rómával, illetve Bulgáriával, s bár a jugoszláv kormány alapvetően németbarát külpolitikát folytatott, igyekezett ápolni amerikai és angol kapcsolatait is. Ugyanekkor a horvát függetlenségi törekvések is egyre erősödtek, mely komoly belpolitikai feszültségeket gerjesztett. Bár 1939 augusztusában a protestálók vezetője, Vladko Maček kiegyezett a kormánnyal, és aláírta a Dragiša Cvetković miniszterelnök által kezdeményezett paktumot (melynek köszönhetően miniszterelnök-helyettesként maga is a jugoszláv adminisztráció tagjává vált), a horvát kérdés továbbra sem került le a napirendről. A horvát nemzeti mozgalom szélsőségei, az usztraság a náci kormány szimpátiáját keresték, és hevesen támadták a fennálló politikai rendszert.

1940 végén Jugoszlávia jövője korántsem tűnt fényesnek. Cvetković miniszterelnök két tűz közé került: egyrészt fenn kívánta tartani az Angliával és az Egyesült Államokkal való diplomáciai kapcsolatot, másfelől pedig a környező országokkal kapcsolatos külpolitikai, illetve a belpolitikai feszültség miatt keresnie kellett Berlin kegyeit. Maga Ribbentrop is egyre nagyobb nyomást fejtett ki Belgrádra, s erélyesen sürgette a Dragiša Cvetković miniszterelnök által vezetett kormányt a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozásra. Jugoszlávia végül engedett a zsarolásnak, és 1941. március 25-én a miniszterelnök Bécs városában kézjegyével látta el a dokumentumot.

Dragiša Cvetković paradox módon abban reménykedett, hogy a náci Németországgal kötött egyezség által sikerülhet fenntartani a kényes külpolitikai egyensúlyt, ily módon garantálni Jugoszlávia semlegességét, s kívül tartani az országot a pusztító háborún. Meglehetősen valószínűtlen, hogy ez sikerült volna a számos oldalról támadott miniszterelnök számára, ám törekvését végül nem a külső ellenségek, hanem a belpolitikai ellenzék lehetetlennítette el. Éppen csak megszáradt a tinta a háromhatalmi egyezményen, amikor Belgrádban kezdetét vette a kormány-puccs, ami radikális fordulatot hozott Jugoszlávia sorsát illetően. Németellenes tüntetések robbantak ki, majd a Dušan Simović tábornok által vezetett katonatiszti körök kormányellenes felkelést szítottak az angol titkosszolgálat nagymértékű támogatásával. Simović tábornok még 27-én leváltotta a Cvetković–Maček-kormányt, eltávolította Pál régens herceget, és hatalomba helyezte a kiskorú királyt.

Adolf Hitler befejezett ténynek vette, hogy a háromhatalmi egyezménybe való bevonással végleg biztosította Jugoszlávia németpárti státusát, a németbarát kormányt azonban a puccs következtében egy angolbarát vezetés váltotta fel. A nyugati nagyhatalmak üdvözölték az eseményeket, a Führer pedig magából kikelve örjögött. Hitler először el sem akarta hinni a Jugoszláviából érkező híreket, s kiváltképpen feldühítette, hogy Jugoszlávia elvesztésével veszedelemes rés támadt a tengelyhatalmak védvonalán. A Führer ekkor már a Szovjetunió elleni offenzívát tervezte, a jugoszláv puccs pedig veszélybe sodorta a keleti hadműveletet, s miután a diplomácia ebben a kérdésben is csődöt mondott, a helyzet immáron katonai válaszlépést követelt.

Maga Simović tábornok is bajba került. Tudta jól, hogy Adolf Hitler egyetlen pillanatig sem habozik, s ha úgy látja jónak, parancsot ad Jugoszlávia megszállására. Ezért a puccsot követően magához kérte a német követet, s tudatta vele, hogy az új kormány tiszteletben kívánja tartani a háromhatalmi egyezményt. A németbarát kormány elkergetését belpolitikai indokokkal ma-

gyarázta és kifejezte abbéli szándékát, hogy miniszterelnökként továbbra is törekszik a tengelyhatalmakkal való barátságos viszony fenntartására.

Adolf Hitlert azonban nem hatotta meg Simović miniszterelnök üzenete. A Führer kijelentette, hogy Jugoszláviát meg kell semmisíteni, majd titokban követet menesztett a leváltott Vladko Mačekhez. Bizalmasát, Edmund Veesenmayert Zágrábba küldte, hogy alkudjon meg a szakadár horvátok mozgalmának vezetőjével. A Führer megüzente, hogy abban az esetben, ha Vladko Maček kezdeményezi a független horvát állam kikiáltását, Németország elismeri az új állam szuverenitását, és hajlandó katonai segítséget nyújtani számára. Ily módon hadi szövetség épülne ki Horvátország és Németország között, s ha Berlin úgy dönt, hogy megszállja és felosztja Jugoszláviát, a horvátokat békén hagyná és garantálná számukra az autonómiát. Vladko Maček azonban nem állt kötélnek: végül kiegyezett a puccsot vezető Simović tábornokkal, s miniszterelnök-helyettesként lépett be az új jugoszláv kormányba.

Adolf Hitler rettenetes bosszút esküdött. A német csapatok ekkor már felkészültek a Görögország elleni offenzíva megindítására (erre azért volt szükség, mert az olasz királyi haderő képtelen volt megbirkózni a görög fegyveres erőkkel, és az agresszorok az elszenvedett veszteségek miatt kénytelenek voltak védelemre berendezkedni), így a Führer parancsot adott a hadművelet Jugoszlávia felé történő kiterjesztésére.

Adolf Hitler, miután meghozta a döntést a Jugoszlávia elleni támadásról, magához rendelte Sztójay Döme berlini követet, és levelet küldött a tábornokkal Magyarország kormányzójának. Sztójay repülőgéppel hozta a dokumentumot Berlinből Budapestre, s egyenesen Horthy Miklós kezébe szolgáltatta a borítékot.

Hitler levelében nem csupán megismételte azt a kérést, amit a Lengyelország elleni hadművelet megkezdése után szegezett Horthy Miklósnak, de jóval komolyabb igényekkel állt elő. A Führer egyfelől szabad átvonulást kért a német csapatok szá-

mára, hogy magyar területeken vonulhassanak fel Jugoszlávia ellen, másrészt felszólította a kormányzót, hogy az offenzíva végrehajtására vonultassa fel a Magyar Királyi Honvédséget, mely a német csapatok oldalán hivatott harcolni. Cserébe felajánlotta az elcsatolt, majd Jugoszláviához juttatott területek teljességét. A náci diktátor egyértelművé tette, hogy csakis pozitív választ fogad el, és a bizonytalankodást, az időhúzást, netán az elutasítást semmiképpen sem hajlandó tiszteletben tartani. Ez volt hát a háromhatalmi egyezmény aláírásának valódi ára, amit Németország most kívánt megfizettetni Magyarországgal.

A helyzet kétségbeejtő volt. Horthy Miklós jól tudta, hogy a Führer döntése megmásíthatatlan. Hitler el akarta söpörni, meg akarta semmisíteni az árulónak kikiáltott Jugoszláviát; egyrészt nem engedhette meg, hogy a volt szövetséges kis lépésekkel átsomfordáljon a másik oldalra, másfelől a Szovjetunió elleni hadművelet terv szerinti végrehajtása csakis akkor volt garantálható, ha biztosítja a jugoszláv területeket. Kétség sem férhetett ahhoz, hogy ha Magyarország nem csatlakozik a hadművelethez, vagy passzivitásával hátráltatja azt, úgy a német hadsereg megszállja hazánkat. Egyetlen józan gondolkodású politikus vagy katonatiszt sem gondolhatta, hogy Hitler tiszteletben fogja tartani Magyarország szuverenitását, hiszen az előző években tökéletesen megmutatkozott, miként bánt a náci vezetés azokkal az államokkal, amelyeket ellenségnek kiált ki.

Horthy Miklós 1939 őszén megtagadta a német csapatok számára az átvonulás lehetőségét, de ez alkalommal nem élhetett ugyanezen eszközzel. Magyarország immáron csatlakozott a tengelyhatalmakhoz, katonai szövetséget kötött Németországgal, így a katonai semlegességnek még a látszatát sem lehetett fenntartani. Hitler azonban nemcsak azt kérte, hogy a magyar kormány nyissa meg határait a német haderő előtt, hanem hogy a Magyar Királyi Honvédség is vegyen részt az offenzívában, s intézzon támadást a jugoszláv haderő ellen. Ez a lehetőség áru-lással ért fel, hiszen 1941 tavaszán még éppen csak hatályba lé-

pett a jugoszláv–magyar örökbarátsági szerződés, mely egyértelműen kimondta, hogy a szerződő felek egyike sem folytathat katonai műveleteket a másik ellen.

Horthy Miklós megvitatta a kérdést hű barátjával, Teleki Pál miniszterelnökkel, aki a német követelésekkel szembesülve összeomlott. A miniszterelnök tudta, hogy az ultimátummal felérő kérés megtagadása Magyarország megszállását vonja magával, míg teljesítése katasztrófába sodorja hazánkat. Ha Magyarország – megszegve a fennálló államközi szerződést – részt vesz az offenzívában, úgy hadviselő féllé válik, és előbb vagy utóbb szembe kell néznie a nyugati nagyhatalmak fegyveres fenyegetésével. London máris hadüzenettel fenyegetőzött, s nem volt kérdéses, hogy Churchill sem csupán üres gesztusként mutatta fel a hadilobogót a magyar kormánynak.

Horthy Miklós a levél átvétele után összehívta a koronatanácsot. A kormányzó előterjesztette Hitler követeléseit, melyek jókora felzúdulást okoztak. A német hadsereg ekkor már megkezdte a felvonulást Jugoszlávia ellen, így a magyar kormány sem hezitálhatott tovább – és ha éjsötét kétségek közepette, és a német agresszió nyomására, de – hozzájárult a Jugoszlávia elleni hadművelethez.

A döntés mélyen lesújtotta Teleki Pál miniszterelnököt. A köztisztületben álló diplomata tudta, hogy nem utasíthatja vissza Adolf Hitlert, mert azzal rabigába döntené hazáját s nemzetét, miként az örökbarátsági szerződés megszegése is elfogadhatatlan volt számára. Teleki Pál előtt két borzalmas lehetőség volt – ő pedig a harmadik, nem kevésbé szörnyű utat választotta, amikor április harmadika éjjelén önkezével vetett véget életének. Búcsúlevelében a következőképpen szólt Horthy Miklóshoz: „A nemzet érzi, és mi odadoztuk becsületét. A gazemberek oldalára álltunk – mert a mondvacsinált atrocitásokból egy szó sem igaz. (...) Hullarablók leszünk. A legpocsékabb nemzet. Nem tartotlak vissza. Bűnös vagyok.”

Teleki Pál tragikus sorsa megrázta a magyar nemzetet. A nemzettel együtt Horthy Miklós is gyászba borult; Teleki halálával elveszítette egyik legfontosabb bizalmasát, akiben egy páratlan képességű, kiművelt és erős jellemű államférfit tisztelt.

A kormányzó azonban nem mutatkozhatott gyengének ezen a vészterhes órán, így Teleki Pál halála után rögvest új miniszterelnököt nevezett ki. A kormány élére így került Bárdossy László, aki korábban külügyminiszterként szolgált a kabinetben.

A kényszerhelyzetbe sodródott, gyász által megtépázott magyar kormány végül dicstelen alkut kötött a németekkel, s egyfajta fából vaskarikát módon rendezték a kérdést. A német csapatok április 6-án lépték át a jugoszláv határt, és nagy iramban törtek előre. A jugoszláv légierő 7-én és 8-án számos magyar város ellen intézett támadást, négy nappal később pedig kikiáltották az önálló Horvátországot. Ezt követően lépett a magyar kormány; arra hivatkozva, hogy Jugoszlávia szétesésével megszűnt az örökbarátsági szerződést aláíró állam, a Magyar Királyi Honvédség csapatai megkezdték a Délvidék megszállását. Horthy Miklós parancsban adta ki, hogy a magyar honvédség nem lépheti át a régi határt, és ne hatoljon be azokra a területekre, melyek sohasem tartoztak a Szent Korona fennhatósága alá. Miután a jugoszláv hadsereg ekkorra már kivonult a szóban forgó területekről, reguláris csapatokkal nem kellett konfrontálódni, de a felfegyverzett polgári lakosság gyakorta tanúsított ellenállást. Emiatt a Délvidék megszállása nem zajlott le oly gördülékenyen, mint a Felvidék vagy Észak-Erdély visszavétele, és számos atrocitás történt.

Magyarország ezzel belépett a második világháborúba, és a Magyar Királyi Honvédség a Harmadik Birodalom horogkeresztes zászlajának árnyékában vonult harcba.

BOMBÁZÁS ÉS HADÜZENET

Jugoszlávia eleste után immáron nyitva állt az út kelet felé. Adolf Hitler 1941. június 22-én kiadta a Barbarossa-terv végrehajtására vonatkozó parancsot, és a felsorakoztatott német hadosztályok támadást intéztek a Szovjetunió ellen. A katonai műveletet nem előzte meg hivatalos hadüzenet, a Wehrmacht a fennálló államközi szerződést durván megsértve, orvul rontott a Vörös Hadseregre – ismét megmutatkozott hát, mennyit ér Adolf Hitler békeígéréte.

Még 24 óra sem telt el az elsöprő erejű német offenzíva kezdete óta, mikor Magyarország kormányzója levelet kapott Adolf Hitlertől. Horthy Miklós, ha tehette volna, fel sem bontja a Führer újabb üzenetét, hiszen a boríték becsstelen titkát jó előre ismerte. A Führer azt kívánta, hogy a magyar kormány üzenjen hadat a Szovjetuniónak, s a magyar hadsereg csatlakozzon a Wehrmacht alakulataihoz a keleti hadműveletben.

Horthy Miklós már régóta sejtette, hogy ha bekövetkezik a keleti front megnyitása, úgy a Führer mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy az antikomintern paktumot aláíró Magyarországot is bevonja a harcokba. Erre azonban a kormányzó – bár a paktumot még ellenjegyezte, vállalva a szovjet–magyar viszonyok radikális leromlásának nyilvánvaló lehetőségét – nem volt hajlandó. Bárdossy László miniszterelnök is élesen elhatárolódott a hadba lépéstől, állásfoglalását a minisztertanács előtt is erélyesen képviselte. Miután a magyar kormány nem hajlott a követelés teljesítésére, a német követ felkereste Bárdossy Lászlót, hogy tolmácsolja Berlin minimális követelését, amely nem volt más, mint a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolat hivatalos megszakítása. Bárdossy miniszterelnök azonban ettől is elhatárolódott.

Tekintettel a kialakult helyzet kényszerítő erejére, június 23-án újfent összeült a minisztertanács. Werth Henrik tábornok, a honvéd vezérkar főnöke a megbeszélés során szembehelyezkedett Horthy Miklós és Bárdossy László álláspontjával; a tábornok

szinte követelte, hogy Magyarország lépjen hadba a Szovjetunió ellen. A vezérkari főnök Románia hadüzenetét hozta fel legfőbb érvként arra hivatkozva, hogy ha Magyarország továbbra is vonakodik nyíltan, fegyveres erővel támogatni Németországot, és hagyja, hogy a román kormány szorosabbra vonja kapcsolatát Berlinnel, úgy hazánk nem csupán eljuttatja Erdély teljes területének visszaszerzési lehetőségét, de akár az is megeshet, hogy a bécsi döntés által visszaszolgáltatott részeket is elveszíti. Werth Henrik érvelése, bár nem fordíthatta meg a miniszterelnök szándékát, korántsem talált süket fülekre. Való igaz, hogy Románia hadba lépésével új helyzet támadt, s Magyarország ismételtén kettős présbe került. Bárdossy azonban ekkor sem hajlott meg és közölte, hogy a legnagyobb engedmény, amit megtehet, a diplomáciai kapcsolat hivatalos megszakítása – ennél többre azonban semmiképpen sem volt hajlandó.

Horthy Miklós csak ekkor küldött hivatalos választ a Führer baljóslatú levelére. A kormányzó megírta, hogy a német oldalról megfogalmazott igények minimumát, a diplomácia kapcsolatok megszakítását a magyar kormány végrehajtotta, ám a hadüzenet kiadása az adott körülmények között nem jöhet szóba. Horthy Miklós több érvet is felsorakoztatott. Egyfelől a Magyar Királyi Honvédség elégtelen erejére hivatkozott: megírta, hogy a magyar hadosztályok a folyamatban lévő fejlesztések ellenére sem képviselnek elégséges fenyegetést a Vörös Hadsereggel szemben, mert mind számszerűleg, mind technikai színvonal kérdésében gyengék. Kifejtette, hogy sem az alig minimális mértékben gépesített, korszerű harckocsikkal nem rendelkező szárazföldi haderő, sem a háromszáz repülőgépnél is kevesebbet felvonultató, javarészt elavult típusokkal rendelkező légierő nem volna képes hatékonyan szembeszállni a Vörös Hadsereggel. Hivatkozott a két ország mérete, ipari kapacitása és populációja között fennálló aránytalanságokra is, s zárásképpen kifejtette, hogy a magyar hadüzenet semmiképpen sem befolyásolná a keleten vívott háború lefolyását és végső kimenetelét.

Horthy Miklós reménykedett abban, hogy ésszerű érvelésével, a minimális német igény teljesítése árán képes lesz fenntartani a két ország között lévő, egyre feszültebbé váló viszonyrendszert, és a fegyveres konfliktuson kívül tarthatja Magyarországot. A kormányzó, aki a fronton katonaként, a hátszágban pedig gazdálkodó birtokosként tapasztalta meg a háború borzalmait, nem kívánta egy eleve kilátástalan harcba sodorni a nemzetet – a történelem azonban sajnálatos módon más útra kényszerítette őt.

A hivatalos válasz átadása után alig három nappal, június 26-án Kassára, Munkácsra és Rahóra ismeretlen katonai repülőgépek bombákat dobtak. Kiderítendő a támadást végrehajtó repülőgépek hovatartozását, a hadvezetés azonnali vizsgálatot rendelt el, mely azt a következtetést vonta le, hogy a behatolók a szovjet légiflotta gépei voltak. Bárdossy a hírrel rögvest felkereste Horthy Miklóst, és tárgyalást folytatott a kormányzóval. A hírre Moszkva is reagált: a szovjetek kijelentették, hogy semmiféle támadást nem hajtottak végre magyar területek ellen. Bárdossy azonban ekkorra már meghozta döntését, és képes volt Horthy Miklóst is maga mellé állítani, így a magyar kormány nevében június 27-én kihirdette a hadiállapot beálltát Magyarország és a Szovjetunió között. Ezzel az aktussal Magyarország hadviselő féllé vált, és Németország oldalán belépett a Szovjetunió ellen folytatott háborúba.

Sohasem derült ki teljes bizonyossággal, hogy melyik ország légierije intézett támadást a magyar települések ellen. A nyílt provokáció elkövetője egyaránt lehetett Románia, Szlovákia, de akár maga a Szovjetunió is. Mások szerint a magyar hadvezetés a kormányzó és a miniszterelnök háta mögött összejátszott a német vezérkarral, és maga Wirth Henrik tábornok is részt vett a titkos konspirációban, melynek célja Magyarország háborús részvételének kierőszakolása volt. Az azonban bizonyos, hogy Horthy Miklós kormányzót csúful becsapták, és döntő jelentőségű információkat titkoltak el előle annak reményében, hogy a magyar hadvezetés által túlzottan békepártinak és ha-

tározatlannak mondott kormányzó egyezzen bele a hadüzenet kihirdetésébe.

Azon a napon, amikor a Wehrmacht lerohanta a Szovjetuniót, Molotov, a szovjet külügyi népbiztos magához rendelte a magyar követet, és alkuval felérő állásfoglalást tett. Kijelentette, hogy abban az esetben, ha Magyarország kinyilvánítja semlegességét és nem vesz részt a harcokban a németek oldalán, úgy Moszkva a háború után ki fog állni az Erdélyre vonatkozó területi revízió igénye mellett, és támogatni fogja a trianoni békeszerződés által elcsatolt területek visszaadását. A Molotov által tolmácsolts bizalmas ajánlat két okból is fontos volt: egyrészt a harcok elcsitulta után újabb esélyt jelentett volna a békés úton történő területi revízióra, másfelől eleve gyanússá tette a bombázás kivizsgálására rendelt csoport hivatalos véleményét, hiszen ezek szerint Moszkvának a legkevesbé sem állt szándékában hadba lépni Magyarországgal. A külügyi népbiztos üzenete azonban sohasem érkezett meg Horthy Miklóshoz, mert Bárdossy László eltitkolta a kormányzó elől a Moszkvából érkező ajánlatot, noha annak megválaszolására nyolc teljes nap állt rendelkezésre.

Bárdossy miniszterelnök a fenti hazugságot még egy, nemkülönben nagy horderejű hazugsággal tetézte. Utólag derült ki, hogy Krudy Ádám repülőszázados, a kassai repülőtéren szolgálatot teljesítő oktató a földről megfigyelte az ismeretlen repülőgépeket, és megállapította, hogy a támadást nem szovjet, hanem német eredetű bombázók hajtották végre. A tiszt írásban fordult a miniszterelnökhöz, de Bárdossy László elutasította a jelentést, egyszersmind megfenyegette Krudy Ádámot, hogyha bárkinek is beszélni mer az esetről, úgy sok kellemetlenségnek nézhet elébe.

Bárdossy hazugságait azonban csak évek múltán tudta meg Horthy Miklós. A kormányzó önmaga és a nemzet mérhetetlen balszerencséjére mindvégig megbízott az általa kinevezett miniszterelnökben, és 1941 nyarán még nem is sejtette, hogy aljas konspiráció zajlott le, amely végzetes következményekkel bírt a magyar nemzet egésze számára.

HÁBORÚBAN ÁLLVA

Horthy Miklós kormányzó, midőn a hazai hadsereg problémáiról beszélt az Adolf Hitlernek címzett levélben, a valós helyzetnek megfelelően nyilatkozott. A Magyar Királyi Honvédség 1941 nyarán valóban nem állt készen a háborúra, ezért időre volt szükség ahhoz, hogy nagyobb csapatokat lehessen küldeni a keleti frontra. Olyan egység, amelyet a hadüzenet átadása után azonnal be lehetett venni, alig néhány akadt. Június 26-án a gyorshadtestet mozgósították, ami két gépkocsizó dandárból, illetve egy lovasdandárból állt. Ez volt a legjobban felszerelt, legnagyobb katonai erőt képviselő alakulat, egyszersmind az egyetlen, amely 1941 nyarán képes volt szembeszállni a Vörös Hadsereggel. A gyorshadtestet kiegészítették a 8. határvadász-dandárral, hozzárendelték az 1. hegyi dandárt, egy ejtőernyős zászlóaljat, valamint légi támogató erőként az 1. repülődandárt. A Kárpát-csoport névre keresztelt hadseregcsoport személyi állománya mintegy 45 000 fő volt.

A magyar csapatok június 27-én léptek ellenséges területre, és megkezdték harci tevékenységüket. Egy 300 kilométeres frontszakasz tartása volt a feladatuk, melyet szovjet csapatok fenyegettek. A légierő bombázói, felderítői és vadászgépei már az első naptól kezdve harcban álltak. A Kárpát-csoport július 8-án érte el a Dnyeszter folyót, és a magyar katonák derekasán helytálltak a harcokban. Ám a frontviszonyok mögött a technikai hiányosságok is gyorsan megmutatkoztak: kiderült, hogy a szállító járművek, a páncélgépkocsik és a harckocsik nem csupán számszerűleg vannak kevesen, de az alkalmazott típusok a rossz terepet is gyatrán viselik. A Csaba páncélgépkocsik, a Toldi könnyű- és a Turán közepes harckocsik, a magyar teherautók és vontatók üzemzavarokkal küszködtek, és az elszenvedett veszteségek java nem a harci kontaktus során keletkezett, hanem műszaki hibák okozták azokat.

A Kárpát-csoport egészen 1941 novemberéig harcolt. Ekkorra a magyar csapatok kimerültek, és vissza kellett vonni őket.

A gyorshadtest a harcokban 4524 katonát veszített, tehát élőereje tíz százaléka olvadt el a Vörös Hadsereggel vívott harcokban, ami elfogadható aránynak számított. Elsősorban nem az előerőt sújtó veszteségek miatt kellett kivonni az alakulatokat, hanem a technikai jellegű veszteségek követelték meg ezt. A nehéz terepen odaveszett a harckocsik mintegy nyolctized része, illetve a teherautók és a gépkocsik döntő hányada – így az egyébként is gyengén motorizált, kevés harckocsival rendelkező Kárpát-csoport elvesztette harcképessége javát.

1941 végén, a tél beálltával a német hadsereg keleti offenzívája elakadt. A Wehrmacht a Luftwaffe hatékony támogatásával félelmetes eredményeket ért el a támadó hadművelet első heteiben, de a döntő áttörést nem sikerült kierőszakolni az ősz végéig. Moszkva, Sztálingrád, Leningrád orosz kézen maradt, és megerősített védelmet kapott; a Kaukázus leigázása sem sikerült, és a szovjet vezetésnek időközben a létfontosságú hadiipari üzemet is sikerült átköltöztetnie.

A villámháborús stratégia a keleti fronton megbukott. Bár a hadművelet első szakaszában rendkívüli eredményeket értek el a német alakulatok, immáron elhúzóódó, gyilkos anyagháborúra lehetett számítani, mely alaposan igénybe veszi a szembenálló felek személyi és technikai állományát, illetve a hátszország ipari kapacitását.

A Führer 1941 végén jelezte, hogy további magyar csapatokra számít a keleti fronton. Hitler kijelentette, hogy miként a Harmadik Birodalom is fokozza katonai erőfeszítéseit, a Németországgal szövetségben álló országoktól is elvárja ugyanezt, és a részletek egyeztetése végett januárban Magyarországra küldte Wilhelm Keitel tábornagyot. A Wehrmacht vezérkari főnöke teljeséggel lehetetlen követeléssel állt elő: 23 hadosztály átdobását igényelte. Tekintettel arra a tényre, hogy a 23 hadosztály gyakorlatilag a teljes magyar haderőt felölelte, a magyar vezetés visszautasította a követelést. Hosszas alkudozás kezdődött, melynek során a keletre küldendő magyar haderőt tíz hadosztályban ha-

tározták meg. Az egyezség értelmében kilenc gyalogshadosztály, illetve egy páncéloshadosztály harcoló haderőként került a frontra, míg hét gyalogshadosztály a megszálló erők állományát egészítette ki.

A 2. magyar hadsereg felállítása során rengeteg gond és hiányosság mutatkozott. Mindenekelőtt a hadsereg legerősebb alakulatának számító, az arcvonalon bevetésre kerülő páncéloshadosztály szenvedett változatos problémáktól. A magyar gyártású páncélosok – a Toldi, a Turán, a Turán II, a Csaba felderítő páncélgépkocsi, vagy a Nimród páncélvadász – sem tűzerő, sem páncélvédelem, sem mozgékonyaság terén nem voltak egyenrangú ellenfelei a korszerű, szovjet T-34 közepes harckocsinak, nem beszélve a Vorosilov marsall után elnevezett nehézpáncélosokról (KV-1, KV-2), melyek még a korszerű német nehézpáncélosokkal szemben is ütőképesnek bizonyultak. Belátván, hogy a magyar hadvezetés nem tud elégséges harckocsizó erőt összegyűjteni, a német fél 108 darab csehszlovák eredetű 38 (t) könnyűharckocsit adott át a magyar hadosztály részére, amit 22 darab Panzer IV közepes harckocsi egészített ki. A páncéloshadosztály ereje azonban így sem érte el egy német harckocsizó-hadosztály erejét, műszaki színvonala pedig nem felelt meg a kor hadászati kívánalmainak – s még ez az alakulat volt a 2. magyar hadsereg legerősebb alakulata.

A 2. magyar hadsereg 1942 májusában került ki a keleti frontra. Miután az ígért haditechnikát a németek itt adták át, további hetekbe tellett, mire a magyar egységek valóban felkészültek a harcra. Ezután a német hadosztályok által támogatott magyar csapatok sikerrel vették fel a harcot a Vörös Hadsereggel: rést ütöttek az arcvonalon, majd egészen a Don folyó vonaláig törtek előre.

Horthy Miklós kormányzó immáron kényszer hatására cselekedett. Egyre nagyobb nyomás nehezedett rá: egyfelől Adolf Hitler követeléseivel kellett szembenéznie, másrészt a magyar hadsereg vezérkara is erőteljesen forszírozta a háborús erőfeszí-

tések fokozását. Horthy életcélja a békés úton kivívott területi revízió volt, nem pedig az, hogy háborúba vigye Magyarországot a Szovjetunió ellen, és idegen földre küldje harcolni a magyar honvédeket. Hadviselt katonaként mindenki másnál jobban tudta, hogy a keleti fronton vívott küzdelem fájdalmas áldozatokat fog követelni a Magyar Királyi Honvédség részéről. De hogy milyen szörnyű árat is kell megfizetnie személy szerint Horthy Miklós kormányszónak, arról még sejtése sem lehetett 1942 áprilisában, amikor a 2. magyar hadsereg egységei elindultak a hadműveleti területre.

A KORMÁNYZÓHELYETTES MEGVÁLASZTÁSA

A Bárdossy által vezetett kormány 1942 februárjában betejesztette az Országgyűlés elé a kormányzóhelyettes választásáról szóló törvényt. E törvény fontos közjogi kérdésben rendelkezett: lehetővé tette, hogy a hivatalban lévő kormányzó három személyt jelölhessen helyettesének, ily módon gondolva tovább az 1937-es rendelkezést, amely szerint a kormányzó még életében javaslatot tehet az utódja személyére, ha a megfelelő dokumentumot letétbe helyezi a koronaörök egyikénél.

A kormányzóhelyettesi közméltóság létrehozását 1942-ben számos megfontolás indokolta. A háború kitörése után a kormányzóra háruló terhek megnöttek, így Horthy Miklósnak egyre több feladatnak kellett eleget tennie. Mindemelllett a kormányzó sem volt fiatalember: Horthy Miklós 1942-ben már a 74. életévét taposta, s bár közismerten jó egészségnek örvendett, nem lehetett kizárni egy esetleges betegség bekövetkeztét, ami átmenetileg alkalmatlanná tette volna a kormányzói tisztség betöltésére, vagy korlátozta volna kötelezettségei teljesítésében. Az 1920-ban hatályba lépett törvény nem rendelkezett ilyen esetre vonatkozóan, és ezt a hiányosságot időszerű volt megszüntet-

ni. Mindamellett Horthy Miklós személyes javaslatára számos olyan pont is bekerült az új törvénybe, amelyek korlátozták a kormányzóhelyettes jogkörét. Rendkívül fontos volt ezek közül, hogy a kormányzó lemondása vagy halála esetén a tisztség nem szállt automatikusan a helyettesre, ellenben az új kormányzó fel esküdésének aktusa megszüntette a helyettes megbízatását, és új választást tett szükségsszerűvé.

A helyettes személyének kérdése természetesen már a törvény megszavazása előtt felmerült. A leendő alkormányzónak számos kritériumnak kellett megfelelnie, melyek különös jelentőséggel bírtak az ország és a nemzet jövője szempontjából. Mindenképpen feddhetetlen erkölcsű, tanult, a politikai elit és a közvélemény bizalmát egyaránt birtokló férfiúra volt szükség a magas hivatal betöltéséhez. Járatosnak kellett lennie a belügyek és a nemzetközi diplomácia világában, tapasztalattal kellett rendelkeznie az országos közigazgatás területén. Rendkívül fontos volt, hogy birtokolja Horthy Miklós kormányzó teljes körű bizalmát, hiszen olyan ügyekben kellett eljárnia, melyek korábban a kormányzó hatásköréhez tartoztak; mindemellett csak akkor segíthette érdemben a kormányzó munkáját, ha bizonyos területeken szabad akarata szerint intézkedhetett. Az adott nemzetközi viszonyok között azonban egyéb, titkos megfontolások is nagy szerepet játszottak. Horthy Miklós számára kiváltképpen fontos volt, hogy a kormányzóhelyettes angolbarát férfiú legyen, aki hiteles és tárgyalóképes személy a nyugati nagyhatalmak szemében. Miután a kormányzó ekkor már fontolóra vette a háborúból való kilépés és a különbéke megkötésének lehetőségét, olyan emberre volt szüksége, aki feltételek nélkül támogatja ezen törekvését, és képes megfelelő módon eljárni az ügyben.

Amint az a fentiekből is kitetszik, a kormányzóhelyettes személyének megválasztása nem csupán belpolitikai szempontból képviselt nagy jelentőséget, de az ország külügyeit is nagymértékben befolyásolta. Emiatt Horthy Miklósnak nem csupán joga, de súlyos kötelezettsége is volt a jelölés, ezért igen sokat meren-

gett azon, kit is nevezhetne meg helyetteséül. Ám bármennyit gondolkodott is a kérdésen, mindig ugyanahhoz a jelölthöz tért vissza – akinek személyével kapcsolatban nem szakmai természetű, hanem magánjellegű aggályai voltak. A magas közjogi méltóságok is meghányták-vetették a kérdést, s legvégül hasonló konklúzióra jutottak: Horthy Istvánt, Horthy Miklós kormányzó elsőszülött fiát ajánlották a kormányzóhelyettesi hivatal betöltésére.

A 38 éves Horthy István jelölése különös körülményeket szült. A kormányzó számára István fia tökéletes választásnak tűnt: egyrészt maradéktalanul megfelelt a kívánalmaknak, és – ami az adott nemzetközi helyzetben éppoly fontos volt – megbízható személynek ígérkezett. Horthy Miklós mégis tétovázott. Egyrészt nem feltétlenül kívánta a polgári életben rendkívül sikeres karriert befutott, frissen házasodott fiát bevonni a nagypolitika veszedelmes világába, másrészt attól tartott, hogy döntésének motivációját rossz szándékú kritikusi csúful kiforgathatják, és ha meghozza ezt az elhatározást, súlyos vádakkal kell majd szembenéznie.

Horthy Istvánt 1942. február 19-én közfelkiáltással megválasztották, és a repülőtishti uniformisban megjelent kormányzóhelyettes letette hivatali esküjét. Kinevezésének híre változatos reakciókat szült. A hazai sajtó általában véve üdvözölte a kormányzóhelyettest, kritikák inkább a radikális politikai mozgalmak felől érkeztek. A német kormányzat ugyancsak fintorgott a hír hallatán; Göbbels propagandaminiszter naplóbejegyzése is tanúsítja, hogy a náci körök visszatetszéssel szemlélték Horthy István kinevezését. Ennek oka a kormányzóhelyettes nyugatbarát attitűdje. Köztudott volt, hogy Horthy István nem csupán angol, de amerikai kapcsolatokkal is rendelkezik, a magyarországi nyilasmozgalmat – amit a német fél vezető politikai erőként kívánt látni – pedig mindig is élesen bírálta, miként a nemzetiszocialista ideológiát is kritizálta. A propagandaminiszter feljegyzései szerint a legkomolyabb aggályt az keltette, hogy Hort-

hy István egyáltalán nem támogatta a náci fajpolitikát, és „még inkább zsidóbarát volt, mint az apja”.

Horthy István kinevezése után elsősorban protokolláris kötelezettségeinek tett eleget: diplomatákkal, politikusokkal, katonatisztekkel találkozott, tárgyalásokon vett részt. Néhány héttel később azonban olyan kérelemmel állt elő, amely igencsak meglepte Horthy Miklós kormányzót, illetve környezetét: katonai szolgálatra jelentkezett s azt kérte, hogy vadászrepülő-pilótaként harcolhasson a keleti fronton.

A közméltóságok érthető okokból nem helyeselték, hogy a kormányzóhelyettes kitegye magát a frontszolgálat veszélyeinek. Horthy Miklós azonban úgy döntött, hogy nem tagadja meg fia kérését: érvelése szerint a kormányzóhelyettesnek példát kell mutatnia a hazafias kötelesség teljesítésében, és ebben a tekintetben magas közjogi tisztsége, avagy családi kapcsolatai sem biztosíthatnak mentességet számára. Nagy súllyal esett latba Horthy István indoklása is, amely szerint harctéri tapasztalat nélkül méltatlan volna a hadsereg vezetésére, és ahhoz, hogy kompetens személyként tekinthessenek rá a front viszonyait megélt katonák, legalább néhány hónap erejéig neki is csatlakoznia kell hozzájuk.

VÉGZETES HAJNAL VIRRAD SZENT ISTVÁN NAPJÁN

Horthy István – átmenetileg felfüggesztve kormányzóhelyettesi tevékenységét – 1942. május 1-jén katonai szolgálatra jelentkezett a szolnoki repülőtéren állomásozó 1. vadászrepülő-osztálynál. A hadnagy a Héja típusú vadászgépre kapott átképzést, amely a Magyar Királyi Légierő jellegzetes, egyszersmind kalandos múltú gépeként vált ismertté.

Horthy István egysége július 2-án érkezett meg a keleti front-ra. A katonaviselt, a polgári életben is fegyelmezett életmódhoz szokott kormányzóhelyettes könnyedén beilleszkedett a katonák közé, sorra teljesítette a bevetéseket, miközben semmiféle kivételezést nem tűrt el személyével kapcsolatban. Hűséges tisztiszolgáján kívül más személyzetet nem tartott, a harci feladatokat pedig éppúgy teljesítette, mint bárki más. Parancsnokként gyorsan kivívta a keze alá rendelt katonák tiszteletét és barátságát. Nem csupán határozottsága és felkészültsége miatt kedvelték meg, de számos gesztust tett feléjük: például ugyanazt az ételt ette, mint ami bajtársainak jutott, és igyekezett javítani az ellátmány minőségét. A katonai feladatokon túl szabad idejét is gyakorta töltötte bajtársai között, együtt focizott velük, és nemritkán a szabad esteken is velük volt.

A frontvonalban szerzett tapasztalatok korántsem oszlatták el Horthy István kétségeit. Azok a bizalmas jelentések, melyeket édesapjának továbbított, sötét jelzőkkel írták le a keleti hadszíntéren kialakult helyzetet, és a német haderő szükségszerű bukásáról regéltek. Felesége, Edelsheim-Gyulai Ilona – aki a Vöröskereszt önkénteseként nővérként szolgált a kijevei magyar tábori kórházban – is megemlékezett arról, hogy a kormányzóhelyettes rendkívül komor volt ezekben a hetekben, és legutolsó találkozásuk során lesújtó következtetéseket osztott meg vele. Horthy István kertelés nélkül közölte asszonyával, hogy a háborút a tengelyhatalmak elvesztették, s már csupán idő kérdése a német hadsereg teljes bukása. Azon gondolkodott, hogy miként lehetne Magyarországot kivezetni a sötét káoszból, miként lehetne úgy felbontani a németekkel megkötött szövetséget, hogy az ne vezessen katasztrófához, és miként lehetne különbékét kötni a szövetséges hatalmakkal. Feleségének elmondta, hogy amint visszatér Magyarországra, első dolga lesz konzultálni édesapjával, hogy megfelelő választ találhassanak erre a sorsdöntő jelentőségű kérdésre. Horthy István három napot tölthetett szeretett feleségével, majd augusztus 19-én visszatért a frontra.

Wágner Károly repülőzászlós, a 3/2. közelfelderítő-repülő-század rajparancsnoka szemtanúja volt a másnap bekövetkezett eseménynek: ő ült annak a Heinkel He-46 típusú gépnek a pilótafülkéjében, melyet Horthy István és Nemeslaki Zoltán vadászgépe volt hivatott kísérni a bevetés során, hogy megoltalmazhassák az ellenséges vadászoktól. Beszámolója szerint hajnalban ment ki a repülőtérré, ahol a földi személyzet már átvizsgálta a gépet, és bemelegítette a motort is. Wágner Károly bajtársával, Baranyi Elek gyalogsági százados megfigyelőtiszttel együtt 5-kor már a repülőgépben ült és várta a startparancsot. A vadászok azonban késtek valamelyest, így ők is késve indultak. Miután a He-46 felszállt, Wágner Károly balkanyart írt le a géppel, és szokásához híven a domboldal felé repült, hogy próbálövés leadásával ellenőrizhesse a géppuskákat. A továbbiakat így írta le abban a magánlevélben, amit Horthy István feleségének, Edelsheim-Gyulai Ilonának küldött:

„Miután rácsapva belelöttem a domboldalba, és a megfigyelőm is, a gépet felvéve meredek emelkedésbe kezdtem, majd a vadászokat keresve, balra hátranézve – továbbra is erős emelkedésben – kissé alattam és a hátam mögött kb. 300 méterre két vadászgépet pillantottam meg. Az észlelésem pillanatában a géppár vezető gépe balra bedöntött, lassan élesedő, túldöntött fordulóba ment át, majd az orrát leadva, a függőlegeshez közeli dugóhúzóba esett.

Megrendülve néztem, és számolni kezdtem a perdüléseket, melyek igen jól láthatóak voltak. Egy, kettő – ekkor éreztem, hogy ebből kivenni már ezt a nehéz gépet nem lehet. Három, négy, öt. Egy kicsit túl az ötödik perdülésen belevágódott a földbe. Azonnal robbanásszerű, többméteres láng csapott fel, fekete, sűrű füstoszlop képződött, emelkedve a gyenge szélben, és a fényben jól láthatóan a még árnyékos erdőhátterben. Hallatlan gyorsasággal történt a zuhanás. 6-8 másodpercig.”

Horthy István kormányzóhelyettes 1942. augusztus 20-án, harci bevetés közben hősi halált halt. A tiszt ismeretlen okból el-

veszítette az irányítást repülőgépe felett, és a nagy sebességgel repülő Héja a földbe csapódott. A pilóta a becsapódás pillanatában meghalt, a lángoló gépet a helyszínre érkező katonák oltották el.

Jány Gusztáv vezérezredes, a második magyar hadsereg parancsnoka gyorsan értesült a tragédiáról. A vezérezredes a következő táviratot küldte a Horthy családnak:

„A Kormányzóhelyettes Úr Öfőméltósága augusztus 20-án 5 órakor felszállott azzal a feladattal, hogy egy közelfelderítésre rendelt gépet oltalmazzon egy alája rendelt másik vadászgéppel együtt. A közelfelderítőnek az volt a kívánsága, hogy alacsony magasságban közel legyen hozzá a védő vadász. Öfőméltósága harcfeladatát mindig példás lelkiismeretességgel hajtotta végre, amelyből nemcsak osztálya, hanem mindnyájan tanulhatunk. Ez alkalommal is kívánság szerint alacsony magasságban tartott. A lassú felderítőgéphez visszafordultában azonban gépe a kanyarban esni kezdett. Az esésből a vízszintesbe akarta gépét húzni, ez azonban csak akkor sikerülhetett volna, ha nagyobb magasságban van. Így gépét felvenni már nem tudta, 5 óra 7 perckor lezuhant, motorja ekkor állott meg. Öfőméltóságát a hősi halál harcfeladatának teljesítése közben érte.”

A haláleset híret hallván Adolf Hitler különgépet bocsátott a Kijevben tartózkodó Edelsheim-Gyulai Ilona számára, aki ezzel a géppel tért haza Magyarországra (mindemellett az özvegy nem kívánta személyesen fogadni a Führer részvétnyilvánítását, a találkozótól elhatárolódott).

Két nappal Horthy István halála után a Magyar Távirati Iroda a következő jelentést adta közre: „Vitéz nagybányai Horthy István kormányzóhelyettes hősi halála akkor következett be, amikor az ellenség feletti huszonnegyedik vadászrepülése után, kapott szolgálati parancsa szerint repülőszolgálatát ideiglenesen megszakítva, az arcvonalon küzdő csapatok látogatását kezdte volna meg. Utolsó felszállása során érte őt repülőhalála.”

A 38 éves korában, harci feladat teljesítése közben elhunyt Horthy István kormányzóhelyettes temetésére augusztus 27-én

került sor Kenderesen, teljes katonai pompa mellett. A ceremónián a német állam képviselőjében Ribbentrop külügyminiszter jelent meg, Mussolini szintén külügyminiszterét, Ciano gróft küldte Magyarországra. A protokolláris szokásoknak megfelelően a hősi halált halt repülőtszert mindketten posztumusz kitüntetésben részesítették, miként Magyarország kormányzója, a gyászoló apa is kitüntette fiát a Magyar Érdemrend hadiszalagon kardokkal ékesített lovagkeresztjével.

Horthy István földi maradványait a Horthy család kriptájában helyezték végső nyugalomra. A fiatalon tragikus halált halt kormányzóhelyettes szerető feleséget, másfél éves kisgyermeket, megtört szívű családot és egy gyászba borult, sötét jövő elébe néző nemzetet hagyott maga mögött.

CSAPÁSRA CSAPÁS JÓ

1942 nyarán és kora őszén a keleti frontra rendelt magyar egységek a Don-kanyarban, Uriv és Krotok térségében hídfőcsatákat vívtak a Vörös Hadsereggel. A 2. magyar hadsereg katonái a folyó nyugati oldalán megmaradt szovjet hídfők ellen intéztek támadásokat, céljuk az ellenséges állások szétvérese volt, de a túlerő ellen nem voltak képesek győzelmet aratni. Öt ütközet is lezajlott, és patthelyzet alakult ki: a szovjet védelem nem tudott egységes arcvonalat létrehozni a hídfők összekapcsolásával, a magyar csapatok pedig nem tudták szétverni a Vörös Hadsereg állásait, melyek fenyegető mértékben benyúltak a tengelyhatalmi csapatok által kialakított arcvonalba. Október beköszöntével elcsitultak a harcok, a 2. magyar hadseregre nehezedő nyomás felengedett, de a beköszöntő csend – mint az utólag kiderült – pusztító vihart előlegezett meg.

Az előrelátó katonai szakértők komoly aggodalmakat fogalmaztak meg a magyar csapatok állapotára és helyzetére vonatko-

zóan. A katonák felszerelésének színvonala a szükséges minimumot sem érte el, ellátásuk hiányos volt, ráadásul a hadosztályok túl széles frontszakaszon voltak szétszórva. A veszteségek riasztó mértékben nőttek: a gépjárműállomány nagymértékben megcsappant, a 2. magyar hadsereg legerősebb alakulata, a páncélos-hadosztály is komoly veszteségeket szenvedett el, és alig ezred méretűre fogyatkozott. A hőmérséklet ekkorra mínusz 20 fok alá süllyedt, és a katonák nem rendelkeztek megfelelő téli ruházattal; élelmiszer- és hadianyag-ellátásuk akadozott. Nem voltak tartalékaik, ráadásul páncélelhárító fegyvereik sem, holott az orosz tankok ellen égető szükségük lett volna páncélelhárító ágyúkra, harckocsiaknákra és kézi páncéltörő fegyverekre.

A helyzetet csak rontotta, hogy november 19-én a szovjetek heves támadást intéztek a román 3. hadsereg állásai ellen, és áttörték a tengelyhatalmi arcvonalat. A menekülő román egységek nyomában egy 30 kilométeres rés keletkezett, amelybe az oroszok nyomultak, és dél felől fenyegették a magyar csapatokat. Az erőviszonyok nem sok jót ígértek: a megfogyatkozott 2. magyar hadsereggel szemben két szovjet hadsereg állott, mely bőséggel el volt látva harckocsikkal és szállító járművekkel, ráadásul egy légi hadsereg támogatását birtokolta.

A szovjet úthenger 1943. január 12-én indult meg teljes erejéből. A heves támadás fő iránya a 2. magyar hadsereg és a 8. olasz hadsereg állásai felé mutatott; az oroszok célja az volt, hogy áttörve az urivi hídfőt, katlant hozzanak létre a térségben, és bekerítsék Paulus tábornok 6. hadseregét. A 7. magyar könnyűhadosztály és egy német gyalogsági ezred képes volt megállítani az orosz offenzívát, de nyilvánvaló volt, hogyha nem kapnak erősítést, úgy 24 – de legfeljebb 48 – óra leforgása alatt el fognak vérezni. Segítségül hívták a részben magyar páncélosokból álló Craemer hadtestet, de a tartalékot csak Adolf Hitler személyes parancsára lehetett harcba küldeni, a Führer és az OKW pedig alapvetően rosszul mérte fel az arcvonalon kialakult helyzetet. A német hadvezetés úgy vélte, hogy az első napi harcok után a

szovjet roham kifulladás, és a magyar csapatok a német egységek támogatásával képesek lesznek visszaverni az ellenséget.

A Craemer hadtest nem került bevetésre, a tartalékot nem mozgósították, így másnapra a védelem helyzete kritikussá vált. A következő 48 óra leforgása alatt megsemmisült három teljes magyar gyalogsági hadosztály, és az orosz csapatok kettévágták a védelem arcvonalát. A német hadvezetés – helytelenül mérve fel a helyzetet – parancsot adott a vonalak tartására, noha ez teljességgel lehetetlen volt. A jól gépesített, korszerű harckocsikkal felszerelt orosz csapatok minden szempontból fölényt élveztek, s bár a Craemer hadtest bevetésével talán menthető lett volna a 2. magyar hadsereg helyzete, a tartalékban álló páncélosokat csak 16-án küldték harcba.

A német és magyar egységekből összeállított Craemer hadtest támadást intézett a scsucsjei hídfő ellen, de a 3. harckocsihadssereggel szemben nem érhetett el sikert. Az orosz alakulatok előre-törttek, visszavonulásra kényszerítették a magyar csapatokat, és mélységi betörést hajtottak végre. Másnapra teljessé vált a káosz: a csapatok és a főhadiszállás közti kommunikációs vonalak megszakadtak, a veszteségek pedig nőtön-nőttek. Az orosz offenzíva hatodik napján a magyar egységek már teljesen széttagolódtak, rendezetlenül vonultak vissza, miközben az ellenséges harckocsik és repülőgépek folyamatos támadás alatt tartották őket.

A Don-kanyar borzalmas katasztrófa volt, a 2. magyar hadsereg teljesen megsemmisült a reménytelen harcokban. A német parancsnokság pajzsként használta fel a magyar egységeket, hogy fedezhessék saját csapataik kivonását, és nem nyújtottak megfelelő támogatást. A veszteségek borzalmasak voltak: körülbelül 140 ezer katona halt meg harci cselekmény közben, sebesült meg vagy esett hadifogságba, és a felszerelés négyötöde odaveszett. A munkaszolgálatos csapatok mintegy 40 ezer embert veszтettek. Ez volt a magyar katonaság történelmének legnagyobb katasztrófája.

KISZAKADNI A HARMADIK BIRODALOM GYILKOS ÖLELÉSÉBŐL

Az 1942-es év fordulópontnak bizonyult a háború szempontjából. Észak-Afrikában a Német Afrika Hadtest fölénye fokozatosan elfogyott, a sivatagi hadszíntéren küszöbön állt a teljes összeomlás, és a keleti fronton is súlyos problémák jelentkeztek. Horthy Miklós fájdalmasan korai halált halt fia, István részletes jelentésekben tudatta a kormányzóval a keleten szerzett tapasztalatait, melyek arra engedtek következtetni, hogy a Wehrmacht lassanként elveszíti a kezdeményezést, miközben a Vörös Hadsereg hétről hétre látványosan erősödik, és súlyos ellencsapásokat mér a betolakodókra, amelyek elhárítása egyre nagyobb gondokat okoz a német fél számára. 1943 elején a doni katasztrófában megsemmisült a teljes 2. magyar hadsereg, és a Magyar Királyi Honvédség elvérzett. A háború menete végleg megfordult, a tengelyhatalmak egyértelműen vesztesre álltak, Magyarország pedig két tűz közé került: nyugatról a náci kormány tartotta nyomás alatt hazánkat, kelet felől pedig a Vörös Hadsereg fenyegette.

Horthy Miklós ekkor már tudta, hogy Mussolini támogatná a Szovjetunióval megkötendő különbékét, és megpróbálja befolyásolni Hitlert, hogy kössön fegyverszünetet a keleti arcvonalon. A Führer azonban folytatni akarta az örületes áldozatokkal járó keleti hadműveleteket, és a legkevesbé sem kívánt megalkudni a bolsevik diktátorral. Horthy azonban Teleki Pál gróf öngyilkossága után sem látta e tekintetben reménytelennek az ország helyzetét. Az 1942 márciusában miniszterelnökké kinevezett Kállay Miklós a következőképpen emlékezett vissza a kormányzó érvelésére, egyszersmind mérlegelve azt: „A mi helyzetünk nem olyan reménytelen, mint én gondolom. Pontosan az a tény, hogy földrajzilag a két nagy ellenfél, Németország és Oroszország között helyezkedünk el, biztosítéka megmaradásunknak és

függetlenségünknek, mivel a nyugati hatalmak nem engedhetik meg, hogy bármelyik uralma alá kerüljünk. Németország vere-sége nem jelentheti azt, hogy Oroszországot be fogják engedni Európába. Nagy-Britannia fönn akarja tartani az európai hatal-mi egyensúlyt, s azután hogy ennek megőrzése érdekében há-borúba lépett Németország ellen, nem fogja megengedni, hogy Oroszország fölborítsa ezt az egyensúlyt.”

Horthy Miklós nem véletlenül választotta Bárdossy kényszerű lemondatását követően Kállay Miklóst miniszterelnöknek. Olyan embert kívánt megbízni a magas tisztség viselésével, aki megfelelően képviselheti Magyarország érdekeit ezekben a za-varos és nehéz időkben, s hozzá hasonlóan vélekedik az optimá-lis diplomáciai stratégiát illetően. Horthy titkos tanácskozásokat folytatott Kállayval, melyeken megállapodtak a kettős politika – más néven hintapolitika – alapelveiben, amittől nem kevesebbet vártak, mint hogy sikerül Magyarországot kivezetni a háború-ból, és békét kötni a szövetséges nagyhatalmakkal.

1943 elején Kállay miniszterelnök Horthy Miklós beleegye-zésével beszervezte a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albertet a különbéke ügyével foglalkozó titkos diplomáciai küldöttségbe. Szent-Györgyi Albert komoly nemzetközi ismeretsséggel ren-delkezett, jó kapcsolatai voltak nyugaton, és világhírű tudósként támadhatatlan reputációval rendelkezett. A miniszterelnök Isztambulba küldte a tudóst, aki találkozott az angolszász hatalmak képviselőivel. A megbeszélések sikerrel zárultak, ám a különbé-ke sohasem valósulhatott meg. A német titkosszolgálat ugyanis követte Szent-Györgyi Albertet Isztambulba, végig megfigyelés alatt tartották őt, és rafinált módszerekkel ellehetetlenítették a különbéke megkötését. A Nobel-díjas professzor felkerült a náci titkosszolgálatok halállistájára, így 1944-ben, a megszállás után a svéd nagykövetségre kellett menekülnie, s csak nagy ügyel-baj-jal, konspiratív módszerekkel tudott elmenekülni az országból.

A nyugati nagyhatalmakkal folytatott béketárgyalások ügye végül két ok miatt vértett el. Az 1943 novemberében lezajlott

teheráni konferencián a szövetséges hatalmak megegyeztek, hogy a tengelyhatalmak teljes összeomlásáig folytatják a háborút. Sztálin rendkívül határozottan követelte, hogy a Szovjetunió belátása szerint járasson el Európa keleti felében a csatlós államokkal szemben. Rooseveltné és Churchill kénytelen-kelletlen elfogadta ezt a követelést, és Európa keleti részét – így Magyarországot is – a szovjet érdekszférához sorolta. Horthy Miklós prognózisát meghazudtolva az angolszász nagyhatalmak „beengedték Oroszországot Európába”. Ugyanekkor Churchill garanciát vállalt, hogy Anglia nem fog különbékét kötni a csatlós államokkal – ezzel megpecsételte hazánk sorsát. A kudarc másik oka a náci titkosszolgálat volt: a német hírszerzés kiváló munkát végzett, miközben a magyar katonai hírszerzés tevékenysége a legnagyobb jóindulattal szólva sem volt kiemelkedő színvonalú. Berlin mindent tudott Horthy Miklós kormányzó és Kállay miniszterelnök béketapogatózásairól, lépésről lépésre ismerte a magyar kiugrási terveket, miközben a hazai vezetés nem is sejtette, hogy titkaik kitudódtak.

MAGYARORSZÁG MEGSZÁLLÁSA

Adolf Hitler a német titkosszolgálat erőfeszítéseinek köszönhetően mindvégig tisztában volt Horthy Miklós és a magyar kormány titkos játszmájával, így könnyen felkészülhettek a magyar kiugrás megakadályozására. A német vezérkar Adolf Hitler utasítására már 1943 őszén, Olaszország kiugrásakor megkezdte a Margaréta-terv kidolgozását, melynek célja Magyarország megszállása volt.

A Führer március 15-én találkozóra hívta Horthy Miklós kormányzót a Salzburg mellett álló klessheimi kastélyba. Hitler arra kérte a magyar kormányzót, hogy két napon belül érkezzen meg, mivelhogy ideje meglehetősen szűkös, és a szorongató

hadi helyzet miatt minél gyorsabban vissza kell térnie a főhadiszállásra. A Führer hangsúlyozta, hogy mindenképpen meg kell vitatniuk azokat a felvetéseket, melyeket a magyar kormányzó korábbi, válasz nélkül maradt leveleiben fogalmazott meg, s miután ezek a felvetések nagy súlyt képviselnek, nélkülözhetetlen a személyes találkozó.

Horthy Miklós kormányzó és kísérete – Ghyczy Jenő külügyminiszter, Csatay Lajos honvédelmi miniszter, illetve Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök – március 17-én indult el. Miután megérkeztek a kastélyhoz, Hitler a dolgozószobájába invitálta a magyar kormányzót. Nem volt hivatalos fogadás, a Führer mellőzte a diplomáciai protokoll valamennyi elemét, és rögvest a tárgyra tért. Nem engedte, hogy Horthy szabja meg a beszélgetés témáját és menetét; bár zavart és rendkívül feszült volt, kész forgatókönyv szerint cselekedett.

A Führer ingerülten emlegette fel Olaszország kiugrását, hangosan gyalázta egykori szövetségését, és rendkívül komor színekkel ecsetelte, mily súlyos problémákat okozott a hadviselő Németország számára az olaszok árulása. Ezután közölte Horthy Miklóssal, hogy tisztában van a magyar kormány kiugrási terveivel, és mindent tud a titkos béketárgyalásokról. Ellentmondást nem tűrő hangon közölte, hogy nem hagyhatja ellenintézkedés nélkül még egy szövetséges árulását, ezért megtette a szükséges lépéseket. Horthy Miklós itt megszakította Hitler monológját. Közölte Hitlerrel, hogy tárja elé bizonyítékait, mielőtt radikális lépéseket tenne. A Führer ettől még ingerültebbé vált, és bonyolult magyarázkodásba fogott: árulással vádolta Horthyt és a magyar kormányt, és hangsúlyozta, hogy szándékában áll bármilyen eszközt felhasználni, hogy megakadályozza a kiugrást. A vita hangvétele mondatról mondatra egyre durvábbá vált, és egyre nagyobb teret kaptak az indulatok az észérvekkel szemben. A kormányzó emlékeztette Hitlert arra, mily súlyos véráldozatokat vállalt a magyar haderő a keleti fronton, és gazdasági téren is mekkora támogatást nyújt Németország-

nak, de szavai nem találtak célba. Kénytelen volt a végső eszközhez nyúlni: figyelmeztette a náci diktátort, hogy a szuverén Magyarország katonai megszállása olyan lépés, amely a német kormány ellen fordítja a magyar lakosságot, és ellenséggé teszi a korábbi szövetségest.

Hitler azonban süket maradt Horthy Miklós érveire. A Führer ekkor már kiadta a parancsot Magyarország megszállására, döntését senki és semmi nem változtathatta meg. A náci diktátor csakis azért rendelte Klessheimbe a kormányzót, hogy eltávolítsa őt Magyarországról. Horthy Miklós, miután megbizonyosodott arról, hogy álnok színjáték részesévé vált, felpattant és rákiabált Hitlerre: „Ha mindenben véglegesen elhatározott dologgal állok szemben, akkor senki célja sincs további megbeszélésünknek. Elutazom!”

A magyar kormányzó és kísérete viharszerű tempóban hagyta el a kastélyt. A feldúlt Horthy arra kérte Dörnberg báró protokollfőnököt, hogy haladéktalanul lépjen kapcsolatba a kormánydelegációt szállító különvonat személyzetével, hogy készüljenek fel az azonnali indulásra.

A németek azonban erre az eshetőségre is felkészültek. Előre meghatározott terv szerint cselekedtek, céljuk pedig az volt, hogy feltartóztassák a magyar kormányzót. Mihelyst Horthy utasítást adott a különvonat felkészítésére, az őrszemélyzet megszólaltatta a légoltalmi szirénákat, és riadót rendelt el. Mindenhol ködgránátok pukkantak, a kastély sűrű ködfelhőbe burkolódzott, a magyar delegációt pedig az óvóhelyre vezették. Miután a mondvacsínált légítámadás elmúlt, közölték Horthyval, hogy a telefonvezeték megrongálódott a sosemvolt szövetséges bombázógépek támadása következtében, ezért nem tudnak kapcsolatba lépni a vasútállomással. Ezután Dörnberg báró félrevonta Horthy Miklóst, és közölte vele, hogy a Führer délután szeretné folytatni a megbeszélést, és arra kéri a kormányzót, hogy kíséretével együtt maradjon még pár órára a kastélyban, és az ebédet közösen költse el. Horthy beleegyezett a javaslatba, mert abban

bízott, hogy Hitler valamely okból megváltoztatta a véleményét, és hajlik valamiféle ésszerű konszenzusra.

Az ebéd fagyos hangulatban zajlott le. A kastély dísztermében alig hallatszott szó, a fényűzően terített asztal mellett helyet foglaló vezetők és katonatisztek feszülten turkálták az elébük hordott ínyencségeket.

Délután Hitler úgy tett, mintha megmásította volna döntését. Miközben Horthy Miklóssal tárgyalt, magához hívatta Wilhelm Keitel vezérkari főnököt, és megkérdezte, hogy van-e még mód a megkezdett katonai művelet leállítására. A tábornagy ekkor közölte, hogy Magyarország megszállása már folyamatban van, a csapatokat nem lehetséges visszahívni. Erre a kormányzó közölte, hogy ha Magyarország megszűnik szuverén állam lenni, úgy semmilyen szükség nincs a kormányzói tisztségre, ezért bejelenti lemondását. Hitler ekkor megváltoztatta modorát: közölte, hogy a maga részéről Magyarországot mindig is más szövetségesei elébe helyezte, és nem áll szándékában a magyar államiság erőszakkal való felszámolása. Ígéretet tett, hogy amint Horthy Miklós leváltja az árulóvá lett Kállay Miklós miniszterelnököt, és olyan kormányt nevez ki, amelyik hűséges a német birodalomhoz, visszavonja a megszálló csapatokat. Természetesen a Führer egyetlen tárgyban sem mondott igazat, minden szava hazugság volt.

Horthy Miklós közölte: visszavonul a rendelkezésére bocsátott lakosztályba, hogy átgondolja válaszat. A megbeszélésnek vége szakadt, Horthy pedig bezárkózott szobájába, hogy átgondolja a teendőket.

Nyilvánvaló volt a magyar kormányzó számára, hogy a megbeszélés csakis azt a célt szolgálta, hogy elcsalják őt Budapestről a német bevonulás idejére. Az okkupáció a meghívólevél átvételekor már befejezett tény volt, semmit sem tehetett ellene; nem állt rendelkezésére olyan eszköz, amellyel visszakergethette volna a német csapatokat a magyar határokon kívülre. A kitűzhető célok maximuma a kármentés volt: Horthynak mérlegelnie kellett a különböző forgatókönyveket, és azt kellett követnie, amelyik

a legkevésbé hátrányos Magyarország számára. Annak ellenére, hogy a kormányzó az indulattól vezettetve felemlegette a lemondás lehetőségét, miután hideg fejjel átgondolta a helyzetet, már tisztában volt azzal, hogy ennél rosszabb döntést nem is hozhatna. Lemondása szerves következménye lenne, hogy a nácik magukhoz ragadják a teljhatalmat Magyarországon, bábkormányt neveznek ki, a magyar haderőt beolvasztják a német hadseregbe, kifosztják az országot, és csatatérre teszik hazánk földjét. Súlyos érv volt a magyarországi zsidóság, illetve a Magyarországra külföldről bemenekült zsidóság sorsa is. Horthy minden eszközt bevetett a védelmükben, és Adolf Hitlerrel szembeszegülve sikerrel akadályozta meg a deportálásokat. Ha lemond, úgy bizonyos, hogy a magyarországi zsidóság sorsa is megpecsételődik. Horthy Miklós ezért elállt eredeti szándékától, s bár kétségek sokasága kínoztta, igyekezett belekapaszkodni az utolsó szalmaszállba: abban reménykedett, hogy ha Kállayt meneszti, és új kormányt nevez ki, a német csapatokat Hitler – ígéretéhez híven – valóban kivonja Magyarországról. A kormányzónak nem volt más esélye, mint bízni a pusztá lehetőségben, holott jól tudta, hogy a helyzet teljességgel reménytelenné vált számára.

Így esett, hogy Horthy Miklós fenékig ürítette a klessheimi kastélyban felszolgált méregpoharat, és aláírta a Ribbentrop által elébe tárt szégyenteljes dokumentumot. A hivatalos jegyzék kimondta, hogy Magyarország megszállása a magyar fél kívánalmának megfelelően, kölcsönös döntés alapján következett be. A fertelmes hazugságot másnap valamennyi német újság a címlapon hozta, hogy a náci propaganda által félrevezetett emberek azt hihessék, hogy az okkupációt barátságos lépésként, egy kétoldalú megállapodást követően hajtották végre.

Horthy Miklós és kísérete este 8 órakor térhetett vissza a vasútállomásra. Adolf Hitler is elkísérte a kormányzót – ez volt az utolsó alkalom, hogy Horthy a Führert látta.

Mikor a különvonat kigördült a vasútállomásról, a magyar delegáció tagjai azt remélhették, hogy lezárult a pokolian go-

nosz színjáték, és a megszegyenített küldöttség szabadon visszatérhet Magyarországra. Tévedtek. A náci mesterkedések tovább folytatódtak, és Adolf Hitler pribékjei minden létező módszert bevetettek, hogy tovább késleltessék Horthy Miklóst és kíséretét. Először Salzburgban, majd Linzben állították meg a különvonatot légiriadóra hivatkozva. A németek azért alkalmazták ezeket az alantas praktikákat, hogy meggátolják, hogy Horthy Miklós kormányzó és a magyar hadvezetés még a megszállás teljes befejeződése előtt visszatérhessen Budapestre. Másnap reggel Horthyt nagy meglepetésére felkereste a budapesti német követ. Jagow közölte a kormányzóval, hogy megbízatása a megszállás bekövetkeztével véget ért, és bemutatta neki utódját, Edmund Veesenmayer birodalmi meghatalmazottat – azt a náci tisztségviselőt, aki a rá következő hónapokban elmondhatatlan gázteteket művelt a magyar nemzet kárára, s akit 1948-ban a nemzetközi bíróság éppen Horthy Miklós vallomása alapján ítélt el Nürnbergben.

KÉT TŰZ KÖZÖTT

Horthy Miklóst és kíséretét Kállay Miklós várta a pályaudvaron, aki tájékoztatta a kormányzót a megszállás menetéről és a budapesti eseményekről. A miniszterelnök elmondta, hogy az okkupációs műveletet végrehajtó 11 német hadosztály ellenállás nélkül vonult át Nyugat-Magyarországon, s miután megérkezett Budapestre, rögvést végrehajtottak bizonyos intézkedéseket. A Gestapo több képviselőt letartóztatott, gyakorlatilag elfoglalták a rendőrség budapesti főkapitányságát, és főhadiszállásként kisajátították az Astoria Szállodát. A közhivatalok előtt és a város legfontosabb pontjain német őrséget helyeztek el, így a Vár kapujában, Horthy Miklós kormányzó hivatalos rezidenciája előtt is német katonák posztoltak, illetve az SS nehézpáncélosai

is itt állomásoztak. Nyilvánvaló volt, hogy a megszálló csapatok aprólékosan kidolgozott tervet követtek: kihasználták, hogy a magyar haderő oroszlánrész a keleti és a déli határokon állomásozik, a hadsereg főparancsnoka pedig nem tartózkodik a határokon belül.

Horthy Miklós kormányzó előtt kínos feladatok tornyosultak. Mindenekelőtt le kellett váltania Kállay Miklós kormányát, ily módon teljesítve Adolf Hitler ultimátumát. Edmund Veessenmayer már első találkozásuk során elővette a témát, és utalt rá, hogy a kormányzónak Imrédy Bélát kellene megbízni kormányalakítással, Horthy azonban nem engedett a szemérmetlen zsarolásnak. Miután megérkezett Budapestre, a kormányzó összehívta a koronatanácsot, és magához hívatta Kállay miniszterelnököt. Kállay Miklós maradéktalanul tisztában volt a helyzettel, ezért kérte felmentését. Horthy ismételten tudatta a balszerencsés államfővel, hogy felmentését csakis és kizárólag német nyomásra hajtja végre, ez a döntés a legkevésbé sem tükrözi tényleges álláspontját, illetve személyes érzelmeit. Figyelmeztette Kállayt, hogy a Gestapo valószínűleg rövidesen le fogja tartóztatni őt, és ha nem szökik el, úgy borzalmas sors várhat rá és családjára (Kállay és családja végül kalandos körülmények között nyert egerutat a Gestapo elől, Bethlen István volt miniszterelnök is menekülni kényszerült).

Kállay menesztése azonban csak az első lépés volt. Horthy Miklós garanciát vállalt, hogy németbarát kormányt nevez ki, hiszen – ha fogyatkozó mértékben is, de – reménykedett abban, hogy a Hitlerrel kötött alku értelmében a Führer ez esetben meg fogja szüntetni Magyarország megszállását. Edmund Veessenmayer birodalmi meghatalmazott továbbra is Imrédy kinevezését követelte, ám Horthy erre semmiképpen nem volt hajlandó, mert nem kívánt megágyazni az Országgyűlésben a nyíltan antiszemita jobboldalnak, melyet ő maga a legkevésbé sem támogatott, és a magyar választópolgárok se tüntettek ki szélesebb körben bizalmukkal. Helyette Sztójay Döme tábornokot, a berlini kö-

vetet kérte fel a miniszterelnöki posztra, aki a külügyminiszteri tárcát is megörökölte.

Horthy Miklós kormányzó megbízottja, Sztójay Döme nem tartozott az Adolf Hitler által megbízhatónak ítélt politikusok közé, ám a német csapatok ígért kivonására nem ezért nem került sor. A Führer ismételten hazudott. Esze ágában sem volt visszaállítani Magyarország önállóságát, Edmund Veesenmayer közbenjárásával éppen a belügyek és a hadügyek feletti teljes kontrollra törekedett. Hitler utasította a magyarországi megbízottat, hogy Horthy Miklós kormányzót lehetőség szerint vonja ki a politikai döntéshozatalból, és a legfőbb közméltóság tudta nélkül, az ő megkerülésével gyakoroljon nyomást a magyar belügyminisztériumra. Berlin egyre nagyobb befolyást szerzett a magyar haderő felett, és a Führer által oly hisztérikusan kritizált zsidópolitikát is agresszívan befolyásolták. A magyarországi zsidóságot sárga csillag viselésére kötelezték, bezáratták a zsidó üzleteket, gettókat állítottak fel, és a Gestapóval együttműködő hatóságok megkezdték a deportálások előkészítését. Az első, vidéken élő zsidókból felállított transzport áprilisban hagyta el az országot; így módon a magyarországi zsidóság helyzete alig pár hét leforgása alatt kritikussá vált, s csak azok voltak viszonylagos biztonságban, akik Budapesten rekedtek. Hitler azonban a brutális eljárással sem volt elégedett, így magához rendelte Sztójay Dömét, és arra utasította, hogy a Gestapo segítségével törekedjen a zsidókérdés teljes körű, végső megoldására.

A sorozatos német beavatkozásokból adódóan Horthy Miklós kormányzó tényleges hatalma napról napra csökkent. A németek által feltüzelt szélsőjobb megerősödött, a Gestapo mindenhová beszivárgott, és a náci titkosrendőrség ugyancsak hatékony módszerekkel végezte dolgát. A kormányzó informális módon próbálta segíteni a zsidóságot, folyamatosan tájékozódott a történetekről, és ha módjában állt, be is avatkozott a Gestapo tevékenységébe. Horthy június végén javaslatot tett a deportálásokért közvetlen felelősséggel tartozó belügyi állam-

titkárok, a hírhedten antiszemita Baky László és Endre László leváltására, és indítványozta a transzportok azonnali leállítását. Miután megtudta az igazságot a náci halálgyárak működéséről (kezébe került az ún. auschwitz-i jegyzőkönyv), július 6-án határozatot hozott, melyben szigorúan megtiltotta a budapesti zsidóság deportálását. Edmund Veessenmayer természetesen jelentette Horthy Miklós renegát cselekedeteit, és tiltakozott Sztójay Döme miniszterelnöknél, de a kormányfő nem vonatta, nem vonhatta vissza a kormányzó rendeletét. Mikor tudomást szerzett róla, hogy a Gestapo segítségével Baky László és Endre László augusztusban tervezik végrehajtani a budapesti zsidók deportálását célzó nagyszabású akciót, Horthy rögvest cselekedett. Magához rendelte Koszorús Ferenc vezérkari ezredest, s arra utasította, hogy a Budapest környékén állomásozó páncélos alakulatokat azonnal hívja be a fővárosba, és ha szükséges, fegyveres erővel akadályozza meg a budapesti zsidóság elhurcolását (a fővárosi csendőrség parancsnoka is ugyanezt az utasítást kapta). Sztójay Döme utódja, Lakatos Géza vezérezredes odáig ment, hogy kiutasította az országból a Gestapo véreskezű végrehajtóját, Adolf Eichmann „zsidóügyi szakértőt”.

A kormányzó mindent megtett, amit csak megtehetett, de késve cselekedett. Meglehet, ha hamarabb értesül az országból elhurcolt zsidók borzalmas sorsáról, korábban intézkedett volna a transzportok leállításáról, de ezek az információk csak július 3-án értek el hozzá. Addig a náci titkosrendőrséggel együttműködő magyar hatóságok körülbelül 400 ezer polgári személyt deportáltak, akik közül csak kevesen éltek túl a haláltáborok borzalmait.

A belügyi helyzet romlásával párhuzamosan a nemzetközi katonai helyzet is egyre fenyegetőbbé vált. A keleti fronton a Wehrmacht folyamatosan hátrált, majd június 6-án a szövetséges csapatok sikeres inváziós hadműveletet hajtottak végre a normandiai partoknál, és megkezdtek az előrenyomulást a négy éve német megszállás alatt álló Franciaország szíve felé.

Mindeközben a Vörös Hadsereg és szövetségesei lassanként már Magyarországot fenyegették, a haza végveszélybe került: a hosszas vívódások és a körültekintő mérlegelés után immáron elérkezett a cselekvés ideje.

A KIUGRÁSI ELŐKÉSZÍTÉSE

Románia átállásával Horthy elérkezettnek látta az időt, hogy a németek kritikus helyzetét kihasználva Magyarország kilépjen a háborúból. Ennek előkészületeként lemondatta a miniszterelnöki tisztség ellátására időközben alkalmatlanná vált Sztójay Dömét és kormányát, majd augusztus 29-én Lakatos Gézáat bízta meg kormányalakítással. Lakatos vezérezredes Horthy bizalmi embere volt, de a kormányban a németek nyomására olyan tisztségviselőknek is helyet kellett adnia, akik birtokolták Edmund Veesenmayer támogatását (ez a gyakorlatban legfőképpen azt jelentette, hogy folyamatosan tájékoztatták a birodalmi megbízottat a magyar kormány terveiről). Horthy Miklós két feladatot nevezett meg, amit Lakatosnak mint miniszterelnöknek teljesítenie kellett: visszaállítani Magyarország önállóságát, és előkészíteni a kiugrást.

Természetesen Horthy Miklós sem maradt tétlen a fenti ügyeket illetően. Szeptember 8-án a kormányzó magához kérte a német megszállás után illegalitásba kényszerült, hónapok óta bujkáló Bethlen Istvánt, hogy a bölcs államférfival is megvitathassa terveit, melyek sikerén a magyar nemzet jövője állt vagy bukott. A Várban megtartott titkos találkozón csak olyanok vettek részt, akik maradéktalanul birtokolták a kormányzó bizalmát, így Lakatos Géza miniszterelnök, a külügyminiszterként kinevezett Henyei Gusztáv tábornok, Kánya Kálmán volt külügyminiszter, Vörös tábornok, a vezérkar főnöke, valamint más kiválasztott katonatisztek és politikusok vettek részt. A titkos megbeszélés során valamennyien ugyanarra az álláspontra he-

lyezkedtek: a közméltóságok és a katonatisztek eltökélték, hogy minél gyorsabban be kell szüntetni a háborúskodást, és Magyarországot mihamarabb ki kell vonni a rettenetes véráldozatokat követelő, teljességgel reménytelen fegyveres konfliktusból.

A különbéke nyélbe ütése azonban rendkívüli nehézségeket vetett fel. A kormányzó már Lakatos kinevezése előtt, augusztus 28-án felvette a kapcsolatot a nyugati hatalmakkal, ám a Svájc felől érkező üzenetből kiderült, hogy az angol és az amerikai kormány mellett Moszkvával is egyeztetni kell a kritikus kérdésben. Az addig határozott Horthy Miklós és Lakatos Géza ekkor megtorpant, és – annak ellenére, hogy szeptember elején a Vörös Hadsereg csapatai elérték Erdély területét – csak szeptember végén küldött titkos üzenetet, melyben kezdeményezte a béketárgyalásokat. Rövidre rá a kormányzó titokban küldöttséget menesztett Moszkvába, hogy tárgyaljanak a fegyverletételről. A szigorúan bizalmas ügyben eljáró csoportot a következő személyek alkották: Faragho Gábor altábornagy, a magyar csendőrség oroszul is kiválóan beszélő parancsnoka, korábbi moszkvai katonai attasé, Teleki Géza gróf, az öngyilkosságba hajszolt Teleki Pál miniszterelnök fia, valamint Szent-Iványi Domokos, miniszteri tanácsos. Az alku október 11-én kötött meg: a magyar delegáció aláírta a feltétel nélküli kapitulációt, melynek viszonzásaképpen a szovjet fél ígéretet tett: a kiugrás napján megállítja csapatait, hogy a magyar 1. hadsereg szembeszállhasson a német megszálló alakulatokkal.

A Moszkvában zajló fegyverszüneti tárgyalásokról sem a magyar hadvezetés, sem a lakosság nem értesült. Nem így a német titkosszolgálatok; a rendkívül hatékonyan működő náci hírszerzés már szeptember végén tudott a kiugrás előkészületeiről, és részletes beszámolókat küldtek Berlinbe.

Adolf Hitler rögvest elrendelte a megfelelő ellenintézkedéseket, amelyek végrehajtását Edmund Veessenmayerre bízta. A teljes hatalmú birodalmi megbízott október elején felkereste Szálasi Ferencet, s tudatta vele, hogy a Führer őt választotta az új ma-

gyar kormány fejének. Mialatt a nyilaskeresztesek szervezkedni kezdtek, Adolf Hitler magához rendelte Otto Skorzenyt, a Waffen-SS tisztjét, aki Mussolini kiszabadításával szerzett magának hírnevet. Skorzeny a különleges műveletek szakértőjeként volt számon tartva; rendkívüli mértékben értett a speciális akciók tervezéséhez és végrehajtásához, és a náci diktátor a háború során több ízben is igénybe vette különleges képességeit. Ezzel egy időben Hitler Budapestre helyezte át Bach-Zelewski SS-tábornokot, aki a varsói felkelés vérbefojtásával is bizonyította hűségét. A budapesti Gestapo-csoport is megkapta a kritikus jelentőségű információkat, és megtervezte az ellenlépéseket. Október 10-én, a hajnali órákban a német titkosrendőrség elrabolta Bakay altábornagyot, Budapest parancsnokát, majd utódját is letartóztatták. Mivel a kiugrás sikeres végrehajtása szempontjából mindketten kulcsfigurák voltak, Horthy megkísérelte kitolni a határidőt. A titkos rádiócsatornán fia, ifjabb Horthy Miklós tolmácsolta kérését, amelyben további négy napot kért a fegyverszünet kihirdetésére, s garanciát vállalt, hogy október 16. helyett október 20-án kihirdeti a fegyverletételt. Moszkva azonban nem hajlott meg a súlyos érvek hallatán, és a szovjetek a körülményektől függetlenül ragaszkodtak az eredeti határidőhöz.

A Moszkva felől érkező, titkos rádiócsatornán továbbított üzenet komoly dilemmát okozott. A németek által végrehajtott intézkedések egyértelműen mutatták, hogy az eredeti tervet ismeri a náci titkosszolgálat, ezért új forgatókönyvre lett volna szükség – ám ennek kidolgozására már nem volt idő.

A KORMÁNYZÓ BUKÁSA

Horthy Miklós október 14-én meghozta elhatározását. A kétségek között vergődő kormányzó ekkor eltökélte, hogy a szovjetekkel kötött titkos szerződés értelmében kísérletet tesz a kiug-

rásra, és Magyarországot kilépteti a háborúból, mely oly szörnyű szenvedéseket hozott a nemzet számára. Ezen a szombati napon megtette az előkészületeket: megírta rádióbeszédét, és másnap délre magához kérte Veessenmayert, a Harmadik Birodalom teljhatalmú megbízottját. Horthy úgy tervezte, hogy pontban 12 órakor a német követ tudomására hozza elhatározását, majd a rádió épületéhez hajtat és beolvassa beszédét. A koronatanács támogatását már korábban megszerezte; a tanácstagok, belátván a helyzet súlyosságát, Horthy mellé álltak és elfogadták a fegyverszünet kihirdetését.

A döntés megszületett, a kormány felkészült a kiugrásra – Horthy Miklós hangulata azonban továbbra is komor maradt. A kormányzó tökéletesen tisztában volt azzal, hogy az elhatározás önmagában még nem garantálja a sikert, és a németek mindent meg fognak tenni a kiugrás megakadályozására. Tudta, hogy Adolf Hitler számára Magyarország nem több mint hadműveleti zóna, mely képes lelassítani a Berlin felé masírozó Vörös Hadsereget, és a Führer egyetlen könnycseppet sem ejtene a magyar leventék kiontott véérért. Azt is sejtette, hogy a belső ellenséggel is meg kell küzdenie. A náci megszállás óta egyre aktívabb, napról napra több erőt gyűjtő nyilaskeresztesek a végsőkig kitartanak Németország mellett, és a hadvezetésben is számos olyan tiszt akad, aki elutasítja a józan érveket, és ellenzi a fegyverletételt. Emiatt a hadvezetés tagjai előtt is titokban akarta tartani a kiugrást, s úgy tervezte, hogy csak a legutolsó pillanatban tájékoztatja a vezérkart. Aggodalmában hatalmas hibát ejtett: sem az 1., sem a 2. magyar hadsereg parancsnokait nem avatta be tervébe, akik nem készülhettek fel a szükséges intézkedések végrehajtására.

Mindeközben a náci titkosszolgálat is akcióba lépett. A cselekvési tervet már régen kidolgozták, hiszen a német hírszerzés mindent tudott a titkos diplomáciai tárgyalásokról, és ismerte a szovjetek által megadott határidőt is. Hitler tisztában volt azzal, hogy Horthy október 15-én kívánja kihirdetni Magyarország ki-

ugrását, és intézkedett a szükséges előkészületek megtételéről. A különösen aljas terv döntő mozzanatának kivitelezését Otto Skorzenyre, a különleges műveletek szakértőjére bízta, akinek furfangossága, merészsége és gátlástalansága közismert volt.

A proklamáció előtti napokban a német titkosszolgálat ügynökei felkeresték ifjabb Horthy Miklóst. A náci ügynökök elhitték vele, hogy a jugoszláv Tito titkos követet küldött Budapestre, akinek felhatalmazása van a fegyverszüneti tárgyalások folytatására. Némi egyeztetés után úgy állapodtak meg, hogy október 15. reggelén tartják meg a találkozót.

Ifjabb Horthy Miklós másnap reggel nyolc óra körül, három testőr társaságában hagyta el a Várat, és az Eskü térre ment. A testőröket az épület előtt hagyta, de kikötötte: ha tíz percen belül nem térne vissza, menjenek utána, s akár erővel is hatoljanak be az épületbe. Ifjabb Horthy aggodalommal telve lépett be Bornemissza irodájába, s amint helyet foglalt az egyik fotelban, a szomszéd szobából civilbe öltözött német ejtőernyősök rontottak elő. A Skorzeny által vezetett csoport tagjai gyorsan letepertek a kormányzó fiát, Skorzeny pedig revolverének markolatával leütötte ifjabb Horthy Miklóst. Ezután egy szőnyegbe csavarták a testet, és kivitték az utcán várakozó teherautóhoz. A kormányzó fia azonban csak színlelte az ájulást; mikor kiléptek a kapun, segítségért kiáltott. Testőrei rögvest fegyvert rántottak, és tüzet nyitottak a takarítóbrigádnak álcázott német kommandósokra. A tűzpárbajban egy magyar és egy német katona meghalt, de Skorzeny ekkor sem veszítette el lélekjelenlétét. Kommandósai a teherautó platójára dobták az ifjabb Horthyt, felugráltak a gépjárműre, a sofőr pedig padlóig nyomta a gázpedált, és a teherautó gyorsan elveszett a kis utcák között.

Az emberrablás 8.30-kor történt, Horthy Miklós pedig egy órával később értesült a hírről. Ekkorra már megvizsgálták a helyszínen talált töltényhüvelyeket, így kétsége sem lehetett afelől, hogy kik állnak az ördögi bűntett hátterében. A kormányzót letaglózták az esemény. Gyanította, hogy a nácik bármilyen

ocsmányságra képesek, hogy meggátolják őt a fegyverszünet megkötésében, de Skorzeny rafinált aljassága megdöbbentette. Egyetlen fia immáron a németek túsza volt, afelől pedig semmilyen kétsége nem volt, hogy ha a helyzet úgy hozza, a náci hatalom a legcsekélyebb tétovázás nélkül kioltja ifjabb Horthy Miklós életét. Adolf Hitler üzenete egyértelmű volt: ha kihirdeti a proklamációt, azzal saját fia halálos ítéletét írja alá.

Horthy Miklós felzaklatott állapotban, háromnegyed óras késséssel érkezett meg az eredetileg 10 órára kiírt koronatanácsra. Az elkínzott kormányzó köszöntötte a kormány és a vezérkar tagjait, majd elmondta, hogy az elkövetkezendő órákban fegyverszünetet fog kérni a Szovjetuniótól, és kihirdeti Magyarország kiugrását. Ezután vitéz Vörös János, a vezérkari főnök beszámolt a hadi helyzetről. A vezérezredes felvázolta az eseményeket: Szeged térségében ekkor már javában folytak a harcok, a Vörös Hadsereg csapatai a Tiszán való átkelésre készültek, Debrecen mellett pedig gyilkos harckocsisata dúlt. Kétség sem férhetett hozzá, hogy a nyomasztó túlerőt élvező szovjetek képesek lesznek mindkét területen kierőszakolni az áttörést, felmorzsolják a magyar és német egységekből álló védelmet, és szerencsétlenebb esetben akár napok leforgása alatt felvonulhatnak Budapest ellen. A helyzet súlyosságára való tekintettel a német Guderian tábornok alig fél órával korábban rendkívüli parancsot juttatott el a fronton álló csapatokhoz. A Wehrmacht tábornoka hadműveleti területté nyilvánította Magyarországot, utasítást adott a védelmi vonalak bármi áron történő tartására, és kijelentette, hogy megfosztja a magyar vezérkart az 1. és a 2. hadsereg parancsnoklásának jogától: ettől kezdve a magyar egységek kizárólag a német tisztek parancsait követhetik. A helyzet kétségbeejtő volt, ezért Lakatos Géza miniszterelnök bejelentette lemondását, Horthy pedig utasította a jelen lévő minisztereket egy új kormány megalakítására.

Ekkor érkezett meg Veessenmayer az előre megbeszélt találkozóra. Horthy felfüggesztette a koronatanács ülését, majd a lekö-

szönt miniszterelnök és a külügyminiszter társaságában fogadta a Harmadik Birodalom különleges megbízottját. A kormányzó nem várta meg, míg Veesenmayer a protokollnak megfelelően üdvözlí a magyar államhatalom képviselőit, hanem felháborodott hangon támadást intézett a náci tisztségviselő ellen. Közölte a birodalmi megbízottal: tudomására jutott, hogy fiát a német titkosszolgálat emberei elrabolták. Veesenmayer úgy tett, mintha nem is tudna Skorzeny akciójáról, és az emberrabláshoz a Gestapónak köze sem lenne, de ekkor Horthy Miklós ingerült mozdu lattal elébe vetette a helyszínen talált töltényhüvelyek egyikét. A birodalmi megbízott ekkor már nem tagadhatott. Veesenmayer vádaskodni kezdett: közölte, hogy ifjabb Horthy Miklós árulást követett el, lepaktált az ellenséggel, ezért őrizetbe kellett őt venni. A kormányzó rákérdezett fia sorsára, Veesenmayer azonban csak a vállát vonogatta; közölte, hogy nincs tudomása ifjabb Horthy Miklós hollétéről, ebben az ügyben őt nem tájékoztatták. Horthy felháborodva hallgatta a hazugságáradatot. A kormányzó aljas zsarolás áldozatává vált. Jól tudta: ha kihirdeti a proklamációt, úgy fia életét sodorja veszélybe. Borzalmas dilemma előtt állt, mégis gyorsan meghozta a döntést: közölte a birodalmi megbízottal, hogy a magyar kormány a fegyverszünet megkötése mellett foglal állást, és Magyarország kilép a háborúból. Veesenmayer erre a lehetőségre is felkészült. Mivel fia életével nem tudták sakkban tartani a kormányzót, csel által próbált nyomást gyakorolni Horthyra. Közölte, hogy nemsokára fel fogja keresni a kormányzót Hitler személyes megbízottja, Rudolph Rahn, aki a Führer különleges üzenetét fogja tolmácsolni. Horthy erre közölte, hogy készen áll a követ fogadására, ám eredeti szándékát megváltoztatni nem hajlandó, és kihirdeti a fegyverszünetet.

13 órakor megérkezett Rudolph Rahn. Horthy Miklós röviddel korábban felhatalmazta a kabinetiroda főnökét, Ambrózy Gyulát, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket. Ambrózy ekkor telefonált Hlatky Edének, a Magyar Rádió kormánybiztosának, hogy olvassa be a proklamációt, melyre 13 óra 10 perc-

kor került sor. A drámai jelentőségű nyilatkozat a következőképpen végződött: „Értesítem a német birodalom képviselőjét, hogy fegyverszünetet kérünk ellenfeleinktől, és megszüntetjük az ellenségeskedést velük szemben. (...) A magyar hadsereg parancsnokait ennek értelmében utasítottam. A csapatok, híven esküjükhöz, továbbra is kötelesek engedelmeskedni parancsnokaiknak, akiket én neveztem ki. Minden becsületes magyart arra kérek, hogy kövessen ezen az áldozatot kívánó úton, amely Magyarország megmentéséhez vezet majd.”

Mindeközben a németek és a nyilasok sem tétlenkedtek; előre meghatározott terv szerint cselekedtek, midőn végrehajtották a puccsot. A vezérkari főnök utasította Pogány Imre ezredest, hogy továbbítsa a kormányzó parancsát a harcoló magyar csapatoknak, de a nyilasok beépített embere, Kapitánffy Albin őrnagy ezt megakadályozta. A német megszállókkal kollaboráló Porzezinszky Ádám ezredes, aki kritikus jelentőségű pozíciót foglalt el – ő volt a vezérkar híradó osztályának főnöke –, arra utasította alárendeltjeit, hogy a kormányzóság felől érkező parancsokat ne továbbítsák a csapatokhoz. Ily módon elszabotálta Horthy Miklós tervét, és lehetetlenné tette, hogy a kormányzó a magyar hadsereg egységei felett rendelkezessen. Nádas Lajos ezredes ugyanekkor olyan parancsot tett közzé, amelyik ellentmondott a kormányzó proklamációjának. Felszólította a fronton harcoló csapatokat a küzdelem folytatására, és kijelentette, hogy Horthy Miklós rádióban felolvasott üzenetét tekintsék semmisnek. Nem sokkal később Vörös János vezérkari főnök nevében kiadta a parancsot a harc folytatására, és megtiltotta a visszavonulást, illetve a kapitulációt.

Három óra körül a német csapatok elkezdtek megszállni Budapest stratégiai jelentőségű pontjait: felfegyverzett nyilasok vették ellenőrzésük alá az előre kiválogatott épületeket és közterületeket, majd 16 órakor egy különítmény megszállta a Magyar Rádió székházát, és beolvastatták előzőleg megfogalmazott felhívásukat, ami a harc folytatására szólította fel a honvédséget.

A magyar hadsereget teljesen felkészületlenül érte Horthy Miklós proklamációja. Zűrzavaros helyzet alakult ki, és a tisztek nem tudták, miként cselekedjenek. Itt mutatkozott meg leginkább a kormányzó tervének gyengesége: a rádió által sugárzott üzenetben Horthy nem intézett egyértelmű felhívást a hadsereghez, parancsának továbbítását pedig a híradósok elszabotálták. A helyzetet Vörös János vezérkari főnök tisztázhatta volna, ám őt saját beosztottai nyomás alatt tartották. Helyettese, László Dezső altábornagy és más németpárti tisztek rávették egy, a Horthy Miklós proklamációját semmissé tevő nyilatkozat megfogalmazására, amit kevéssel fél hat előtt beolvastak a nyilasok által megszállt Magyar Rádióban. Ez a következőképpen hangzott: „A Kormányzó Úr rádiószózatában elhangzottakat senki se értelmezze úgy, hogy a magyar hadsereg letette a fegyvert. Mind ez ideig csupán fegyverszüneti tárgyalásokról van szó, melyeknek kimenetele még bizonytalan. Ezért minden katona és egység változatlan erővel folytassa a harcot bármilyen oldalról jövő támadással szemben.”

Ugyanekkor megkezdődött a kulcsszerepet játszó katonai vezetők kiiktatása is. Hindy Iván vezérőrnagy felszólította Aggteleky Béla altábornagyot, a Budapesten állomásozó I. hadtest parancsnokát, hogy álljon a nyilasok oldalára, és tagadja meg Horthy parancsainak teljesítését. Az altábornagy erre nem volt hajlandó, ezért Hindy Iván letartóztatta őt, és utólag semmissé tette parancsait. Hasonló események játszódtak le más katonai egységeknél is: a nyilasokkal kollaboráló tisztek letartóztatták a Horthyhoz hűséges tiszteket, és parancsot adtak a harcok folytatására. Ily módon a Budapesten állomásozó katonai és csendőri egységek egymás után álltak át a nyilasok oldalára.

Délután öt órára Budapestet teljességgel a hatalmuk alá hajtották a németek és a nyilasok. Szálasi Ferencet átvitték a német követségre, és a nyilasok vezére megkezdte az ellenkormány felállítását. Ugyanekkor Lázár Károly altábornagy, a testőrség lojális parancsnoka utasítást adott a vár lezárására. A kormányzóhoz

hű testőrség, bár csupán 300 katonát számlált, erélyes intézkedéseket hajtott végre. Védelmi állásokat építettek ki, a Várba vezető utakat aknazárral tették járhatatlanná. Horthy Miklós és a kormány tagjai a Várban rekedtek, de biztonságban voltak.

Miközben Horthy Miklós és a kormány lojális tagjai a budai Várból figyelték az események alakulását, Szálasi Ferenc, a nyilasok vezére magához ragadta a kezdeményezést. Ellenkormányt állított fel, majd közleményt fogalmazott, amit este 21.40-kor olvastak be a rádióban. Szálasi közölte az ország lakosságával, hogy a Nyilaskeresztes Párt átvette a hatalmat, és új kormány alakult, valamint felszólították a csapatokat a harc folytatására.

Horthy Miklós ekkor már tudta, hogy terve kudarcot vallott, a kiugrási kísérletet a német megszállók hathatós támogatását élvező nyilasok megakadályozták. Értesült arról, hogy másnap reggel a németek támadást fognak intézni a Vár ellen, de még ekkor sem gondolt a megadásra. A késő esti órákban Vattay altábornagy, a katonai iroda főnöke jelentkezett kihallgatásra, aki Adolf Hitler üzenetét tolmácsolta. A Führer felszólította a kormányzót, hogy mondjon le tisztségéről, és adja fel a Várat, cserébe pedig biztos menedéket kínált Horthy számára. Horthy Miklós ellentmondást nem tűrő hangon utasította vissza Hitler ajánlatát, és közölte a követekkel, hogy ilyesféle üzenetekkel a továbbiakban még csak ne is zavarják.

A kormányzó jól tudta, hogy az erődítménnyé tett várban álmásozó testőrség nem veheti fel a harcot a sokszoros túlerőt élvező, Tigris nehézpáncélosokkal megerősített német egységekkel. Horthy nem akarta, hogy konoksága miatt hulljanak el ezek a bátor katonák, ezért hajnaltájt – miután feleségét, menyét és unokáját biztonságos helyre kíserte – parancsot adott az ellenállás megszüntetésére.

A vasárnapról hétfőre virradó éjszaka alighanem Horthy életének leggyötrelmesebb éjszakája volt. Előző éjjel még abban reménykedett, hogy sikerül Magyarországot kivezetnie a háború tébolyából, és biztosíthatja az ország jövőjét, az október 15-ei

események azonban legpesszimiztább elképzeléseit is mélyen alulmúlták. A kormányzó fegyverszüneti törekvése megbukott, Magyarország felett átvették a hatalmat Szálasi Ferenc nyilasai, hazánkat hadműveleti területté nyilvánították, a várat ostromgyűrűbe fogta az ellenség, elrabolt fiáról pedig semmilyen hírt nem kapott. A szörnyű éjszakára véres reggel következett: mikor a német csapatok megindultak a Vár ellen, az egyik testőrségi egység tüzet nyitott rájuk. Az összecsapásban két magyar és hét német katona vesztette életét, mielőtt a testőrök – Horthy parancsának engedelmeskedve – letették a fegyvert.

Horthy Miklós azonban ekkor már nem tartózkodott a budai Várban: a kormányzó az SS főparancsnokságán volt fogoly.

AZ UTOLSÓ TOLLVONÁS

Edmund Veessenmayer, a Harmadik Birodalom teljhatalmú megbízottja kora reggel, 6 órakor jelentkezett a kormányzónál. Nyájas hangon közölte Horthyval, hogy meg akarják kímélni öméltóságát a Vár megszállásának kellemetlen látványától, és javasolta, hogy rögvest hagyják el a kormányzói rezidenciát. Veessenmayer a kormányzót a Hatvány-palotába, az SS főparancsnokságára vitette, s ott védőőrizetbe helyeztette.

Horthy Miklóshoz a délelőtti órákban csatlakozott Lakatos Géza miniszterelnök, Tost Gyula repülő alezredes szárnysegéd és Vattay Antal altábornagy, a Kormányzó Katonai Irodájának vezetője, egyben a kormányzó főhadsegéde, akik szintén a németek sajátos vendégszeretetét élvezhették. Horthy Miklós tudta, hogy a történelem után nem lesz képes megőrizni hatalmát. Csúfosan megalázták, a becsületébe gázoltak: a nyilaskeresztes párt, mely mindig is legfőbb ellensége volt a belpolitika színterén, s melynek visszaszorításáért oly sokat tett, végül német segítséggel fölébe kerekedett. Formálisan továbbra is ő volt a

kormányzó, de a hatalom pálcáját már kicsavarták kezéből, s ha elrabolt fiát valaha is viszont kívánta látni az életben, engedelmeskednie kellett.

A feszült csendben alig vánszorogtak a percek; a szobában ülő közméltóságok közül senki sem szólt, nem kezdeményezett társalgást. Hiszen mit is mondhattak volna akkor, mikor a cselekvésre lehetőség nem nyílt, és egyetlen vigasztaló sem kínálkozott. Tíz óra körül járt az idő, amikor egy SS-tiszt megjelent és közölte a kormányzóval, hogy Szálasi Ferenc miniszterelnök kéreti őt. Horthy Miklós ábrázata elvörösödött a dühtől, és a mellette ülő Lakatosra mutatott, közölve, hogy a miniszterelnök éppen itt van. A német tiszt ekkor módosította szavait, és azt mondta, hogy Szálasi úr szeretne beszélni őfőméltóságával.

Szálasi Ferenc, a Nyilaskeresztes Párt elnöke a szomszéd szobában várta a kormányzót. A hungarista pártvezér, aki önmagától kapta meg a nemzetvezető titulust, nem sokat kertelt. Arra kérte Horthy Miklós kormányzót, hogy azonnali hatállyal nevezze ki őt miniszterelnökké, s adja át neki a teljhatalmat. Az idős kormányzó hevesen tiltakozott. Egyfelől keresve sem találhatott volna olyan embert, akit kevésbé kívánt volna a felelős magyar kormány fejévé tenni, mint Szálasi Ferencet; másrészt a javaslat maga volt a megtestesült orcátlanság. Senki sem kérhetette a kormányzót, hogy nevezze ki őt miniszterelnökké; ennek a kérdésnek a mérlegelése Horthy Miklós hatáskörébe tartozott, s nem ukázra cselekedett. Horthy Miklós felháborodva kérte számon Szálasit; mindennek elmondta a nyilasok vezérét, csak éppen gentlemannek nem, majd végül közölte, hogyha olyannyira ácsingózik a miniszterelnöki címre, talán legyen szíves megkérni náci barátait, hogy nevezzék ők maguk a kormány élére. A felzaklatott Horthy Miklós ezután köszönés nélkül kifordult a szobából.

A kormányzó visszatért bizalmasai közé. Látván mély felindultságát, Lakatos Géza, Tost Gyula, Vattay Antal szavak nélkül is jól tudták, mi játszódott le a szomszéd szobában, s hogy ahhoz

kommentárt fűzni, vagy javaslatot tenni teljességgel felesleges. A csinos kis szalonban megfagyott a levegő, ólomsúllyal vánszorogtak a percek. Feszülten várták, hogy történjék valami, de senki sem mutatkozott. Az SS-őrök karót nyelve álltak az ajtóban, de rajtuk kívül senki más nem jelent meg. Kevéssel tizenkettő után pár katona ételt hozott, de az ebéd szinte érintetlenül tért vissza a konyhába. Horthy Miklós egyre cudarabbul érezte magát; felelős kormányzóként szólnia kellett volna, javaslatot tennie, keresnie a kiutat a pokoli helyzetből, de elméjét lebénytotta a félelem és a szégyen. Miután német nyelven értekezett az örökkel, elvonult a belső szobába, és bezárkózott keserű magányába. Nem sokra rá pisztolylövést hallott a külső szobából, mire felpattant, feltépte az ajtót, s feldúlva nézett körbe. Lakatos és Vattay a földön térdelt; Tost Gyula teste a padlón feküdt, hatalmas vértócsában. A szárnysegéd, kihasználva a pillanatot, mikor a többiek nem figyeltek rá, előkapta pisztolyát, és öngyilkos lett.

A németek hordágyat hoztak, s elvitették az élettelen testet. Nem sokkal később belépett a szobába egy SS-tiszt, aki Lakatos Gézá-t kérte. A miniszterelnököt a német nagykövetségre szállították, ahol Veessenmayer és Rudolf Rahn nagykövet várt rá. A náci hatalom képviselői megpróbálták nyomást gyakorolni Lakatosra. Arra kérték: járjon közbe Horthy Miklósnál, hogy a kormányzó vonja vissza az előző napon kihirdetett proklamációt, mondjon le tisztségéről, és a hatalmat adja Szálasi Ferenc kezébe. Lakatos Géza sejtette, hogy hasonló igényeket fognak támasztani személyével szemben, de a súlyos követelések hallatán csak hümmögni tudott. Úgy vélte, hogy a proklamáció semmissé tételére valószínűleg hajlandó lesz Horthy Miklós, de a másik két kérdésben semmiféle garanciát nem tud vállalni. Az, hogy Horthy lemondjon kormányzói tisztéről, amit idestova 25 éve viselt, önmagában is lehetetlennek látszott. Az pedig, hogy az olyannyira gyűlölt és megvetett Szálasi Ferencet nevezze ki miniszterelnöknek, aki-ről tudván tudta, hogy el fogja veszejteni a halálos fojtásba ke-

rült országot, irreális igény volt. Az teljességgel bizonyos volt, hogy Horthy Miklós saját kezűleg nem fogja megírni ezeket a dokumentumokat, így ha a német fél célt akart érni, kész iratokat volt szükséges a kormányzó elé terjeszteni.

A szükséges dokumentumokat maga Rudolf Rahn fogalmazta meg, majd sebtében magyarra fordították a diktátumokkal felérő nyilatkozatokat, és Lakatos Géza gondjaira bízta őket. Lakatost visszavitték az SS főhadiszállására, majd a miniszterelnök Horthy Miklós elé sietett. Legelőször a proklamáció visszavonásáról szóló iratot helyezte az asztalra, hogy lássa el kézjegyével. Ennek szövege a következőképpen szólt:

„A magyar nemzethez címzett október 15-ei kiáltványomat semmisnek nyilvánítom és megismétlem a magyar vezérkar főnökének a csapatokhoz intézett parancsát, mely a harc elszánt folytatását rendelte el. A súlyos hadi helyzet megköveteli, hogy a honvédhadsereg dicsőséges hírnevéhez méltón védje hazáját. A jó Isten vezérelje a honvédséget és Magyarországot a jobb jövő útjára.”

Horthy Miklós remegő kézzel írta alá a papírost, mely egyenértékű volt hazája halálos ítéletével. A megtört kormányzót ezután visszavitték a Várba, hogy összecsomagolhassa személyes holmiját. Veessenmayer már korábban tájékoztatta őt, hogy családjával együtt Németországba fogják szállítani, ahol a Führer védelmét élvezve, a harcoktól a lehető legtávolabb, méltó körülmények között tartják majd.

Mikor Horthy Miklós kormányzó visszatért rezidenciájára, bizzar kép fogadta. Szállását a nap folyamán elfoglalták Otto Skorzeny katonái, akik önfeledten dézsmálták személyes készleteit, s általában véve remekül érezték magukat – még fürdőszobáját is használták, s ruhatárát is feltúrták némi zsákmány reményében. A megszégyenített közméltóság csomagolni kezdett, összekapkodta a legszükségesebb dolgokat, borotválkozókészletét, tisztálkodószereit, fogkefét, miegyebeket. Lakatos Géza azonban követte őt a fürdőszobába is, és kezébe adott egy másik

iratot. Horthy Miklós idegesen futotta át a szöveget, amely a következőképpen szólt:

„A magyar törvényhozás két Háza nagy méltóságú elnökének!

A magyar Országgyűlésnek kormányzói üdvözetem!

A magyar történelem súlyos és nehéz órájában ezennel kinyilatkoztatom azt az elhatározásomat, hogy a hadvezetés eredményes folytatása és a nemzet belső egysége és összefogása érdekében kormányzói tisztemről, és a kormányzói hatalmammal kapcsolatos minden törvényes jogomról lemondok. Egyidejűleg Szálasi Ferencet a nemzeti összefogás kormányának megalakításával megbízom. Kelt Budapesten, 1944. évi október havának 16. napján.”

A megtört kormányzó tudta, hogy ütött az órája. Megkérdezte Lakatostól, mi van Miklós fiával, mert garanciát akar kapni gyermeke személyes biztonságát illetően. Lakatos Géza azonban nem tudott ilyesféle hírekkel szolgálni, hiszen neki fogalma sem volt az ifjabb Horthy Miklós sorsáról. Ezért szólt Veessenmayernek, hogy világosítsa fel a kormányzót, s nyugtassa meg őt, mert különben bajosan lesz aláírva a kulcsfontosságú dokumentum. A német kormány megbízottja jól tudta, hogy ifjabb Horthy Miklóst repülőgéppel Bécsbe szállították, onnan pedig a felső-ausztriai mauthauseni koncentrációs tábor különleges foglyok számára fenntartott részlegébe hurcolták, de mindezen információkat a legkevésbé sem kívánta a kormányzó orrára kötni. Ehelyett Veessenmayer azt hazudta, hogy ifjabb Horthy Miklós a rá következő napon fog csatlakozni a családhoz, őt a Németország felé tartó különvonat által érintett egyik állomásra szállítják, és Bécsben vagy Linzben találkozhatnak újra. A család újbóli egyesülésének azonban súlyos feltétele van – jegyezte meg a Führer megbízottja, ismételten megforgatva a kést Horthy Miklós vérző szívében –: legelőbb is alá kell írnia a dokumentumot, és csak akkor vállalhat garanciát a fentiekre. Ellenkező esetben a Horthy család felkészülhet a legrosszabbakra.

Horthy Miklós kormányzó ekkor végleg megtört és aláírta sorsfordító dokumentumot – ez a szégyenteljes diktátum volt kormányzói pályafutásának utolsó hivatalos okmánya, amit kézjegyével elláthatott.

KÜLÖNVONAT A POKOLBA

Miután Horthy Miklós kényszer hatására nevét a lemondó nyilatkozat aláírási kényszerével kanyarította, sebtében összecsomagolt, majd német katonák által őrizve tért vissza a budapesti SS-főhadiszállásra. Nem tudta, milyen sorsot szánnak neki a nácik, és a nációkkal szövetkezett nyilasok, de afelől nem volt kétsége, hogy az előtte álló hetek korántsem lesznek mentesek a viszontagságoktól és a kínoktól.

Két nappal az elvetélt kiugrási kísérlet után, a késő délutáni órákban a német követség egyik munkatársa jelentkezett Hortyhynál, és közölte vele, hogy egy különvonat várja őt, családját és kíséretét a Kelenföldi pályaudvaron. Horthy összecsomagolt, felöltözött, majd közölte, hogy készen áll az útra.

Midőn a különvonat kigördült a pályaudvarról, Horthy Miklós szíve majd' megszakadt. Tudta jól, hogy a németek családjával együtt külföldre toloncolják, s hogy amíg Magyarország náci megszállás alatt áll, ő nem térhet vissza hazájába. A kormányzó, aki közel negyedszázadon keresztül állt az ország élén, s teljes erejéből küzdött a nemzet felemelkedéséért, megalázó körülmények között távozott hazájából. Posztjáról konspiratív módon, erőszakkal távolították el; gyermekét elrabolták, s hollétéről semmiféle hírt nem adtak számára. Ami pedig a legfájdalmasabb volt: fegyverrel és zsarolással kényszerítették, hogy a hatalmat egy arra teljességgel méltatlan személy kezébe adja. Horthy konzervatív politikusként világlátésében elutasította a radikális mozgalmakat, és mindent megtett a Nyilaskeresztes Párt köz-

életből való kiszorítása érdekében, végül a magát ostoba göggel nemzetvezetőnek tituláló Szálasi Ferenc kezébe helyezte a legfőbb hatalmat. Afelől pedig semmilyen kétsége nem lehetett, hogy mi lesz a náciakat elvtelenül kiszolgáló nyilashatalom következménye. Horthy megkísérelte kivezetni Magyarországot a valamennyi szempontból iszonyatos károkat okozó, és immáron teljesen reménytelen háborúból, a német parancsnak engedelmeskedő Szálasi pedig eltökélte, hogy a végsőig folytatja a harcot, mit sem törődve az országot érő veszteségekkel.

A Horthy család és kísérete mintegy 7 órát zötykölődött a különvonaton, mire elérték Bécs városát. Miután a különvonat befutott az állomásra, Horthy felhasználta a kínálkozó alkalmat, és megszólította a biztonsági kíséretet adó német katonákat. Úti céljuk, illetve Miklós fia sorsa felől érdeklődött, de érdemi válaszok helyett csak gunyoros megjegyzéseket kapott. Horthy Miklós jócskán felháborodott ezen: ő, aki az Osztrák–Magyar Haditengerészet főparancsnoka volt, majd Magyarország kormányzója, nem szokott hozzá ahhoz, és nem is kívánt hozzászokni, hogy holmi huszonéves bakák kaján megjegyzésekkel illessék és ignorálják személyét. A megaláztatások pedig tovább folytatódtak: Horthy minden egyes állomáson megpróbált érdeklődni, s követelte: hadd beszéljen egy felelős német diplomátával vagy tiszttel – mindhiába. A vonat már Münchenben volt, amikor Dörnberg bárótól, Hitler protokollfőnökétől tudomást szerzett a célállomásról, de Miklós fiát illetően ő sem szolgáltat semmiféle információval.

A GESTAPO KASTÉLYBÖRTÖNÉBEN

A különvonat Münchenből Bajorország felé indult, és az utazás második napján, kevéssel éjfél előtt ért be Weilheimba. Innen autóval mentek a közeli Hirschberg-kastélyba, ahol egykoron

Mussolini is lakott. A németek megfelelő szobákat bocsátottak Horthy Miklós, felesége, menyük és hároméves unokájuk rendelkezésére, miként az ifjabb Horthy Miklósnak is kijelöltek egy helyiséget. A kastély rendkívül szép volt, minden kényelmi berendezéssel el volt látva, az ellátás is színvonalas volt, nélkülözniük nem kellett, de az álomszép környezetben álló épület valójában szigorúan őrzött börtön volt. A kertet szögesdrótból vont kerítés választotta el a külvilágtól, és a Waffen-SS állományához tartozó őrszemélyzeten kívül a náci politikai rendőrség, a rettegett Gestapo is külön őrséget rendelt ki. Német juhászokat vezető katonák járőröztek a kertben, és fegyveresek álltak az ajtóknál, akik Horthyék valamennyi lépését árgus szemmel figyelték. A kormányzótól és családjától, valamint kíséretétől elvették valamennyi értéktárgyukat, s megtiltották, hogy pénzt hordjanak maguknál – ily módon is igyekeztek ellehetetleníteni a szökés kísérletét.

Horthy Miklós és családja sokáig semmilyen információt nem kapott a külvilág történéseiről, miként ifjabb Horthy Miklós hollétéről sem tájékoztatták őket. A Nemzetközi Vöröskereszt egyik alkalmazottja megkísérelt átadni egy üzenetet a kormányzó számára, de a Gestapo őrsége megakadályozta őt ebben, és még a kastély kertjébe se engedték be a követet. Decembertől élelmezésük is drámai mértékben leromlott, köszönhetően a kastély Gestapo-parancsnokának, aki önkényesen visszatartotta az élelmiszeradagokat, saját embereinek élelmezését javítva ily módon. Horthy továbbra is hiába próbált érdeklődni fia sorsáról, vagy Magyarország helyzetéről, kérdéseit egyszerűen ignorálták – a náci titkosrendőrség tagjai és az SS-katonák semmibe vették személyét. Híreket csakis a német újságokból olvasott, melyeket Göbbels propagandaminiszter és stábja szigorúan ellenőrzött, így a háborús helyzet valós állásáról vajmi kevés igaz szót nyomtattak az ominózus lapokra.

A szörnyű állapotokon Horthy Miklós testvére, Horthy Jenő jóindulata javított valamelyest. A tiszt saját kérésére csatlakozott

a családhoz, és a Gestapo engedélyezte számára a Weilheimba való utazást. Horthy Jenő 1945. január 3-án érkezett meg a börtönként szolgáló kastélyhoz egy Gestapo-ügynök kíséretében, s felbukkanása nagy örömet jelentett Horthy Miklós és kísérete számára. Bár kilátástalan idők jártak, öccse jelenléte enyhítette a napi megaláztatásokat és a lélekgyötrő kínokat. Fontos volt az is, hogy Horthy Jenő friss híreket vitt a családnak, hiszen igencsak szomjazták azokat. Csomagot is vitt magával, melyben élelmiszerek voltak, s a láda mélyére rejtve valami olyan, ami a tápláléknál is nagyobb kincset képviselt: egy kisméretű rádiókészülék. Bár félő volt, hogy az őrszemélyzet észreveszi a rádiót, s rögvest megtorolja a tiltott készülék bevitelének kísérletét, Horthy Jenő végül szerencsével járt, és ügyesen beopta azt. Ettől kezdve a család rendelkezésére állt egy rádió, melyen lehetett hallgatni a külföldi adásokat. Mivel a Gestapo pribékjei, ha észreveszik a készüléket, súlyosan megtorolták volna annak használatát, a legnagyobb titokban kellett eljárniuk, de sikerült elkerülniük a lebukást.

Horthy Jenő beszámolója, valamint a rádión hallott hírek azonban a legkevésbé sem vidították fel a kormányzót. Horthy Miklós sejtette, hogy miféle sors vár Magyarországra a nyilasok hatalma alatt, de a valóság a legsötétebb vízióin is túltett. Az országban általánossá vált a zűrzavar, a Vörös Hadsereg feldúlta a keleti területeket, és ostromgyűrűbe fogta Budapestet. A székesfővárost a tüzéség és a légierő egyaránt heves támadások alatt tartotta. Horthy a vésznapokban is erélyesen szembeszállt a nációkkal a zsidók deportálását illetően, Szálasi rezsimje azonban sorra hozta meg a jogfosztó rendelkezéseket. Október végén hadi munkaszolgálatra kötelezték a lajstromba vett zsidókat, majd november elején a hungarista vezetés a magyar állam nevében kisajátította a zsidók minden vagyonát. Folytatódtak a deportálások, és százezreket hurcoltak el a haláltáborokba, miközben a Gestapo pribékjei és a nyilaskeresztes gazemberek feldúlták az országot. Rövidesen Adolf Hitler – abban bízva, hogy

ily módon fel tudja tartóztatni a Bécs felé hömpölygő vörös hadakat – erőddé nyilvánította Budapest városát, ami borzalmas következményeket vetített előre. A Vörös Hadsereg hatalmas erőt vonultatott fel: a román csapatokkal együttvéve mintegy 160-180 ezer katona állt szemben a 70-80 ezer fős védősereggel, melyet vegyesen alkottak német és magyar egységek.

A kormányzó attól tartott, hogy a szépséges Budapest a harcok során oly szörnyű károkat szenved majd el, hogy végül üszkös romhalmazzként fog magába roskadni. Horthy Miklós jól tudta, hogy a szovjet haderő kitapasztalta már az utcai harc fortélyait, és a borzalmas áron mért sztálingrádi lecke tanulságai nagymértékben segítik az ostromló hadakat. Január első felében elesett Józsefváros, Kispest, Újpest, majd a Csepel-szigetről is kiszorították a számbéli hátrányban lévő védőket. A németek sorra robbantották fel a dunai hidakat, hogy fedezzék a visszavonulást, és a folyó által képviselt természetes védvonal mögött alakíthassák ki állásaikat. A védők azonban nem rendelkeztek elégséges hadianyaggal, erejük pedig napról napra fogyatkozott. A fegyver-, a lőszer-, a gyógyszerutánpótlás lehetetlenné vált; a sebesülteket elszállítani nem tudták, és új, friss egységek sem csatlakoztak a harcolókhoz. A sokat szenvedett Budapest sorsa megpecsételődött, s miután a német páncélos egységek mindhárom felmentési kísérlete kudarcba fulladt, semmiféle remény nem kínálkozott. Február 11-én a megmaradt védők kétségbeesett kitörési kísérletet hajtottak végre, de csak keveseknek sikerült átverekedniük magukat a szorosra vont, csapdákkal alaposan megtűzdelt ostromgyűrűn.

Az ostrom véget ért, Budapest pedig szovjet kézre jutott. Horthy Miklós rettegett a város és lakóinak sorsáért, és imáiban arra kérte Istent, hogy kímélje meg az oly sokat szenvedett fővárost a szovjet barbarizmus pusztításától. A kormányzónak nem voltak illúziói, hiszen a korábbi jelentésekből jól ismerte a Vörös Hadsereg bánásmódját a legyőzöttekkel szemben. A szovjet katonák véres bosszút álltak elpusztított otthonaikért, elvesztett rokonaikért

és bajtársaikért. Atrocitások sokasága történt a hadifoglyokkal és a nőkkel szemben, és megkezdődtek a deportálások. Összegyűjtöttek mindenkit, akin egyenruhát láttak – legyen az postás, vasutas, rendőr vagy katona. Az ostromot követő hónapokban körülbelül 150 ezer embert hurcoltak el a fővárosból, akikre borzalmas jövő várt. Sokakat megöltek, másokat keletre vittek és kényszerszermunka-táborokba zártak, ahonnan csak évek múltán térhettek haza azok, akik emberfeletti akarataijüknek és szerencséjüknek köszönhetően túléltek a leírhatatlan viszontagságokat.

Tébolyító hetek voltak ezek. A Gestapo által fogva tartott Horthy család kétségek között vergődött: továbbra sem tudtak semmit ifjabb Horthy Miklós sorsáról, sem otthoni barátaikról és rokonaikról. Azok a hírek, melyek elértek hozzájuk, lesújtóak voltak: kivétel nélkül szörnyű pusztításokról, jóvátehetetlen veszteségekről, terrorról és káoszról szóltak.

Mindemellett saját életük is végveszélyben forgott ezekben a hetekben. Bár Horthy Miklós ekkor még nem tudhatta, de Heinrich Himmler megparancsolta a Waffen-SS-nek, hogy a fogásban tartott kormányzót, családját és a magyar diplomatákat semmi szín alatt ne adják át az amerikaiaknak, hanem ki kell végezni őket, ha az ellenséges csapatok megközelítik a Hirschberg-kastélyt.

AMERIKAI FOGSÁGBAN

A Hirschberg-kastélyt május 1-jén foglalta el az amerikai 7. hadsereg 36. hadosztálya. Az SS-őrszemélyzet ekkor már nem volt a helyén, így összetűzésre sem került sor; az amerikai előőrs parancsnoka egyszerűen besétált az elhagyott kastélyba. Az SS-katonák már két nappal korábban kereket oldottak. Egyenruhájukat, fegyverüket, katonakönyvüket és kitüntetéseiket eldobálták, civil ruhát öltöttek és igyekeztek egérutat nyerni.

Mikor kiderült, hogy ki tartózkodik a kastélyban, a 36. hadosztály három tábornoka meglátogatta a rabként tartott magyar kormányzót. Horthy – mivel kiválóan beszélte az angolt – könnyedén szót értett velük, s megadta nekik a magas rendfokozatú katonáknak kijáró tiszteletet. A tábornokok szintén udvariasan viselkedtek, magatartásukban nem volt nyoma a győztesek durva gőgjének. Az amerikai tisztek délután együtt teáztak a házaspárral, majd másnap továbbálltak. A kastélynál minimális létszámú őrszemélyzet maradt csupán, hiszen többre nem is volt szükség az adott körülmények között.

Másnap délben egy amerikai ezredes jelentkezett, aki a 7. hadsereg parancsnokának üzenetét hozta. Az ezredes átadta Patch tábornok levelét, melyben arra kérte Magyarország kormányzóját, hogy látogassa meg a hadsereg Göppingenben lévő főhadiszállásán. Az ezredes megvárta, amíg Horthy Miklós összecsomagol. A kormányzó sejtette, hogy akár napokig is távol maradhat, így nagyobb bőröndöt készített elő, és több ruhát csomagolt. Miután elkészült útipoggyászával, elbúcsúzott feleségétől, és beszállt a kastély kertjében várakozó katonai gépkocsiba.

Horthy Miklós talán abban reménykedett, hogy a 7. hadsereg parancsnoka jó hírrel szolgál számára, s végre viszontláthatja fiát. Meglehetősen hosszú út állt előtte; a kocsi zötykölődve haladt Augsburg felé, majd áthaladt a történelmi városon, és Göppingen felé fordult.

Este kilenc volt már, mikor Horthy Miklós és amerikai kísérelője megérkezett a villához, melyben a 7. amerikai hadsereg berendezte parancsnoki álláspontját. A kormányzó kissé meglepődött, mert az épület körül nem látott komolyabb őrséget, sem nehézgéppuskákkal felszerelt, jól védett ellenőrző pontokat. Az ezredes kiszállt az autóból, s arra kérte Horthy Miklóst, hogy a gépkocsiban várja meg őt. Negyedóránál is tovább maradt távol, amit a kormányzó meglehetősen sérelmezett, majd bekísérte őt a villába.

Az előtérben már várták Horthyt. Amilyen jó benyomást tettek rá a tábornokok, akik előző nap felkeresték a Hirschberg-kas-

télyban, éppoly visszatetszőnek tartotta a 7. hadsereg fiatal tisztjeinek modorát. A kormányzót hányaveti módon fogadták, nem adták meg neki a kellő tiszteletet, majd minden további nélkül faggatni kezdték az idős Horthyt. A kormányzó nem értette a helyzetet: ő vendégként, Patch tábornok személyes meghívására jött a főhadiszállásra, a zöldfülű tisztecskék – akik között akadt egy magyarul is beszélő hadnagy – pedig úgy bántak vele, mint a hatalmukkal gátlástalanul visszaélő börtönőrök holmi frissen bevonult rabbal. Van-e nála pénz? Milyen értéktárgyakat hozott magával? Van-e fegyvere? Hordoz-e magánál gyógyszereket? – sorjázta a kérdések. Horthy Miklós egy ideig tűrte a szemtelen faggatózást, de utóbb megmakacsolta magát, és közölte, hogy nem hajlandó válaszolni a további kérdésekre. Ő Patch tábornok meghívására érkezett, tehát vezessék őt a 7. hadsereg parancsnokához, vagy ha nem, úgy vitessék vissza Hirschbergbe. Erre a tisztek közölték vele, hogy a tábornok még csak nem is tartózkodik a főhadiszálláson, mert Párizsba utazott, a levelet pedig nem azért küldte, mert találkozni akart a kormányzóval, hanem mert a katonai szabályzat szerint felügyelet alá kell őt helyezni. Horthy Miklós tehát ismét hadifogollyá vált. Éppen csak megszabadult a személyes szabadságát korlátozó SS-őröktől, és a sors máris amerikai fegyveresek karjaiba taszította őt.

A kormányzó becsapva és megalázva érezte magát. A koros Horthy Miklós a diplomáciai protokoll totális semmibevételének tekintette az eljárást, de azonkívül, hogy szót emelt ellene, nem sokat tehetett. Az ellenállásnak nem sok értelme lett volna – hiszen hadifogolyként csak korlátozott jogokkal bírt, és nem ignorálhatta az amerikai tisztek utasításait.

Az egyik hadnagy felvezette a kormányzót a villa emeletére, és egy kicsiny szobát nyitott meg előtte mondván, hogy az éjszakát ott kell töltenie. A helyiség, amelynek minden bútorzata egy ágyból állt, valószínűleg cselédszoba vagy éléskamra lehetett korábban. Horthy felháborodva közölte, hogy semmiképpen sem fog bevonulni a nyomorúságos kis odúba, és követeli a megfelelő

elszállásolást. Az amerikaiak egy darabig értetlenkedtek és próbálták bizonygatni, hogy más helyet nem biztosíthatnak a kormányzó számára, de Horthy megmakacsolta magát, és közölte, hogy ebben az esetben kénytelen lesz a gépkocsiban tölteni az éjszakát. Ezt azonban már csak biztonsági okokból sem engedhették meg neki, így rövid tanakodás után úgy döntöttek, hogy egy másik épületben kerítenek számára helyet.

Horthy Miklós és az amerikai tisztek gépkocsiba szálltak, és egy közeli villához hajtottak. Itt egy nagyobb szobába vezették, melyben a megfelelő bútorzaton kívül két ágy is volt. Ám a szoba nem volt üres – lakója ekkor már aludt. Horthy Miklós ismételen panaszt emelt az eljárással szemben, s közölte, hogy mégis inkább az autóban tölti az éjszakát, miután a közös szállás teljességgel elfogadhatatlan számára. Az amerikai tisztek összehívták a kormányzóval, s feszült helyzet alakult ki, amit nem más oldott fel, mint a szobában raboskodó férfi. Megunván a szócséplést, felkelt az ágyból, nevén köszöntötte Horthy Miklóst, és bemutatkozott. Ő volt Wilhelm List vezértábornagy, az első világháborús veterán, a Wehrmacht egykori tisztje, akit Adolf Hitler 1942-ben felmentett a szolgálat alól. A vezértábornagy, mielőtt összekülönbözött Hitlerrel, s nemkívánatos személlyé vált, a neves hadvezérek közé tartozott: csapatokat parancsnokolt a lengyel hadjáratban, a Görögország elleni offenzívában, majd 1942 júliusától az A hadseregcsoport vezéréként szolgált a kaukázusi hadjáratban.

Így történt, hogy Horthy Miklós végül csak beköltözött a megosztott szállásra. Nem sokat tartózkodott ott: másnap, minden valószínűség szerint biztonsági megfontolásokból egy másik villaiba vitték át őket. Ebben a villában számos más hadifogoly lakott, tekintélyes tiszti klubot alkotva. Ott raboskodott Wilhelm Ritter von Leeb vezértábornagy, Maximilian von Weichs vezértábornagy, illetve Karl Rudolf von Rundstedt vezértábornagy is. A hadviselt katonatisztek és a régi nemesi családok képviselői között Horthy Miklós már sokkalta jobban érezte magát, s egy-

némely dolog már-már feledtette vele keserű sorsát. A német tisztekkel hosszas beszélgetésekbe bonyolódott, melyek során katonai kérdéseket, diplomáciai ügyeket vitattak meg. Magyarország kormányzója sok dolgot megtudhatott Adolf Hitlerről, a Führer hadászati tévedéseiről, a háború rejtett vonatkozásairól. A Wehrmacht magas rendfokozatú tisztjei jóindulattal voltak Horthy Miklós iránt, s bizalmi légkör alakult ki közöttük, a kormányzó pedig nagyra tartotta katonai érdemeiket és csiszolt modorukat. Rendes ellátást kapott, lakhelye is kielégítő volt, de aggodalmai egyre erősödtek. Már napok óta nem hallott feleségéről, miként fia hollétét illetően sem rendelkezett információval. Sem az őrszemélyzet, sem az amerikai tisztek nem válaszoltak ez irányú kérdéseire – így szerettei sorsáról semmit sem tudhatott meg.

Horthy Miklós négy napot töltött a villában a német hadifoglyok körében, majd Augsburgba szállították át. Itt egy munkatelepen helyezték el, ahol folyamatos őrizet alatt állt. A lakás, mely börtönként szolgált, tiszta volt és rendes, de a körülmények általában véve sokkalta rosszabbak voltak, mint a villában. A hadifoglyok csak konzerveket kaptak, az őrszemélyzet pedig elsősorban spanyol ajkú amerikaiakból tevődött össze, akik tiszteletlenül viselkedtek, rettentően hangosak voltak, éjjel-nappal lármáztak. Horthy Miklós módfelett kellemetlen társaságnak találta őket, de egyéb híján kénytelen volt eltűrni magatartásukat.

Horthy végül Augsburgban találkozott a 7. hadsereg parancsnokával. Patch tábornok szárnysegédjeivel és tisztjeivel együtt jelent meg, és séta közben szólította meg a magyar kormányzót. Horthy, aki mindennél jobban szomjazta a magányt, és mindennél jobban utálta a tolakodó embereket, a hoglétét firtató kérdésre felháborodott kérdéssel felelt. Közölte, hogyha a tiszt úr hajlamos bemutatkozni, úgy talán válaszol kérdésére. A katonás kiállítású, sportos termetű férfi ekkor bemutatkozott: ő volt Alexander McCarrell Patch tábornok, a 7. hadsereg parancsnoka.

Horthy Miklós szörnyű napokon ment keresztül, amíg az augsburgi gyűjtőtáborban raboskodott, de néha apróbb örömek is megtalálták őt. Végre hírt kapott fiáról, akit hét hónapja elveszített, és sorsát illetően már a legsötétebb kétségek mardosták őt. Megtudta, hogy a németek a mauthauseni koncentrációs táborba vitték Miklóst, s a háború végéig ott tartották túszként. Végül amerikai csapatok szabadították ki a foglyokat, és fia is amerikai felügyelet alá került. Ugyanezen a napon engedélyt kapott, hogy meglátogassa Hirschbergben maradt feleségét, s bár csupán rövid időt tölthettek együtt, a viszontlátás rengeteget jelentett a kormányzó számára.

Horthy nem sokáig maradt Augsburgban. Május 11-én egy különgéppel Belgiumba, Spába szállították át, tíz nappal később pedig a luxemburgi fürdővárosba, Mondorfba toloncolták. Ebben a táborban a háborús bűnösöket és a magas rangú hadifoglyokat tartották őrizet alatt, így a biztonsági előírások rendkívül szigorúak voltak, az ellátás pedig csapnivaló. Horthy Miklóst nagyon megviselték a rossz körülmények, de még jobban megszenvedte, hogy alig-alig kapott híreket. Sem feleségéről, sem fiáról nem tudott semmit, hiába kérte őreit, hogy értesítsék szerettei hogylétéről, ráadásul Magyarország helyzetéről sem kapott friss információkat. Csak a legrosszabb hírek találták meg őt: a fogolytáborban értesült arról, hogy Josip Tito, a jugoszláv partizánmozgalom vezetője háborús bűnösnek nyilvánította a magyar kormányzót, és a szövetségesektől kérte Horthy kiadatását. A kormányzót sötét démonok kísértették: fel kellett készülnie, hogy ítélőszék elé hurcolják, ország-világ előtt megszégyenítik, és súlyos ítéletet mondanak felette. Legfőképpen pedig saját lelkiismeretével kellett elszámolnia, ami sokkalta gyötrelmesebb procedúrának ígérkezett, hiszen hazája romokban hevert, István fia a kötelesség mezején veszett oda, Miklós fia hosszú ideig koncentrációs táborban sínylődött, nemzete pedig a német rabiga után immáron a szovjet megszállás borzalmait nyögte.

Augusztus 9-én Horthy Miklóst ismét átszállították: ezúttal a Németország középnyugati részén, a Rajna folyó partján fekvő Wiesbadenbe került. A huszonöt fogolyból álló csoportot két villában helyezték el. A körülmények rengeteget javultak: bár inasát és személyes felszereléseinek javát Horthy Miklósnak továbbra is nélkülöznie kellett, immáron rendelkezett saját fürdőszobával, nem inzultálta őt az őrszemélyzet, és a fontosabb kényelmi eszközök is biztosítva voltak számára. A wiesbadeni táborban fiáról is megtudott egyet s mást Horthy Miklós. Megismerkedett Fülöp herceggel, az olasz trónörökös sógorával, aki a náci beavatkozás után fogságba került, majd feleségével együtt a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. Fülöp herceg felesége életét vesztette a haláltáborban, ő maga pedig csakis a vakszerencsének köszönhette, hogy túlélte a borzalmakat. Az olasz arisztokrata Mauthausenben találkozott ifjabb Horthy Miklóssal, s több ízben is beszéltek egymással. Elmondta Horthy Miklósnak, hogy fia méltóságát megőrizve, nagy lelkierővel állta az embertelen megpróbáltatásokat, s miután kiszabadították őket, más foglyokkal együtt Capri szigetére került.

Horthy Miklós már négy teljes hónapja volt az amerikaiak foglya, amikor megkezdődött a kihallgatása. Az üléseket egy amerikai őrnagy – minden bizonnyal a titkosszolgálat tisztje – vezette, aki ezernyi kérdést tett fel a kormányzónak. Horthy Miklós beszámolt Magyarország háborús szerepvállalásáról, valamint elkeseredett törekvéseiről, amelyek a nemzeti függetlenség fenntartását célozták meg. Részletekbe menően ismertette a Hitlerrel való diplomáciai és katonai kapcsolatát, Magyarország megszállásának történetét. Elmondta, hogy fia életével zsarolták, erővel kényszerítették a lemondásra, majd fogságba hurcolták. A kihallgatást vezető őrnagy, hogy bizalmas viszonyt alakítson ki a fogollyal, apróbb szívességeket is tett Horthy Miklós számára. Egyebek között elintézte, hogy levelet fogadhatson feleségétől, akiről hosszú ideje semmit sem hallott. Horthy Miklós

viszonozta a gesztust: őszintén, részletekbe menően válaszolt a kérdésekre, így vallomása igen értékesnek bizonyult.

Wiesbadenből Horthy Miklóst és más foglyokat egy Frankfurt mellett kialakított gyűjtőtáborba szállították, majd szeptember 24-én ismét továbbvitték őket – a cél immáron Nürnberg volt.

A PER ÁRNYÉKÁBAN

Nürnbergben, az egykori náci pártrendezvények helyszínén szigorú biztonsági előírások igazgatták a hadifoglyok életét. A foglyokat egy ötemeletes fegyházban helyezték el, amit magas falakkal vettek körül. Hogy ne lehessen megszökni, mindenhol őrtornyokat emeltek, és a rabokat magánzárkákban helyezték el. Horthy Miklós is magára maradt – immáron senki sem volt mellette, akihez szólhatott volna.

Horthy Miklós három hetet raboskodott a magánzárkában. Ez idő alatt csakis az őrszemélyzettel érintkezhetett, sem látogatót nem fogadhatott, sem más foglyokkal nem találkozhatott. Csak huszonegy nap után helyezték át a fegyház másik szárnyába, ahol alacsonyabb biztonsági szabályzat volt érvényben. Itt is magánzárkába került, de a zárka ajtaját napközben kinyitotta az őrszemélyzet, és a rabok naponta két ízben sétálhattak az udvaron. Étkeztetésük is másként volt megoldva; a foglyokat felsorakoztatták, és közös térben ebédelhettek. A napok múlásával a körülmények sokat javultak. Horthy Miklós számára reményt adott, hogy őrizetüket enyhítették, és csomagokat is adtak nekik, melyekben régóta nélkülözött dolgok voltak. Tisztálkodószerket és fehérneműt kapott, melyeknek igencsak nagy hasznát vette. Rendszeresen megborotválkozhatott, engedélyezték a napi fürdést is, valamint a postaszolgálat is beindult. Végre leveleket kaphatott családtagjaitól, és maga is küldhetett üzeneteket. Eny-

hítték a más tanúkkal való érintkezés szigorát, így hosszadalmas disputákba bocsátkozhatott a német katonatisztekkel, diplomatákkal és állami tisztségviselőkkel, akiket hozzá hasonlóan, tanúként sorakoztattak fel.

Mindeközben Horthy Miklóst több alkalommal is kihallgatták, írásban és szóban egyaránt számos tanúvallomást tett. A vizsgálat során Horthy Miklós őszinte meglepődésére még szegről-végről sem kerültek elő olyan kérdések, amelyek Magyarországgal lettek volna kapcsolatba hozhatók. A bírót csakis a náci főbűnösökre vonatkozó terhelő bizonyítékok érdekelték, ez a törekvés szabta meg a kihallgatások menetét. Horthy lelkiismeretesen válaszolt a feltett kérdésekre, és nyíltságával elnyerte a bíró szimpátiáját, aki értékes gesztust tett felé: felajánlotta számára, hogyha az írásos vallomás lejegyzéséhez esetleg szükségesnek vélné fia segítségét, úgy hajlandó intézkedi az időközben Rómában szabadon bocsátott ifjabb Horthy Miklós átszállításáról. A kormányzó könnyes szemmel köszönte meg a felajánlást, s természetesen igent mondott, így december elején végre viszontláthatta fiát. Ám addig még nem kevés megpróbáltatás várt rá a nemzetközi bíróság színe előtt.

A nürnbergi per során Horthyt tanúként állították az ítélőszék elé. A szövetségesek ugyanis teljességgel alaptalannak tartották Tito vádaskodását, és sem az amerikai kormány, sem a brit kormány nem kívánt eljárást kezdeményezni a magyar kormányzóval szemben. Még maga Sztálin – aki pedig a legkevésbé sem gyakorolta a nagylelkűség és a megbocsátás erényeit – sem óhajtotta felelősségre vonni Horthy Miklóst. A bolsevik diktátor visszautasította Horthy Miklós felelősségének kérdését, és nyugati szövetségeseinek mindössze annyit üzent, hogy „hagyják békén az öregurat”.

Miután a háborús főbűnösök pere lezárult, Horthy Miklós ismét szabad emberré vált. Jackson bíró tudatta vele, hogy az amerikai kormány semmiféle eljárást nem kíván kezdeményezni ellene, Tito követeléseit pedig teljességgel alaptalannak

tartják. A bíró jóindulatúan érdeklődött, hogy Horthy Miklós miként képzei el jövőjét. Magyarország volt kormányzója keserű szavakkal ismertette terveit: miután hazáját megszállta a Vörös Hadsereg, számára és családja számára az öngyilkosságnál is rosszabb volna, ha visszatérne Magyarországra. Addig, amíg helyre nem állnak a demokratikus viszonyok, kénytelen lesz emigrációba vonulni. 78 éves korában hatalmi ambíciói már nincsenek, nem vágyik vissza a kormányzói székbe, amelyből oly otromba és erőszakos módon lökték ki. Minden vágya az, hogy azt az időt, ami életéből még hátravan, szerető családja körében töltsse, s méltósággal viselje mindazon megpróbáltatásokat, melyeket a sors ősz fejére mért. Az amerikai bíró megértéssel és szimpátiával fogadta Horthy Miklós komor, őszinte szavait, és garantálta számára, hogy az amerikai kormánynak beadandó jelentésében kedvező elbírálásra javasolja a kormányzó ügyét.

A kihallgatás után Horthy Miklóst visszavitték a fegyházba, s megszokott zárkájában hajthatta nyugalomra fejét. Úgy vélekedett, hogy bőséggel van ideje, hiszen a washingtoni döntéshozókat lefoglalták az övénél sokkalta fontosabb, nagyobb súlyú ügyek elbírálásai, így akár hónapok is eltelhetnek, amíg megérkezik a határozat. Meglepetésére már három nappal később, december 17-én megérkezett a válasz Jackson bíró hivatalos beadványára. Az őrség éjféli után ébresztette fel Horthy Miklóst, és egy amerikai tiszt utasította, hogy csomagolja össze holmiját. Magyarország volt kormányzóját szabadon bocsátották a fegyházból – a gépkocsi már várta az épület előtt.

A VÉGSŐ FELVONÁS: AZ EMIGRÁCIÓ KESERŐ ÉVEI

A Horthy család szétszakítottsága egy év és két hónapon át tartott. Válságos, halálos fenyegetésekben és válogatott gyötrelmekben teljes időszak volt ez Horthy Miklós számára. A kormányzónak szembe kellett néznie a kiadatás rémével, a koncepciók per és a nyilvános meghurcoltatás fenyegetésével, a teljes becsületvesztéssel. Még ennél is szörnyűbb volt számára, hogy zárkamagányában el kellett számolnia lelkiismeretével, s be kellett látnia azon tévedéseit, melyek súlyos következményekkel jártak a nemzet számára. Ifjabb Horthy Miklós szenvedései ennél is szörnyűbbek voltak. A haláltábor foglyaként szembe kellett néznie a pokol valamennyi borzalmával; élete egyetlen hajszálon függött, mocskos, szűk magánzárkáját gyilkos démonokkal osztotta meg. Hónapokon át raboskodott abban a magánzárkában, mely a krematóriumok fölött, a kínzókamrák mellett helyezkedett el; éjjel-nappal érezte az égő hullák bűzét, hallotta a tortúra alá vont rabok jajveszékelését. Politikai fogolyként halálra volt ítélve, s ezt ő is jól tudta. Csakis a vak-szerencsének köszönhetette, hogy túlélte az elmondhatatlan borzalmakat. Horthyné Purgly Magda szintén a kínok kínjait élte meg. Fiát elrabolták a náciok, férjét megalázták és megfosztották hivatalától, majd külhonba hurcolták, és rabként tartották szereteteit. Ezután Horthy Miklóst amerikaiak ejtették foglyul csalárd módon, ő pedig hosszú időn át semmilyen hírt nem kapott hites ura felől. Asszonyi szív számára aligha létezhet nagyobb teher, mint férje és gyermeke egyidejű elvesztése, Horthyné Purgly Magda azonban méltósággal viselte a lelki gyötrelmeket, és mindvégig bízott abban, hogy a gondviselés előbb vagy utóbb egyesíti az erőszakkal szétszakított familiát.

A család megmenekült a halálos veszedelmektől, sorsuk azonban igencsak kétséges volt. Horthy Miklós elveszítette magyarországi jószágait, a családi földet és birtokot, teljes vagyonát és

értéktárgyait. Kárpótlásról még csak nem is ábrándozhatott. Jól tudta, hogyha a bolsevik hatalom egyszer kisajátít valamit, azt vissza nem adja. A kormányzó és családja ily módon nincstelennek vált. Horthy Miklós, aki korábban sohasem szorult mások segítségére, s maga teremtette meg családja jólétét, ősz fejjel kiszolgáltatottá lett, s csupán a régi barátok és a jó szándékú idegenek segítségével volt képes biztosítani családja létfeltételeit. Nemzetközi szervezetektől kapott segélyekből éltek, amerikai barátaiktól fogadtak csomagokat, valamint XII. Pius pápa is küldött nekik pénzt. Érkeztek még kisebb-nagyobb ajándékcsomagok külföldre szakadt tehetősebb magyaroktól, régi diplomata barátoktól, idegen segítőkötől is.

De még az egyébként gyötető anyagi gondokat is semmissé tették az otthonról jövő hírek okozta aggodalmak. A novemberre kiírt választásokat Horthy Miklós reménykedve várta abban bízva, hogy akad elég hazafi Magyarországon, aki az urnákhoz járulva is kifejezi a szovjethatalommal szembeni ellenérzéseit, s nem hagyja Magyarországot a bolsevikok kezére jutni. A demokratikus választásokat döntő fölénnnyel nyerte a Tildy Zoltán által vezetett Kisgazdapárt, és a kommunisták mindössze 17 százalékos támogatást tudtak szerezni. Moszkva azonban nem hagyta ennyiben a dolgot, és durván megszegve a demokratikus játékszabályokat, visszavonulás helyett titokban offenzívát indított. Tildy Zoltán ugyan kormányt alakíthatott, de a kommunisták addig mesterkedtek, amíg csekély társadalmi támogatottságuk ellenére is megszerezték a belügyminisztériumot. A szovjethatalom által támogatott szélsőbaloldal ármánnyal, csellel és erőszakkal fokozatosan lerombolta a Kisgazdapártot, felszámolta a demokratikus politikai erőket, s végül magához ragadta a hatalmat. Hasonló fájdalmakat okozott az erőszakkal eltávolított kormányzó számára, hogy a háború utáni rendezések során a revízióval visszaszerzett területeket újfent elcsatolták Magyarország testéről, s visszaálltak a trianoni békediktátumban rögzített állapotok. A történelem megismételte önmagát: Horthy Miklós régi ellensége, Edvard Beneš aljas mes-

terkedései újfent eredményre vezettek. A hírhedt Beneš-dekrétumok kimondták a csehszlovák területen élő, nem szláv nyelvű etnikum kollektív bűnösségét: magyarok sokaságát ítélték el különböző koncepciós perekben, és mintegy 75 ezer magyar anyanyelvű polgárt utasítottak ki az országból. Beneš rendelkezésére a magyarokat megfosztották állampolgárságuktól, elbocsátották őket állásukból, betiltották a magyar nyelv használatát a közéletben, befagyasztották bankszámláikat, a magyar hallgatókat kizárták az egyetemekről, s számos diszkriminatív intézkedést hoztak. Miként három évtizeddel korábban is megtörtént: a magyarság hontalanná vált ősei földjén.

Mindeközben rendkívül durva hangvételű rágalomhadjárat indult, melynek célpontja maga Horthy Miklós lett. A volt kormányzó személyét a bolsevik hatalom csatlósai igyekeztek minél jobban besározni – háborús bűnösnek, fasisztának, antiszemitának, véreskezű diktátornak kiáltva ki őt. Horthy évtizedeken át, felelősségteljes államfői munkával felépített reputációja fokról fokra omlott össze a történelem meghamisítóinak tevékenysége nyomán.

A Horthy család közel négy évet töltött Bajorországban, Weilheim városában. Nem gazdasági, és nem is diplomáciai okokból kellett elhagyniuk lakhelyüket, hanem Purgly Magda romló egészségi állapota késztette erre a famíliát. Az asszony egyre nehezebben viselte a hűvös bajor klímát, meggyötörték a kemény telek, és az orvosok azt tanácsolták, hogy költözzön valamely naposabb vidékre. Horthy Miklós az utazás mellett határozott, így a család számba vette a lehetőségeket. Végül Portugália mellett döntöttek; elhatározásukat nagymértékben befolyásolta, hogy ifjabb Horthy Miklós jó ismeretségben volt a portugál nagykövettel, így könnyedén szerzett vízumot.

A Horthy család 1948 decemberében hagyta el Németországot. Svájc érintésével jutottak el Olaszországba, és Genova kikötőjében szálltak hajóra. Innen Lisszabonba utaztak, a végállomás pedig Estoril városa volt, ahol a család barátai egy villát bocsá-

tottak rendelkezésükre. Horthy Miklós időskorára nyugalomra talált, ám az emigráció olyan lelki kínokat okozott számára, amelyeket semmi sem enyhíthetett. Önéletrajzában a következőket írta: „Gondolataim az Atlanti-óceán partjáról szüntelen hazaszállnak a Duna–Tisza partjaira, édes hazámba, melyet számomra a világ legszebb országa sem pótolhat. Itt naponta látom a tengert, eredeti élethivatásom annyira kedvelt életelemét, és gyönyörködöm benne. Mély a tenger és végtelen... De mélyebb szeretetem, mely szülőhazámhoz fűz, és végtelenebb vágyódásom, mely a magyar földre és a magyar nép körébe vonz!”

Az idős Horthy Miklós legfőbb vágya volt, hogy hazatérhesen Magyarországra, ám a kommunista rezsim miatt nem léphetett magyar földre. Szíve mélyén remélte, hogy valami csoda folytán a szovjethatalom és annak kiszolgálói kitakarodnak az országból, de az évek múlásával nyilvánvalóvá vált, hogy a hidegháború fenyegetésében létező nyugati nagyhatalmak nem kívánnak nyíltan konfrontálódni a kelet-európai befolyásához foggal-körömmel ragaszkodó Szovjetunióval, a kommunista titkosrendőrség által üldözött magyarországi ellenzéki mozgalmak pedig nem képesek hatékonyan fellépni a megszálló hatalommal szemben. Horthy Miklós aggodalommal figyelmezte a Magyarországról érkező híreket, melyek semmiféle jóval nem kecsegtették. Több alkalommal is fogadott magyarokat és emigráns magyarokat, hosszas eszmecseréket folytatva a haza sorsáról, de ezek a beszélgetések sem vidíthették fel a volt kormányzót. Mély keserűségéből csak az 1956 őszen kitört forradalom híre mozdíthatta ki. Horthy oly sok év elteltével ismételten bizakodva tekintett a jövőbe, és – reménykedve a fegyveres felkelés sikerében – titkon már hazautazását tervezte. 88 éves volt ekkor, s jól tudta, nincs már sok ideje hátra; mihamarabb vissza akart térni a kenderesi családi birtokra, hogy élete utolsó éveit szeretett hazájában, Magyarországon élhesse le. Abban reménykedett, hogy a nyugati nagyhatalmak legalább diplomáciai síkon beavatkoznak, erélyes lépéseket tesznek, és nem tűrik ölbe tett

kézzel, hogy Moszkva a Vörös Hadsereg bevetésével fojtja el a szabadság lángját. Horthy reményeit ismét megcáfolta a történelem: a szovjet tankok bevonultak Budapestre, a forradalom ügye elbukott, s Magyarország Moszkva fennhatósága alatt maradt.

Az 1956-os forradalom leverése, a szovjet csapatok bevonulása, a kommunista rezsim hatalomba való visszahelyezése végzetes csapásként érte Magyarország volt kormányzóját. Minden reménye odaveszett, a függetlenség ábrándja kósza füstként oszlott el, és rendkívül sötét jövőkép bontakozott ki előtte. A megtört szívű Horthy Miklós ezt a tragédiát már nem tudta elviselni. Szíve gyászba borulásával egyre mélyebb közönybe zuhant, s bár orvosai szerint szervi bajok nem kínozták, fizikai állapota is romlani kezdett.

Horthy Miklós, az Osztrák–Magyar Hadiflotta Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjével kitüntetett egykori parancsnoka, Magyarország volt kormányzója 1957. február 9-én örökre lehunyta szemét. A hányatott sorsú férfúval egyáltalán nem bánt kesztyűs kézzel a sors. Miként példaképét, Ferenc Józsefet, őt is vad viharok hajszolták végig az élet óceánján, s halálos csapdák közepette, tragikus veszteségektől sújtva kellett helytállnia. Még végakarata sem teljesülhetett: vágájával szemben nem a kenderesi családi kriptában, hanem Lisszabonban, az angol katonai temetőben helyezték végső nyugalomra a megtört szívű államférfit. Sírja évtizedeken át szolgált zarándokhelyül a Magyarországról érkezők és az emigráns magyarok számára.

Hosszú évtizedeknek kellett leperegniük ahhoz, hogy Horthy Miklós végakarátának megfelelő nyugalomra lehessen. A volt kormányzó földi maradványainak hazaszállításáról és újratemetéséről csakis a rendszerváltás után lehetett beszélni, ám ekkor sem a magyar kormány, hanem magánszemélyek kezdeményezték a végtisztesség méltó módon történő megadását. Horthy Istvánné 1990-ben, a család nevében levelet küldött Göncz Árpád köztársasági elnöknek, melyben kérelmezte, hogy elhunyt apósa hamvait a volt kormányzó végakarátának megfelelően Kendereesen, a családi kriptában helyezhesse végső nyugalomra. Az ügyet

a Magyar Tengerészek Egyesülete, illetve Szimon Miklós tengerészkapitány vette pártfogásába, aki özvegy Horthy Istvánnal és fiával, a volt kormányzó unokájával, ifj. Horthy Istvánnal egyeztetett a kérdésben. Szimon Miklósnak idővel sikerült megfelelő támogatókra találnia, akik vagy anyagiakban, vagy más módon segítették törekvését. Az Antall József által vezetett magyar kormány – bár nem hivatalosan segítette a kezdeményezést – hivatalosan nem támogatta Horthy Miklós újratemetését, így a ceremónia nem kaphatta meg a sokak által elvárt állami rangot. A hezitálás oka az volt, hogy Horthy Miklós újratemetése komoly indulatokat szított a magyar közéletben és az Országgyűlésben: az ellenzék hevesen tiltakozott, és vad viták robbantak ki a sajtóban, illetve a közélet egyéb színterein. Akadtak, akik követelték, hogy a gyászszertartást tiltsa be a magyar állam, de Göncz Árpád köztársasági elnök nem hallgatott az indulatos kirohánásokra, és engedélyezte a ceremóniát.

Horthy Miklós újratemetésére 1993. szeptember 4-én került sor. A gyászszertartás során a volt kormányzó koporsóján kívül elhunyt felesége, Purgly Magda, illetve fiuk, ifjabb Horthy Miklós hamvait is felravatalozták. A ceremónián körülbelül 50-60 ezer polgár vett részt, tisztelegve Magyarország egykori kormányzója előtt. Für Lajos honvédelmi miniszter, Boross Péter belügyminiszter és a magyar kormány más tagjai magánemberekként vettek részt a családi szertartáson. Antall József betegsége miatt távolmaradásra kényszerült, de tisztelete jeléül koszorút küldetett. A gyászszertartáson jelen volt a Horthy család 56 tagja, a Vitézi Rend, az '56-osok szervezete, és a Szent Korona Társaság is képviseltette magát. Ifjabb Horthy István megemlékezése után egyházi és közjogi méltóságok mondtak megindító beszédeket, veterán katonák emlékeztek az egykori kormányzóra.

Horthy Miklós – végakarátának megfelelően – hazai földben lelt végső nyugalmat, örök álmát a kenderesi családi kriptá hűs falai őrzik. A Horthy-kastély parkjában pedig bronzból öntött mellszobrot avattak az elhunyt kormányzó tiszteletére.

TARTALOM

HORTHY MIKLÓS ÉLETE ÉS HALÁLA	5
HÉT TENGER KALANDORA	6
A VILÁG ÁTELLENES OLDALÁN.....	14
VÁRATLAN LÁTOGATÁS HEJŐBÁBÁN	18
ŐFELSÉGE FERENC JÓZSEF SZÁRNYSEGÉDJE	21
MERÉNYLET SZARAJEVÓBAN	25
AZ ADRIAI-TENGER HŐSE	27
HARC AZ OLASZ FLOTTA ELLEN	33
A GYÁSZ NAPJAI.....	36
CSATA AZ OTRANTÓI-SZOROSBAN	38
A FLOTTAPARANCSNOK	47
A SZÉGYEN NAPJA: KAPITULÁCIÓ VERESÉG NÉLKÜL...	54
VISSZATÉRÉS KENDERESRE.....	58
A NEMZETI HADSEREG FŐPARANCSNOKA	60
AZ ELSŐ SIKEREK	64
A NEMZETI HADSEREG BEVONULÁSA BUDAPESTRE ...	67
A KORMÁNYZÓVÁLASZTÁS	69
ÁRMÁNY, VESZTESÉG ÉS GYÁSZ	74
SZEMBEN A KIRÁLYAL.....	78
NEHÉZ IDŐK, SÖTÉT KILÁTÁSOK.....	88
AZ AJTÓK MEGNYÍLNAK	90
TALÁLKOZÓ HITLERREL.....	97
A RÓMÁBA VEZETŐ ÚT	101
VESEDELMES SZOMSZÉDSÁG:	
MÁSODIK TALÁLKOZÓ ADOLF HITLERREL.....	110
AZ ORSZÁG GYARAPÍTÓJA	118
A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSE	123
A MÁSODIK BÉCSI DÖNTÉS: ERDÉLY MAGAS ÁRA	128
AZ ÁRULÁS	136
BOMBÁZÁS ÉS HADÜZENET.....	142
HÁBORÚBAN ÁLLVA	146
A KORMÁNYZÓHELYETTES MEGVÁLASZTÁSA	149

VÉGZETES HAJNAL VIRRAD SZENT ISTVÁN NAPJÁN...	152
CSAPÁSRA CSAPÁS JŐ.....	156
KISZAKADNI A HARMADIK BIRODALOM	
GYILKOS ÖLELÉSÉBŐL	159
MAGYARORSZÁG MEGSZÁLLÁSA.....	161
KÉT TŰZ KÖZÖTT	166
A KIUGRÁSI ELŐKÉSZÍTÉSE.....	170
A KORMÁNYZÓ BUKÁSA.....	172
AZ UTOLSÓ TOLLVONÁS	180
KÜLÖNVONAT A POKOLBA.....	185
A GESTAPO KASTÉLYBÖRTÖNÉBEN.....	186
AMERIKAI FOGSÁGBAN	190
A PER ÁRNYÉKÁBAN	197
A VÉGSŐ FELVONÁS: AZ EMIGRÁCIÓ KESERŰ ÉVEI ...	200

© 2008 Vécsey Olivér (Géczi Zoltán) – A Horthy-család története

VAGABUND KIADÓ

Sorozatszerkesztő: **SZÖLLŐSI PÉTER**

A nyomdai munkák: **KAPOSVÁRI NYOMDA KFT.** – 290236

Felelős vezető: **POGÁNY ZOLTÁN** igazgató

Felelős kiadó: **SZÖLLŐSI PÉTER** vagabund@freemail.hu

ISBN 978 963 9685 71 0